

Experiment bevordering arbeidsparticipatie alleenstaande ouders WWB

In opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

datum	12 september 2011
auteurs	Dr. Marike Knoef (CentERdata) Dr. Jorna Leenheer (CentERdata) Dr. Marijke von Bergh (IVA)

© CentERdata, Tilburg, 2011

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	3
1.1	Aanleiding en doel van het experiment.....	3
1.2	Centrale onderzoeksvraag	4
1.3	Onderzoeksofzet.....	4
1.3.1	Analyse van administratieve data	5
1.3.2	Interviews onder gemeenten.....	6
1.3.3	Enquête onder ouders in het experiment.....	6
1.4	Leeswijzer	7
2	Het experiment	8
2.1	Inhoud experiment	8
2.1.1	Inkomensvrijlating.....	8
2.1.2	Scholingsbonus	9
2.1.3	Uitstroompremie	10
2.1.4	Arbeidspool	10
2.2	Deelnemende gemeenten	10
2.2.1	Werving	10
2.2.2	Overzicht experimentgemeenten	11
2.2.3	Aandachtspunten rondom effectmeting.....	12
2.3	Deelnemende ouders	12
2.4	Gebruik van de experimentele instrumenten	13
2.4.1	Inkomensvrijlating.....	13
2.4.2	Scholingsbonus	13
2.4.3	Uitstroompremie	14
2.4.4	Arbeidspool	14
3	Arbeidsparticipatie en uitstroom van deelnemende ouders.....	17
4	Effectiviteit van de experimentele instrumenten	20
4.1	Effectmeting	20
4.2	Arbeidsparticipatie van personen zonder deeltijdarbeid bij aanvang van de WWB-uitkering.....	23
4.3	Arbeidsparticipatie van personen die bij instroom in de WWB deeltijdwerk verrichtten.....	29
4.4	Stabiliteit van arbeidsdeelname.....	31
4.5	Arbeidsinkomen deeltijdarbeid	32
4.6	Gemiddelde uitkeringslast per alleenstaande ouder.....	33
4.7	Uitstroom uit de WWB.....	35
5	Werkwijze en ervaringen van gemeenten	38
5.1	Organisatie van het experiment.....	38
5.2	Ervaren effecten.....	39
6	Ervaringen van alleenstaande ouders.....	41
6.1	Inleiding.....	41
6.2	Arbeidssituatie	42
6.3	Gebruik van kinderopvang	43
6.4	Kennis van het experiment	44
6.5	Verwachtingen van het experiment.....	46
6.6	Mening over de experimentele instrumenten.....	49
6.6.1	Aantrekkelijkheid van de instrumenten	49
6.6.2	(Meer uren) gaan werken	51
6.6.3	Scholing naast betaald werk.....	53

6.6.4	Streven naar verlaten bijstand	54
6.7	Scholing en re-integratieactiviteiten	55
6.8	Verandering in de houding	56
7	Samenvatting en conclusie	59
7.1	Effecten van het experiment	59
7.2	Overige uitkomsten van het experiment	61
7.3	Beleidsimplicaties	63
A	Onderzoeksvragen en methoden	65
B	De difference-in-difference-in-differences methode	66
C	Toelichting duurmodellen	68
D	Data	71
D.1	Dataverzameling bij experimentgemeenten	71
D.2	Bijstandsuitkeringenstatistiek en Gemeentelijke Basisadministratie	72
E	Schattingsresultaten	75
E.1	Schattingsresultaten arbeidsparticipatie van personen zonder deeltijdarbeid bij aanvang van de WWB-uitkering (4.2)	75
E.2	Schattingsresultaten arbeidsparticipatie van personen die bij instroom in de WWB deeltijdwerk verichtten (4.3)	76
E.3	Schattingsresultaten gemiddelde uitkeringslast per alleenstaande ouder (4.6) 78	
E.4	Schattingsresultaten uitstroom uit de WWB (4.7)	79
F	Onderzoeksoptzet enquête ouders	81

1 Inleiding

In 2009 en 2010 heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid in samenwerking met een aantal gemeenten een experiment uitgevoerd ter bevordering van de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders in de WWB. In opdracht van het ministerie hebben CentERdata en IVA Beleidsonderzoek en Advies onderzoek verricht naar de effecten van dit experiment. Dit rapport bespreekt de resultaten van het onderzoek.

Prof. dr. ir. J.C. van Ours (Universiteit van Tilburg) heeft het onderzoeksteam wetenschappelijk bijgestaan met adviezen over de effectmeting. Het onderzoek werd begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit: Emeritus hoogleraar I.P. Asscher-Vonk (Radboud Universiteit), Dr. P.W.C. Koning (Centraal Planbureau tot 1 juli 2011) en de heer H.M.F. Bruls (Burgemeester van de gemeente Venlo). Mevrouw M.A. de Ruyter en mevrouw C.F. Berg hebben het experiment geleid vanuit het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

1.1 Aanleiding en doel van het experiment

Het experiment kan worden beschouwd als een vervolg op het staken van een eerder experiment in het kader van de Wet Voorzieningen arbeid en zorg alleenstaande ouders (Vazalo). De Wet Vazalo had als doel om alleenstaande ouders de kans te bieden en te prikkelen om arbeid en zorg te combineren en op die manier zelf te voorzien in de noodzakelijke middelen van het bestaan: "werk boven uitkering". De wet werd aangenomen door de Eerste Kamer in het voorjaar van 2007. Vervolgens werd een start gemaakt met de voorbereidingen voor een experiment waarmee de werking van de Wet Vazalo aan de praktijk kon worden getoetst. Dit experiment zou op 1 september 2007 van start gaan, maar is gestaakt naar aanleiding van een negatief advies van de Raad van State.¹

Na het staken van het experiment Vazalo leefde in de Tweede Kamer de wens om een specifieke maatregel te ontwikkelen voor alleenstaande ouders in de WWB met jonge kinderen. In het coalitieakkoord van het kabinet-Balkenende IV (2007) is opgenomen dat er een regeling komt die werken in deeltijd voor sollicitatieplichtige alleenstaande ouders financieel aantrekkelijk maakt. Mede op grond daarvan is het onderhavige experiment opgezet, zie Staatsblad 2008, 351 voor het formele besluit.

De laatste ontwikkeling is dat in juni 2011, voordat de data van de effectmeting compleet waren, een wetsvoorstel is ingediend waarin een nieuwe inkomensvrijlating wordt

¹ De Raad van State had kritiek op de vorm en inhoud van het experiment. Zij plaatste kanttekeningen bij de plaats van het experiment in het wetgevingsproces en de aanvaardbaarheid van het experiment nu de Wet Vazalo al door het parlement was aangenomen. Ten tweede wees de Raad van State op de grondslag van het experiment: artikel 83 WWB is bedoeld om te onderzoeken of de WWB voor wat betreft de arbeidsinschakeling en de financiering doeltreffender kan worden uitgevoerd. Het experiment Vazalo was echter allereerst bedoeld om inzicht te krijgen in de werking van het instrumentarium van de Wet Vazalo en minder op het doeltreffender uitvoeren van de WWB. (Meer informatie is te vinden in "Voorbereiding Vazalo verkend, onderzoek onder beoogde experimentgemeenten Vazalo", Regioplan publicatienr. 1620, februari 2008).

voorgesteld voor het werken in deeltijd voor alleenstaande ouders in de WWB met kinderen tot 12 jaar. Het voorstel is dat 12,5% van de arbeidsinkomsten worden vrijgelaten, met een maximum van 120 euro per maand, gedurende een aaneengesloten periode van maximaal 30 maanden.

Het doel van het experiment is om na te gaan of een set van instrumenten ter stimulering van de arbeidsinschakeling van alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar effectief is. Deze instrumenten betreffen een inkomensvrijlating van 4 euro per gewerkt uur met een maximum van 120 euro per maand, een scholingsbonus van 50 euro per maand, een uitstroompremie van 500 euro nadat een alleenstaande ouder zichzelf zes maanden in eigen levensonderhoud heeft kunnen voorzien en een gemeentelijke arbeidspool. De instrumenten zijn toegepast in een aantal experimentgemeenten gedurende 2009 en 2010.

1.2 Centrale onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag in het experiment is:

In welke mate stimuleren een inkomensvrijlating, een scholingsbonus, een uitstroompremie en een gemeentelijke arbeidspool de arbeidsinschakeling van alleenstaande ouders in de WWB met kinderen jonger dan 12 jaar, voor wat betreft:

- *de toetreding tot de arbeidsmarkt*
- *de stabiliteit van de arbeidsinschakeling en de*
- *uitstroom uit de bijstand*

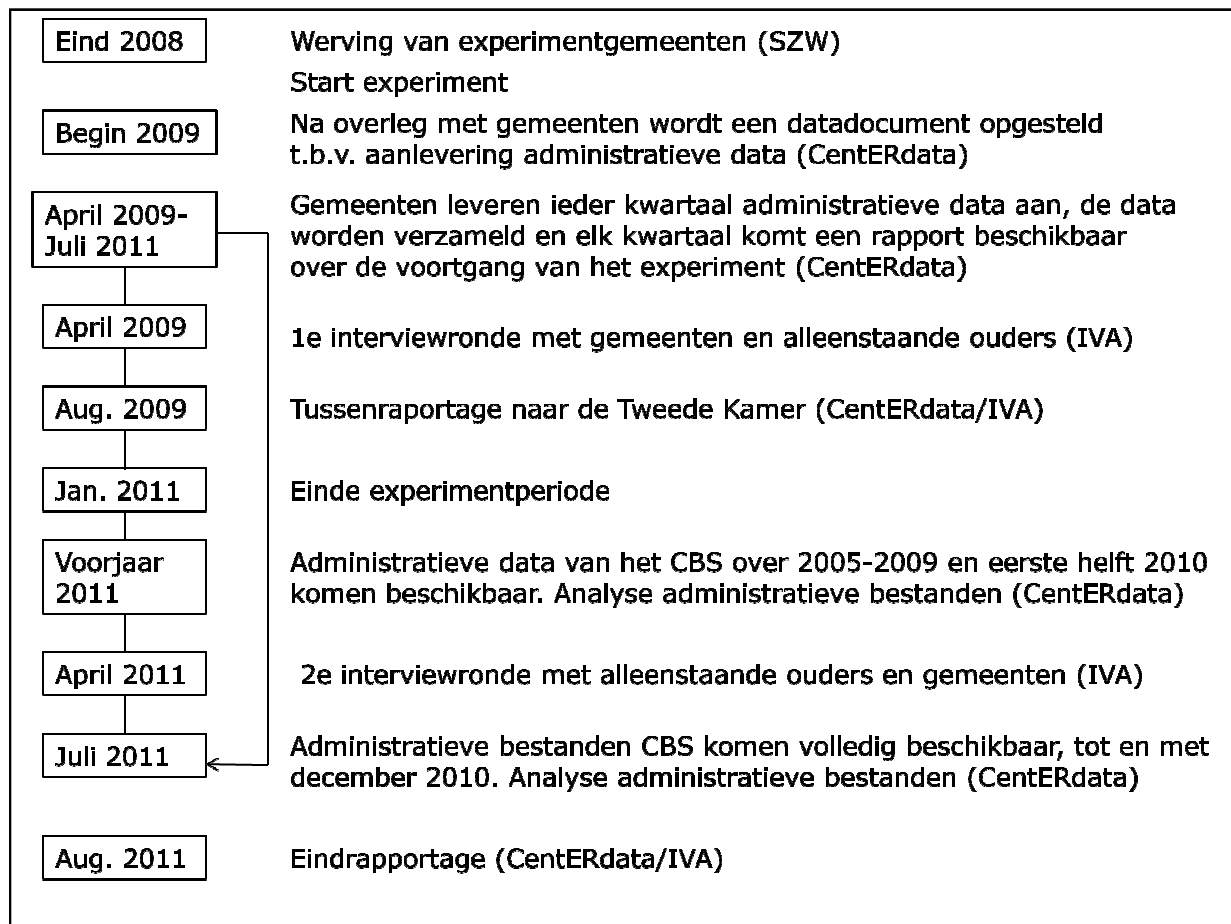
Naast deze centrale onderzoeksvraag behandelen we ook diverse deelvragen over de werkwijze van de gemeenten en de verwachtingen, meningen en attitudes van de alleenstaande ouders. Bijlage A geeft een overzicht van alle deelvragen.

1.3 Onderzoekopzet

Via drie wegen onderzoeken we de effecten van de hierboven genoemde instrumenten: (1) door middel van het verzamelen en analyseren van administratieve data, (2) telefonische interviews onder gemeenten, en (3) twee telefonische enquêtes onder aan het experiment deelnemende alleenstaande ouders. Door deze combinatie van onderzoeksactiviteiten analyseren we de effecten van de experimentele instrumenten zowel kwantitatief als kwalitatief. De verschillende onderzoeksonderdelen zijn parallel uitgevoerd, waarbij gedurende het onderzoeksproces acht kwartaalrapportages en een tussenrapportage² op zijn geleverd. De kwartaalrapportages zijn steeds teruggekoppeld aan de deelnemende gemeenten; ook hebben er enkele bijeenkomsten met de deelnemende gemeenten plaatsgevonden. Figuur 1-1 geeft een overzicht van de verschillende onderzoeksactiviteiten over de tijd.

² Zie Knoef, M., J. Leenheer, J. Nelissen en M. von Bergh (2009) *Experiment bevordering arbeidsparticipatie alleenstaande ouders WWB Tussenrapportage 2009*, Tilburg.

Figuur 1-1. Tijdslijn experiment en onderzoeksactiviteiten

1.3.1 Analyse van administratieve data

Om de effecten van het experiment te kwantificeren gebruiken we administratieve data. Een deel van deze administratieve data hebben we zelf verzameld bij de deelnemende gemeenten. Bij de start van het experiment hebben we in overleg met gemeenten een datadocument opgesteld met de richtlijnen van de te leveren data. De deelnemende gemeenten hebben vervolgens na afloop van ieder kwartaal data geleverd over de inkomensvrijlatingen, scholingsbonussen, uitstroomprijzen, deelname aan de arbeidspool, achtergrondkenmerken van de alleenstaande ouders, de hoogte van de uitkeringen en de ontvangen arbeidsinkomsten van de alleenstaande ouders. De data waren snel beschikbaar en zijn daarom gebruikt om de voortgang van het experiment te volgen. Ieder kwartaal hebben we de data van de gemeenten samengevoegd en op basis daarvan een kwartaalrapportage opgesteld.

De Bijstandsuitkeringenstatistiek van het CBS geeft ons de mogelijkheid om ook gegevens te gebruiken van gemeenten die niet deelnemen aan het experiment en om de periode voorafgaand aan het experiment in de analyse te betrekken. Aangezien dit methodologisch te prefereren is, is uiteindelijk gekozen om in het eindrapport zo veel mogelijk gebruik te maken van de data verzameld door het CBS. Enkel voor cijfers over het gebruik van de experimentele instrumenten en over arbeidsinkomsten is gebruik gemaakt van de door de gemeenten aangeleverde data.

In dit eindrapport analyseren we eerst wat er gebeurd is met de alleenstaande ouders in de WWB met kinderen jonger dan 12 jaar, die bij aanvang van het experiment in een experimentgemeente woonden. Hoeveel van hen zijn er aan het werk gegaan? En hoeveel zijn er uit de bijstand gestroomd? Op basis van stroomtabellen wordt een beeld gegeven van de stromen en omvang van deeltijdwerk in de WWB en uitstroom uit de WWB.

Om het effect van de experimentele instrumenten te bepalen vergelijken we ouders met kinderen jonger dan 12 jaar (de zogenaamde doelgroep) met alleenstaande ouders met kinderen van 12 jaar en ouder (de zogenaamde controlegroep). Ook vergelijken we de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten met alleenstaande ouders in de overige Nederlandse gemeenten (de controlegemeenten) en vergelijken we de experimentperiode met de periode voorafgaand aan het experiment. Methodologisch gebruiken we hiervoor de difference-in-difference-in-differences methode.³ Door analyse van de administratieve data beantwoorden we de centrale vraag: leiden de instrumenten van het experiment tot een doeltreffende arbeidsinschakeling.

1.3.2 Interviews onder gemeenten

Om de resultaten uit de kwantitatieve analyses beter te begrijpen en meer te weten te komen over de aanpak en verwachtingen van de gemeenten hebben we telefonische interviews gehouden onder alle deelnemende gemeenten. Er zijn telefonische interviews gehouden in de beginfase van het experiment (april 2009) en na afloop van het experiment (april 2011). In het interview is ingegaan op de wijze waarop de gemeenten het experiment hebben georganiseerd, de wijze en frequentie van het benaderen van de doelgroep, de door de gemeenten ervaren effecten van experimenten, de opleidingen waaraan de ouders deelnemen, de banen waarin zij gaan werken en eventuele eigen financiële regelingen van gemeenten die (deels) overlappen met de experimentele instrumenten. De interviews in 2009 waren ten behoeve van de tussenevaluatie van het experiment. In 2009 en 2011 zijn dezelfde vragen gesteld, waarbij in 2011 de informatie uit 2009 in elk interview is geverifieerd ("is dit nog steeds het geval?").

1.3.3 Enquête onder ouders in het experiment

De verwachtingen, meningen en attitudes van de alleenstaande ouders in de doelgroep onderzoeken we met behulp van twee telefonische enquêtes. De telefonische enquête onder de ouders is eveneens zowel in april 2009 als in april 2011 gehouden. In de enquête is gevraagd naar de arbeidsmarktpositie (inclusief het volgen van scholing), kennis van het experiment, verwachtingen ervan, oordeel over de financiële prikkels (vrijlating, scholingsbonus en uitstroompremie), negatieve kanten aan hetgeen men moet doen om deze 'bonussen' te krijgen ((meer uren) gaan werken, scholing volgen naast het verrichten van betaald werk respectievelijk uitstromen uit de bijstand) en de houding op het gebied van werken, zorg voor kinderen en kinderopvang. In 2009 zijn 292 ouders geïnterviewd en in 2011 192, waarvan 118 dezelfde als in 2011.

³ In bijlage B beschrijven we deze methode. Korte en duidelijke informatie over de difference-in-difference-in-differences methode is ook te vinden in de lecture notes van Imbens/Wooldridge (http://www.nber.org/WNE/lect_10_diffindiffs.pdf).

Door dezelfde ouders op twee momenten te enquêteren is het mogelijk verandering in hun oordeel over het experiment en in hun houding jegens betaald werken en zorg voor kinderen/kinderopvang vast te stellen.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van dit rapport is als volgt. Hoofdstuk 2 beschrijft het experiment in meer detail en beschrijft de deelnemende gemeenten en de ouders die tot de doelgroep behoren. Daarnaast bespreken we de inzet en het gebruik van de experimentele instrumenten. Hoofdstuk 3 bespreekt wat er gebeurd is met de bijstandspopulatie die op 1 januari 2009 te maken kreeg met het experiment. Vervolgens meten we in hoofdstuk 4 de effecten van het experiment met behulp van de administratieve data. In hoofdstuk 5 worden de ervaringen van de gemeenten met het experiment beschreven en hoofdstuk 6 beschrijft de ervaringen van de alleenstaande ouders. Ten slotte vatten we de resultaten samen in hoofdstuk 7 en formuleren we de conclusies.

2 Het experiment

Dit hoofdstuk beschrijft het experiment.⁴ Achtereenvolgens worden de inhoud van het experiment (2.1), de deelname van gemeenten (2.2), de deelnemende ouders (2.3) en het gebruik van de experimentele instrumenten door deelnemende gemeenten en ouders (2.4) besproken.

2.1 Inhoud experiment

Om de arbeidsinschakeling van alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar doeltreffender uit te voeren dan op dit moment over het algemeen gebeurt heeft vanaf 1 januari 2009 tot en met 31 december 2010 een experiment plaatsgevonden in dertien⁵ Nederlandse gemeenten. Het experiment bevat vier instrumenten:

1. Inkomensvrijlating: het niet tot de middelen rekenen van de inkomsten van de alleenstaande ouder tot een bedrag van maximaal 120 euro per maand, afhankelijk van het aantal gewerkte uren;
2. Scholingsbonus: het verstrekken van een bonus aan de alleenstaande ouder voor het volgen van scholing in combinatie met werken (maximaal 50 euro per maand);
3. Uitstroompremie: het verstrekken van een premie van 500 euro na uitstroom, nadat de alleenstaande ouder gedurende zes maanden zelf in het levensonderhoud heeft kunnen voorzien;
4. Arbeidspool: de inzet van een gemeentelijke arbeidspool, waarbij de gemeente een dienstbetrekking aangaat met de alleenstaande ouder.

2.1.1 Inkomensvrijlating

Om deeltijdarbeid onder alleenstaande ouders te bevorderen bevat het experiment een maandelijkse inkomensvrijlating gerelateerd aan het aantal gewerkte uren. Voor elk gewerkt uur ontvangt de alleenstaande ouder een inkomensvrijlating van 4 euro, tot een maximum van 120 euro per maand. De vrijlating is wel belast en werkt door in de inkomensafhankelijke regelingen die het verzamelinkomen als toetsingsinkomen hanteren, zoals de huur-, zorg- en kinderopvangtoeslag. De doorwerking is echter beperkt. De vrijlating werkt pas door op de toeslagen als deze meer bedraagt dan 100 euro per maand (dus bij 25 uur per week werken). Als de vrijlating 110 euro per maand bedraagt, ontvangt de alleenstaande ouder circa 4 euro per maand minder aan toeslagen en bij een vrijlating van 120 euro gaat het om 10 euro per maand minder toeslagen.⁶ De vrijlating moet verplicht door de experimentgemeenten toegepast worden (het is een

⁴ Experimenten worden steeds vaker toegepast om beleid in de sociale zekerheid te evalueren, zoals te lezen is in een artikel van Pierre Koning uit 2011 (Experimenten in de sociale zekerheid, ESB, 96(4605)). Peter Kooreman en Jan Potters bespreken het maatschappelijke belang van experimenten in het algemeen (De gouden standaard bij beleidsvoorbereiding; Veldexperimenten in onderzoek van Netspar, Netspar Economische Adviezen, paper 38, 2011).

⁵ In 2009 vond het experiment plaats in vijftien Nederlandse gemeenten. Per 1 januari 2010 zijn de deelnemende gemeenten Winschoten, Scheemda en Reiderland gefuseerd tot de gemeente Oldambt, zodat het experiment in 2010 uitgevoerd werd door dertien gemeenten.

⁶ Dit zijn bedragen uit 2008, toen de berekeningen zijn gemaakt voor het opstellen van de AMvB.

recht voor de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten⁷⁾ en wordt niet in aanmerking genomen bij de kwijtschelding van gemeentelijke belastingen, rijksbelastingen en waterschapsbelastingen.⁸⁾

Niet iedereen die arbeid verricht ontvangt een vrijlating in het kader van het experiment. Dit komt door de inkomensvrijlating die al aanwezig is in de WWB. De WWB geeft de mogelijkheid om gedurende één periode van 6 maanden aaneengesloten een gedeelte van de inkomsten uit arbeid vrij te laten, mits die arbeid naar het oordeel van het college bijdraagt aan de arbeidsinschakeling. Deze vrijlating bedraagt 25% van de arbeidsinkomsten met een maximum van 190 euro⁹⁾ per maand. Wanneer de alleenstaande ouder deze vrijlating krijgt in het kader van de WWB, komt de vrijlating in het kader van het experiment te vervallen. Ten opzichte van de huidige wetgeving biedt het experiment gedurende 2009 en 2010 dus een verlenging van de inkomensvrijlating aan, die 4 euro per gewerkt uur bedraagt met een maximum van 120 euro.

2.1.2 Scholingsbonus

In het kader van het experiment ontvangen alleenstaande ouders een bonus van 50 euro voor elke maand waarin zij scholing hebben gevolgd naast deeltijdarbeid. De bonus komt niet maandelijks tot uitbetaling, maar wordt opgespaard en na afloop van het betreffende kalenderjaar uitbetaald in de vorm van een eenmalige premie. De bonus is onbelast en er is dus geen sprake van doorwerking in de inkomensafhankelijke regelingen. De experimentgemeenten hebben de vrijheid om te kiezen of zij scholing aanbieden aan de alleenstaande ouders en zo ja aan wie.

De combinatie van werk en scholing kan deeltijdwerk financieel aantrekkelijker maken, hoewel op een meer indirecte manier dan bij de inkomensvrijlating. Via scholing naast het werk kan de alleenstaande ouder (op termijn) het beroepsniveau en daarmee de verdien capaciteit verhogen. Op termijn biedt dit kans op werk met een hoger salarisoniveau. Zo kan de alleenstaande ouder zijn of haar positie verbeteren en mogelijk op termijn met deeltijdwerk volledig in het eigen levensonderhoud voorzien. Scholing in combinatie met werk is ook een belangrijk middel om te voorkomen dat alleenstaande ouders langdurig in een kleine baan zonder perspectief moeten blijven werken.

Het begrip scholing moet in het kader van het experiment breed worden opgevat. Het kan gaan om het verwerven van vakinhoudelijke kennis en het aanleren van vaardigheden. Maar ook om het versterken van de persoonlijke effectiviteit en om het verbeteren van het zelfbeeld. Voor de kansen op de arbeidsmarkt is namelijk naast kennis en vaardigheden, ook vertrouwen in het eigen kunnen belangrijk.

In het Tijdelijk besluit zijn geen minimumeisen gesteld aan de omvang van de scholing. Het kan gaan om een opleiding of langere cursus, maar ook om een training van een of

⁷⁾ Tijdelijk besluit bevordering arbeidsinschakeling alleenstaande ouders WWB, Staatsblad 2008, 351.

⁸⁾ Mensen met een laag inkomen, zoals een bijstandsuitkering, kunnen kwijtschelding aanvragen voor de aanslag gemeentelijke belastingen. Het gaat dan om de onroerendezaakbelasting, afvalstoffenheffing, rioolheffing, waterschapsbelasting en soms ook de hondenbelasting.

⁹⁾ De maximale inkomensvrijlating wordt periodiek geïndexeerd. Per 1 juli 2011 bedraagt hij 190 euro per maand.

enkele dagen of dagdelen. Dit sluit aan bij de beleidsvrijheid van gemeenten en de gedachte dat leren meer is dan onderwijs alleen.

2.1.3 Uitstroompremie

Het experiment is erop gericht werken in deeltijd financieel aantrekkelijk(er) te maken voor bijstandsgerechtigde alleenstaande ouders met kinderen tot 12 jaar. Echter, het uiteindelijke doel is volledige uitstroom uit de bijstand. Daarom wordt in het experiment ook een uitstroompremie ingezet als instrument. Een alleenstaande ouder die uit de bijstand stroomt omdat het inkomen hoger is dan de van toepassing zijnde bijstandsnorm en die gedurende zes maanden niet opnieuw een beroep doet op de bijstand, heeft na afloop van die periode recht op een eenmalige, onbelaste, premie van € 500. Het gaat hierbij om uitstroom op basis van het inkomen uit arbeid, eventueel aangevuld met andere inkomsten zoals alimentatie. Bij uitstroom om andere redenen, zoals verhuizing naar een andere gemeente of een huwelijk/samenwoning met een partner met inkomsten boven de geldende bijstandsnorm, bestaat geen recht op de premie. Wanneer aan de voorwaarden voldaan wordt zijn de experimentgemeenten verplicht de uitstroompremie uit te keren (het is een recht voor de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten).

2.1.4 Arbeidspool

Tijdens de opzet van het experiment is besloten dat een aantal gemeenten van verschillende omvang een arbeidspool voor alleenstaande ouders in zouden gaan richten. Via de arbeidspool krijgen alleenstaande ouders van de gemeente een dienstverband voor een vast aantal uren per week (minimaal 12). Het gaat altijd om deeltijdwerk, de alleenstaande ouder blijft dus in de bijstand. Het loon wordt door de gemeente aangevuld tot de geldende bijstandsnorm. Het dienstverband in de arbeidspool is tijdelijk. Het is de bedoeling dat het dienstverband zo wordt vormgegeven dat de alleenstaande ouder wordt gestimuleerd om meer uren te gaan werken. Het kan daarbij zowel gaan om geleidelijke als om stapsgewijze uitbreiding van het aantal gewerkte uren. De gemeente kiest welke alleenstaande ouders zij benaderen voor de arbeidspool.

2.2 Deelnemende gemeenten

2.2.1 Werving

Eind 2008 heeft het ministerie van SZW alle Nederlandse gemeenten geïnformeerd over het experiment. Gemeenten kregen de mogelijkheid om zich aan te melden en het ministerie heeft twee bijeenkomsten gehouden om de inhoud van het experiment met geïnteresseerde gemeenten te bespreken. Het doel was te komen tot maximaal dertig deelnemende gemeenten.

In eerste instantie hebben zevenentwintig gemeenten zich aangemeld voor deelname aan het experiment, waardoor een verdere selectie van gemeenten niet meer nodig was. Uiteindelijk hebben vijftien gemeenten daadwerkelijk deelgenomen, waarvan drie gemeenten in 2010 gefuseerd zijn tot één gemeente. In de startfase van het experiment hebben zes gemeenten die zich aangemeld hadden, afgezien van verdere deelname aan het experiment. De redenen om af te zien van deelname zijn: (1) gebrek aan capaciteit

voor het opzetten van het experiment en het leveren van de data, (2) door de economische crisis wil men de aandacht verleggen en (3) sommige gemeenten vinden dat er vanuit het gemeentelijke beleid op dit moment al genoeg prikkels bestaan. Een gemeente heeft de instrumenten niet consequent toegepast noch data aangeleverd en valt daarom buiten het onderzoek. De oorzaken voor het afvallen van gemeenten zijn allemaal organisatorisch van aard. In kleine gemeenten is vooral de datalevering technisch een probleem. Grotere gemeenten vinden vaak de registratie van het aantal uren arbeid bezwaarlijk, die nodig is omdat de vrijlating gekoppeld is aan het aantal uren arbeid dat de alleenstaande ouders verrichten. De afgevallene gemeenten zijn veelal maar klein van omvang, zodat we voor de effectmeting niet al te veel alleenstaande ouders verliezen. Daarnaast zijn er geen aanwijzingen dat gemeenten afzien van deelname omdat zij in hun gemeenten maar een klein effect van het experiment verwachten (dit zou de effectmeting in gevaar brengen).

In Amsterdam was de uitvoering van het experiment vanwege de grote omvang van de doelgroep dermate veeleisend dat zij maar een beperkt deel van de doelgroep in het experiment hebben betrokken (alleen ouders die al betaald werk verrichtten). Hierbij speelden met name de vele vragen die men verwachtte na een mailing aan de ouders en het feit dat de inkomensvrijlating in het experiment gebaseerd is op het aantal gewerkte uren (waarvoor "urenbriefjes" van de ouders verwerkt moesten worden) een rol. Daarnaast waren er andere wijzigingen in de organisatie gaande die ook veel tijd en aandacht vroegen. Omdat we wel gegevens van Amsterdam hebben ontvangen en de doelgroep vanwege de omvang relevant is voor het onderzoek, zijn de administratieve data van Amsterdam wel geanalyseerd, maar apart van die van de andere gemeenten. In de gemeente Amsterdam vonden we echter geen effecten van het experiment. Gelukkig houden we buiten Amsterdam genoeg alleenstaande ouders in experimentgemeenten over om het experiment te evalueren. In hoofdstuk 4 wordt de effectmeting exclusief Amsterdam beschreven. Bij de enquête onder de ouders zijn van de Amsterdamse ouders alleen degenen benaderd die de gemeente heeft betrokken in het experiment.

De deelnemende gemeenten ontvangen een vergoeding voor de deelname aan het experiment. Deze vergoeding is afhankelijk van het aantal alleenstaande WWB'ers met kinderen tot 12 jaar in de gemeenten. Ook is gekozen voor een gedeeltelijke vaste vergoeding per gemeente. Dit omdat het anders voor kleine gemeenten relatief onaantrekkelijk is om mee te doen aan het experiment. Immers, aan de opzet van het experiment en de oplevering van de data zijn ook vaste kosten verbonden, onafhankelijk aan het aantal alleenstaande ouders.

2.2.2 Overzicht experimentgemeenten

Tabel 2-1 geeft een overzicht van de gemeenten die deelnemen aan het experiment. Hierbij moet worden opgemerkt dat de gemeente Nijmegen pas per 1 juni 2009 deel is gaan nemen aan het experiment en de gemeente Echt-Susteren per 1 juli 2009. Sinds 1 januari 2010 vormen de gemeenten Reiderland, Scheemda en Winschoten de gemeente Oldambt. Met uitzondering van Drenthe, Zeeland en Utrecht zijn alle provincies in het experiment vertegenwoordigd. Verder doen er zeven zeer grote gemeenten mee (meer dan 100.000 inwoners), twee grote gemeenten (tussen 50.000 en 100.000 inwoners) en vier middelgrote of kleine gemeenten (tot 50.000 inwoners).

Tabel 2-1. Gemeenten die deelnemen aan het experiment

Gemeente	Provincie	Inwoners	Alleenstaande ouders met kinderen <12 jaar	Bijzonderheden
Almere	Flevoland	185.746	931	
Amsterdam	Noord-Holland	755.605	5278	
Bodegraven	Zuid-Holland	19.470	38	M.i.v. 2011 gefuseerd met gemeente Reeuwijk
Breda	Noord-Brabant	171.916	622	
Echt-Susteren	Limburg	32.049	39	Neemt deel sinds 1 juli 2009
Enschede	Overijssel	156.071	732	
Groningen	Groningen	184.227	1140	
Heerenveen	Friesland	43.334	144	
Nijmegen	Gelderland	161.817	732	Neemt deel sinds 1 juni 2009
Oldambt	Groningen	39.575	160	In 2009 drie afzonderlijke gemeenten: Reiderland, Scheemda en Winschoten
Schiedam	Zuid-Holland	75.326	469	
Vlaardingen	Zuid-Holland	70.433	347	
Zwolle	Overijssel	117.703	494	
Totaal		2.013.272	11.126	

Deze tabel geeft het aantal inwoners op 1 januari 2009 en het aantal alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar bij aanvang van het experiment.

2.2.3 Aandachtspunten rondom effectmeting

In het experiment is gekozen voor een vrijwillige deelname van gemeenten. Vrijwillige deelname creëert draagvlak, het zorgt er voor dat de deelnemende gemeenten gemotiveerd zijn en in staat zijn om de experimentele instrumenten toe te passen en de data voor de effectmeting aan te leveren. De keerzijde van vrijwillige deelname is dat gemeenten kunnen afhaken en er mogelijk selectie plaatsvindt. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om gemotiveerde gemeenten die al relatief goed presteren of juist de gemeenten met veel kansarme alleenstaande ouders. Het simpelweg vergelijken van gemeenten die wel en niet aan het experiment deelnemen, leidt vanwege deze zelfselectie niet tot een correcte effectmeting van het experiment. We bieden aan dit methodologische probleem het hoofd door in de effectmeting de ontwikkelingen tijdens het experiment te vergelijken met ontwikkelingen voorafgaand aan het experiment in de experimentgemeenten en de overige Nederlandse gemeenten. Op deze manier kunnen we corrigeren voor a priori verschillen tussen de experimentgemeenten en de niet-experimentgemeenten.

2.3 Deelnemende ouders

In principe zijn alle alleenstaande ouders in de WWB met kinderen onder de 12 jaar woonachtig in de experimentgemeenten deelnemer van het experiment. Zij kunnen

gebruik maken van de instrumenten uit het experiment en worden (mogelijk) beïnvloed door de prikkels van het experiment. Dat betekent niet dat zij daadwerkelijk een beroep doen of gebruik maken van de mogelijkheden van het experiment (zie ook paragraaf 2.4). We noemen de deelnemende ouders aan het experiment ook wel de doelgroep in de experimentgemeenten.

In bijlage D.2 beschrijven we de kenmerken van de doelgroep in de experimentgemeenten en vergelijken we de kenmerken van de deelnemende ouders met de kenmerken van ouders in de controlegroep en de andere Nederlandse gemeenten. In grote lijnen komen de kenmerken van de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten overeen met de kenmerken van de ouders in de overige Nederlandse gemeenten. Ook de alleenstaande ouders in de afgevalen gemeenten laten geen afwijkende kenmerken zien. Het lijkt er dus niet op dat de gemeenten die aan het experiment deelnemen een bijzondere groep alleenstaande ouders hebben.

2.4 Gebruik van de experimentele instrumenten

De vier experimentele instrumenten zijn in 2009 en 2010 toegepast door de experimentgemeenten. Deze paragraaf beschrijft de mate waarin de instrumenten zijn toegepast en gebruikt.

2.4.1 Inkomensvrijlating

In 2009 ontving gemiddeld 5,0% van de alleenstaande ouders in de doelgroep een vrijlating en in 2010 was dit 5,6%. In vier gemeenten is het percentage ouders met een vrijlating relatief hoog (meer dan 10% in beide jaren) en in twee gemeenten komt het percentage ouders met een inkomensvrijlating in beide jaren niet boven de 3,5%. Ontvangt men een inkomensvrijlating in het kader van het experiment, dan bedraagt deze in 2009 en 2010 gemiddeld circa 65 euro. Ouders hebben dan gemiddeld ruim 15 uur gewerkt.

2.4.2 Scholingsbonus

De bonussen voor het volgen van scholing worden meestal aan het eind van het jaar verstrekt. In het jaar 2009 is 148 keer een bonus voor scholing uitgekeerd, met een gemiddelde waarde van 187 euro. Dit betekent dat de alleenstaande ouders die een bonus ontvangen hebben gemiddeld iets minder dan 4 maanden scholing hebben gekregen. Over het jaar 2010 zijn er 390 bonussen uitgekeerd, met een gemiddelde waarde van 185 euro.

Al met al hebben zes van de dertien experimentgemeenten bonussen voor scholing uitgekeerd. In een bijeenkomst met de gemeenten hebben een aantal gemeenten aangegeven dat de bonus voor scholing de alleenstaande ouders niet extra enthousiasmeert. Wanneer iemand al redelijk wat uren werkt is het moeilijk om ook scholing te volgen in combinatie met de zorgtaken van de alleenstaande ouders. Deze gemeenten zetten dan ook niet uitdrukkelijk in op scholing in combinatie met arbeid. Door het beperkte gebruik van dit instrument zal het moeilijk zijn hier een effect van te meten.

2.4.3 Uitstroompremie

Tabel 2-2 geeft het aantal verstrekte uitstroompremies in de doelgroep in het kader van het experiment. In totaal is de uitstroompremie 270 keer uitgekeerd. In de gemeente Groningen zijn relatief veel uitstroompremies uitgekeerd. Dit hangt samen met het feit dat de regels ten aanzien van de uitstroompremie volgens het gemeentelijke beleid in Groningen minder strikt zijn dan de regels in het experiment. De gemeente moet dan de regels toepassen volgens het gemeentelijke beleid. Zo ontvangen Groningse uitkeringsgerechtigden die bijvoorbeeld uitstromen naar gesubsidieerd werk ook een uitstroompremie.

Tabel 2-2. Het aantal verstrekte uitstroompremies per kwartaal in de doelgroep

	4 ^e 2009	1 ^e 2010	2 ^e 2010	3 ^e 2010	4 ^e 2010	1 ^e 2011	2 ^e 2011	Totaal
Aantal uitstroompremies	51	44	37	37	36	30	35	270

2.4.4 Arbeidspool

In zes van de dertien experimentgemeenten is een gemeentelijke arbeidspool opgezet, te weten Almere, Bodegraven, Groningen, Heerenveen, Nijmegen en Schiedam. De opzet van de gemeentelijke arbeidspool heeft de gemeenten voorbereidingstijd gekost. In de meeste gemeenten is de arbeidspool daarom pas eind 2009 of per 1 januari 2010 van start gegaan. De manier waarop de arbeidspool is georganiseerd verschilt tussen de gemeenten. In Almere, met verreweg de meeste ouders in de arbeidspool, hebben vier klantmanagers zich fulltime bezig gehouden met het werven van deeltijdbanen en het begeleiden van de ouders in deze banen. De begeleiding vroeg in deze gemeente relatief veel tijd omdat zij ook alleenstaande ouders met een grotere afstand tot de arbeidsmarkt in de arbeidspool hebben opgenomen. Veel banen in de arbeidspool betroffen "additioneel werk": banen waarvoor geen vacature was, maar die gevonden werden bij werkgevers die een andere vacature hadden aangemeld bij het UWV.

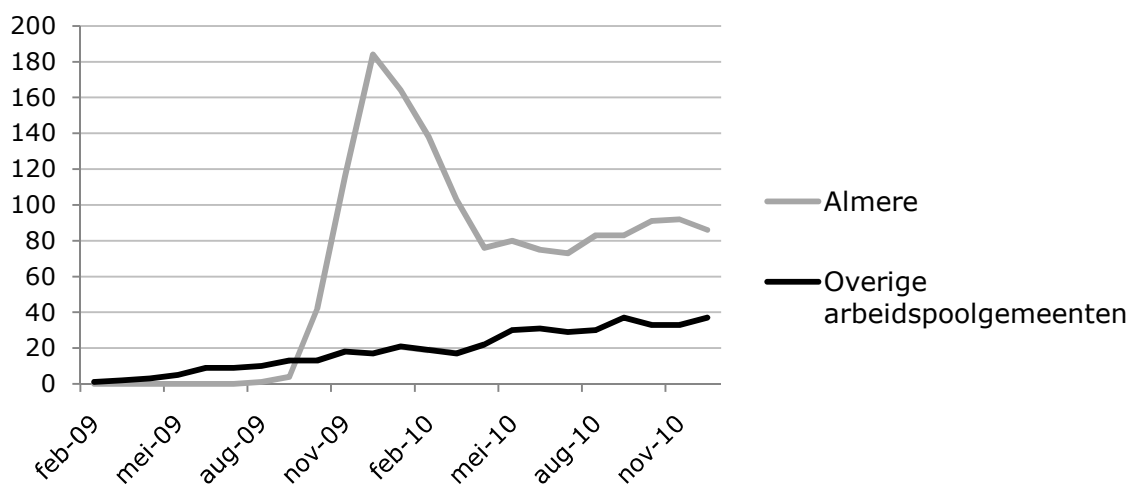
In Nijmegen, met de op een na grootste arbeidspool, bestond de pool louter uit banen bij een zorggroep, waarmee de gemeente afspraken had gemaakt over een gegarandeerde baan voor ouders die daaraan voorafgaand eerst de vmbo-opleiding tot helpende hadden gevolgd. Ouders kwamen ook in dienst van de zorggroep. In de andere gemeenten kwamen ouders in dienst van een re-integratiebedrijf of van het SW-bedrijf¹⁰. De inlenende werkgever betaalde een vergoeding aan dit bedrijf die afhankelijk was van de productiviteit van de ouder. Veel banen in de arbeidspool hielden op te bestaan op het moment dat het experiment eindigde, omdat zonder de inleenconstructie de loonkosten voor de werkgever vaak te hoog waren ten opzichte van de productiviteit van de werknemers. In een aantal gevallen groeide de ouder echter zodanig in de baan dat zij (hij) als reguliere werknemer werd aangenomen.

Figuur 2-1 presenteert het aantal alleenstaande ouders dat werkzaam was in een arbeidspool. Hierin is Almere apart van de overige vijf gemeenten weergegeven, omdat

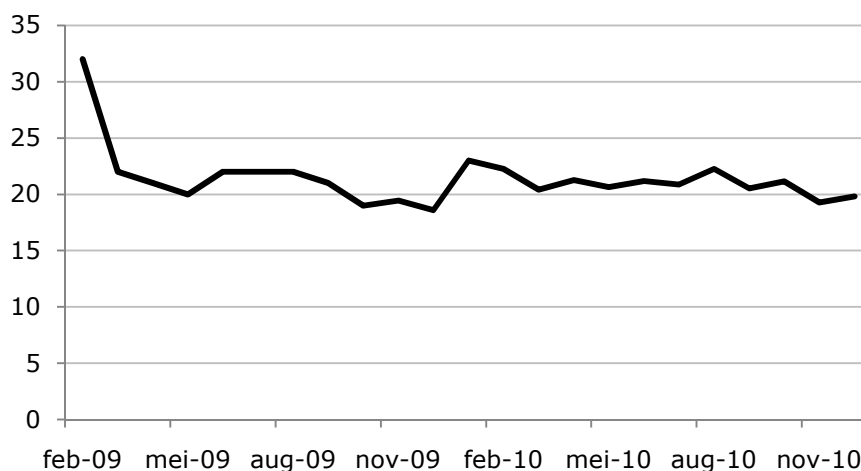
¹⁰ Voor het werken in een SW-bedrijf is in principe een Wsw-indicatie nodig. Echter, de afgelopen jaren hebben SW-bedrijven zich los van hun 'core-business' verder ontwikkeld en bieden ze ook andere diensten aan zoals re-integratie voor niet Wsw-geïndiceerden.

deze gemeente verreweg de grootste arbeidspool kende. Het aantal personen in de arbeidspool is gedurende de experimentperiode toegenomen. In de gemeente Almere nam het aantal alleenstaande ouders in de arbeidspool sterk toe in november en december van 2009. Dit heeft te maken met een specifiek project, waarbij ouders voor drie maanden in een voortraject kwamen zonder dat er al sprake was van een werkgever. Deze ouders kregen een arbeidscontract plus voorbereidende trainingen, waarbij het idee was dat ze vervolgens zouden doorstromen naar een inlenende werkgever. De alleenstaande ouders voor wie geen inlener is gevonden zijn na drie maanden uit de arbeidspool gestroomd. Voor hen is daarna alsnog geprobeerd een inlener te vinden. Gedurende het experiment zijn er in totaal 337 mensen actief geweest in een arbeidspool.

Figuur 2-1. Aantal personen in de arbeidspool

Figuur 2-2. Gemiddeld aantal uren per week dat personen werkzaam zijn in de arbeidspool.

Figuur 2-2 geeft het gemiddeld aantal uren per week dat alleenstaande ouders werkzaam zijn geweest in een arbeidspool. De ouders in een arbeidspool waren tussen maart 2009 en december 2010 gemiddeld zo'n 21 uur per week werkzaam. In februari 2009 was het

gemiddeld aantal uren in de arbeidspool 32, maar toen was er nog maar één ouder in een arbeidspool actief.¹¹

¹¹ In figuur 2-2 is de gemeente Almere niet opgenomen. Voor deze gemeente is het aantal uren dat alleenstaande ouders in de arbeidspool actief zijn geweest onbekend. Het aantal gewerkte uren blijkt voor alle gemeenten moeilijk te administreren.

3 Arbeidsparticipatie en uitstroom van deelnemende ouders

Bij aanvang van het experiment behoorden 11.126 alleenstaande ouders tot de doelgroep van het experiment. Zij hadden één of meer kinderen jonger dan 12 jaar en ontvingen een WWB-uitkering in een van de experimentgemeenten. De vraag is wat er gebeurd is met deze alleenstaande ouders. Zijn ze gaan werken? Zo ja, hoeveel zijn ze gaan werken? En in hoeverre zijn ze uit de WWB gestroomd?

In dit hoofdstuk beschrijven we de arbeidsparticipatie van de doelgroep in de experimentgemeenten tussen de start van het experiment (januari 2009) en het einde van het experiment (december 2010). Voor Nijmegen is juni en voor Echt-Susteren is juli als startmaand genomen, omdat deze gemeenten later in het experiment zijn gestapt. We baseren ons op de ontvangen arbeidsinkomsten in een maand, die ons een indicatie geven van de orde van grootte van het aantal gewerkte uren.

Tabel 3-1 laat zien dat aan het begin van het experiment 9.764 van de 11.126 alleenstaande ouders geen arbeid verrichtten (88%). De overige 12% verrichtte wel deeltijdarbeid¹² naast de WWB-uitkering. Van de alleenstaande ouders die deeltijdarbeid verrichtten verdienden 250 ouders minder dan 250 euro per maand (18%), 358 ouders meer dan 250 maar minder dan 500 euro (26%), 424 ouders tussen de 500 en 750 euro per maand (31%) en de overige 330 personen meer dan 750 euro per maand (24%).

Om veranderingen tussen het begin en het einde van het experiment weer te geven laat tabel 3-1 de overgangen tussen de vier inkomenscategorieën en de categorie 'geen arbeidsinkomen' zien. Daarnaast wordt ook de uitstroom tussen het begin en het einde van het experiment zichtbaar gemaakt. Het bovenste gedeelte van de tabel geeft aantallen, het onderste gedeelte de bijbehorende percentages. De tabel is gebaseerd op de data die bij de gemeenten verzameld zijn (bijlage D).

De interpretatie van tabel 3-1 is als volgt: van de 250 personen die bij aanvang van het experiment een arbeidsinkomen ontvingen van 250 euro of minder, zijn er in december 2010 95 uitgestroomd (38,0%), 29 (11,6%) bevinden zich nog steeds in de categorie <250 euro, 10 ouders (4,0%) zijn doorgestroomd naar de categorie 250-500 euro, enzovoort. In totaal bevinden zich in december 2010 155 ouders in de categorie <250 euro, dat is 1,4% van het totaal.

Een aantal zaken in de tabel vallen op. Van alle bijstandsouders in de doelgroep in januari 2009 is 27,4% in december 2010 uitgestroomd; de overige 72,6% zit nog in de bijstand. Er bestaan echter substantiële verschillen tussen groepen bijstandsouders, waarbij er een positieve relatie lijkt te bestaan tussen het arbeidsinkomen en de uitstroom. Van de personen die een arbeidsinkomen ontvingen in januari 2009 ligt het

¹² Het gaat hier om deeltijdarbeid, immers, wanneer ouders voltijd werkzaam zijn komen ze boven de bijstandsnorm en zullen ze uitstromen. Een alleenstaande ouder die het minimumloon verdient, kan uitstromen uit de bijstand bij circa 30 uur per week werken. Bij een loon dat 120% van het minimumloon bedraagt, is dat al bij circa 24 uur per week werken.

uitstroompercentage hoger (tussen 33,2 en 45,2%) dan voor personen die geen arbeidsinkomen ontvingen bij aanvang van het experiment (25,6%). Voor personen met een arbeidsinkomen boven 750 euro ligt het uitstroompercentage het hoogst: 45,2%. De cijfers duiden er dus op dat de kans op uitstroom toeneemt naarmate het arbeidsinkomen van deeltijdwerk naast de WWB-uitkering hoger is.

Tabel 3-1 laat ook zien dat 3,9% (=0,9+0,8+1,1+1,1) van de ouders die bij aanvang van het experiment geen arbeidsinkomsten ontvingen, arbeidsinkomsten uit deeltijdarbeid verworven heeft (naast de WWB-uitkering). Van de personen die bij aanvang van het experiment minder dan 250 euro verdienden, is 11,6% meer gaan verdienen op de arbeidsmarkt. In de categorie personen met arbeidsinkomsten tussen 250 en 500 euro is zelfs 13,1% meer gaan verdienen, terwijl in de categorie 500-750 euro voor 9,2% van de alleenstaande ouders het arbeidsinkomen is toegenomen (naast de WWB-uitkering).

Tabel 3-1. Veranderingen in de arbeidsinkomsten gedurende de experimentperiode voor deelnemers van het experiment

	arbeidsinkomen aan het einde van het experiment						
arbeidsinkomen bij aanvang experiment	uit-gestroomd	<250	250-500	500-750	750+	geen arbeidsink	totaal
geen arbeidsinkomsten	2.499	84	76	111	107	6.887	9.764
<250	95	29	10	11	8	97	250
250-500	119	28	50	25	22	114	358
500-750	158	12	38	82	40	94	424
750+	149	2	11	43	61	64	330
totaal	3.020	155	185	272	238	7.256	11.126
percentages							
geen arbeidsinkomsten	25,6%	0,9%	0,8%	1,1%	1,1%	70,5%	100%
<250	38,0%	11,6%	4,0%	4,4%	3,2%	38,8%	100%
250-500	33,2%	7,8%	14,0%	7,0%	6,1%	31,8%	100%
500-750	37,3%	2,8%	9,0%	19,3%	9,4%	22,2%	100%
750+	45,2%	0,6%	3,3%	13,0%	18,5%	19,4%	100%
totaal	27,1%	1,4%	1,7%	2,4%	2,1%	65,2%	100%

Er zijn ook personen met een arbeidsinkomen die dat verliezen. Van de 1362 (=250+358+424+330) personen die bij aanvang van het experiment een arbeidsinkomen ontvingen, heeft 27,1% (369 personen, 97+114+94+64) in december 2010 geen arbeidsinkomsten meer. Naarmate het arbeidsinkomen lager is bij aanvang van het experiment (een minder sterke band met de arbeidsmarkt), is de kans groter dat men aan het einde van de experimentperiode geen arbeidsinkomen meer ontvangt.

Over het totaal genomen, heeft het grootste deel van de bijstandsouders in beide periodes geen arbeidsinkomen en is niet uitgestroomd. Van alle personen die bij aanvang

van het experiment geen arbeidsinkomen hadden, heeft 70,3% dat aan het einde van het experiment nog steeds niet. Dit betekent echter niet dat deze groep alleenstaande ouders gedurende de experimentperiode in zijn geheel niet aan het werk zijn geweest. De data laten zien dat van de 9764 alleenstaande ouders die aan het begin van de experimentperiode geen arbeid verrichtten, 3997 alleenstaande ouders (41%) wel tenminste een maand gewerkt hebben of uitgestroomd zijn geweest (maar weer terug zijn in de uitkeringenadministratie). In totaal hebben 5.767 bijstandsouders in de doelgroep gedurende de experimentperiode geen arbeidsinkomsten ontvangen en zijn zij niet afwezig geweest in de uitkeringenadministratie als gevolg van bijvoorbeeld tijdelijke uitstroom. Dit komt neer op 52% van het totale aantal ouders dat bij aanvang van het experiment in de WWB verbleef.

4 Effectiviteit van de experimentele instrumenten

Het experiment bevat diverse prikkels die er voor zorgen dat het voor alleenstaande ouders met kinderen onder de 12 jaar aantrekkelijk wordt om deeltijdwerk te verrichten en uit de bijstand te stromen. Dit hoofdstuk meet de effectiviteit van de instrumenten in het experiment met behulp van de Bijstandsuitkeringenstatistiek en de Gemeentelijke Basisadministratie 2005-2010 verzameld door het CBS en de data die we zelf bij de gemeenten verzameld hebben. Beide databronnen staan beschreven in bijlage D. Paragraaf 4.1 beschrijft de identificatie van de effecten van het experiment en de te onderzoeken maatstaven. Vervolgens presenteren de paragrafen 4.2 tot en met 4.5 de effecten van het experiment op de arbeidsdeelname van alleenstaande ouders naast de WWB-uitkering. In paragraaf 4.6 onderzoeken we het effect van het experiment op de gemiddelde uitkeringslast per alleenstaande ouder, waarna paragraaf 4.7 de effecten van het experiment op de uitstroom uit de WWB laat zien.

4.1 Effectmeting

In essentie is de effectmeting van een experiment eenvoudig: we nemen een doelgroep die recht krijgt op de experimentele instrumenten en we vergelijken de uitkomsten met een controlegroep die geen recht krijgt op de experimentele instrumenten. In dit experiment bestaat de doelgroep uit alleenstaande ouders met kinderen tot 12 jaar. De controlegroep bestaat uit alleenstaande ouders met kinderen van 12 jaar en ouder. Om het effect van het experiment te meten kunnen we de ontwikkeling van de arbeidsparticipatie in de doel- en de controlegroep in de experimentgemeenten vergelijken. Echter, mogelijk zijn de ontwikkelingen in de controlegroep niet geheel vergelijkbaar met de ontwikkelingen in de doelgroep (bijvoorbeeld wanneer de conjunctuur een andere invloed heeft op de doelgroep dan op de controlegroep). Daarom vergelijken we de doel- en de controlegroep in de experimentgemeenten ook met de doel- en controlegroep in de overige Nederlandse gemeenten (de controlegemeenten).

Het vergelijken van veranderingen in de loop van de tijd in een te meten maatstaf (zoals arbeidsparticipatie) binnen een doel- en controlegroep wordt in de literatuur wel de difference-in-differences methode genoemd. De data in dit experiment bieden zelfs de mogelijkheid voor een nog robuustere aanpak, namelijk de difference-in-difference-in-differences methode, omdat we zowel de doelgroep als de controlegroep in de experimentgemeenten en de niet-experimentgemeenten kunnen vergelijken. Het effect van het experiment is positief wanneer

- a) tijdens het experiment in de experimentgemeenten de ontwikkelingen in de doelgroep gunstiger zijn dan in de controlegroep, en
- b) tijdens het experiment de ontwikkelingen van de doelgroep in de experimentgemeenten gunstiger zijn dan de ontwikkelingen van de doelgroep in de overige Nederlandse gemeenten

Voor een meer uitgebreide uitleg van de difference-in-difference-in-differences methode verwijzen we naar bijlage B.

We proberen het effect van het experiment zo veel mogelijk uit te splitsen naar de verschillende instrumenten. Concreet splitsen we het effect van het experiment uit naar

drie deeleffecten: het effect van de arbeidspool, het effect van de uitstroompremie en het effect van de overige facetten van het experiment.

1) Effect arbeidspool. Zes van de dertien experimentgemeenten hebben een arbeidspool ingericht. Omdat niet alle experimentgemeenten een arbeidspool opgezet hebben kunnen we het effect van de arbeidspool scheiden van de effecten van de overige instrumenten. We bezien of er in gemeenten met een arbeidspool meer mensen aan het werk geholpen zijn en of er meer mensen de bijstand hebben verlaten dan in experimentgemeenten zonder arbeidspool. Hierbij corrigeren we voor achtergrondkenmerken, immers, mogelijkwijs hebben andere factoren dan de arbeidspool ervoor gezorgd dat meer mensen de bijstand hebben verlaten in de gemeenten met een arbeidspool. Stel bijvoorbeeld dat in de gemeenten met arbeidspool een relatief grote daling van het gemiddeld aantal kinderen per alleenstaande ouder plaats heeft gevonden, dan is de kans groter dat deze ouders de bijstand verlaten. Het hoeft dan niet per se de arbeidspool te zijn geweest die voor de relatief hoge uitstroom uit de bijstand heeft gezorgd.

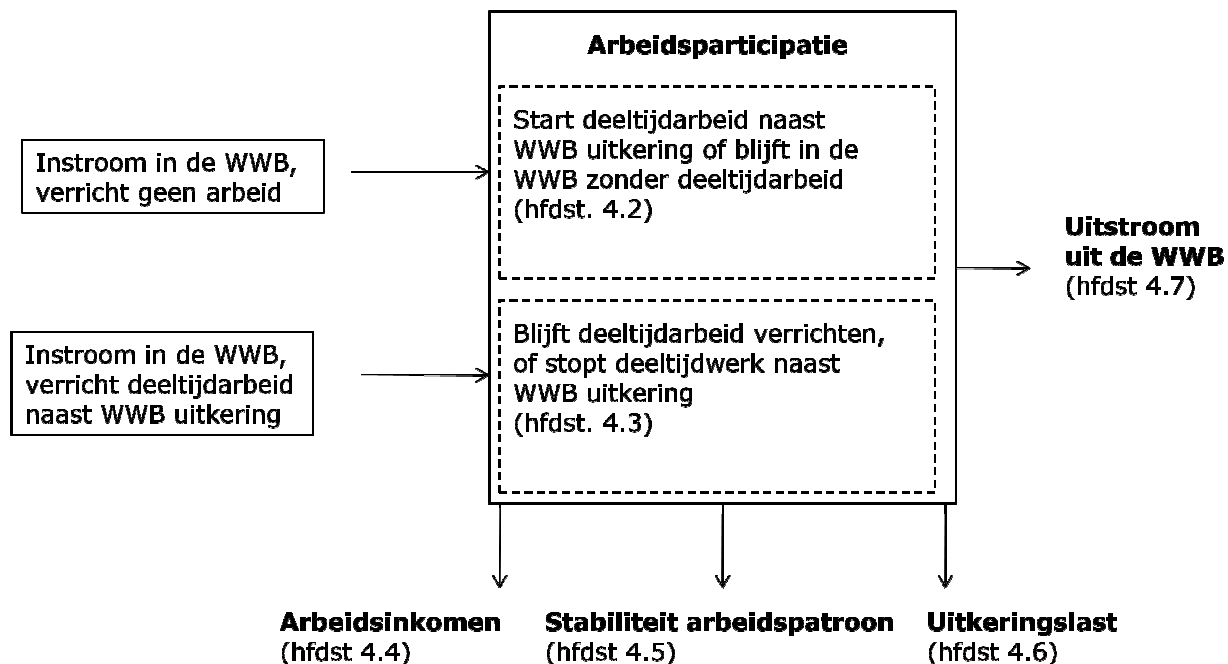
2) Effect uitstroompremie. Een deel van de experimentgemeenten had voor aanvang van het experiment al een uitstroompremie in het gemeentelijke beleid.¹³ Dit betekent dat er voor aanvang van het experiment experimentgemeenten zijn met en zonder uitstroompremie en dat gedurende het experiment sommige alleenstaande ouders in de controlegroep wel en andere geen recht hebben op een uitstroompremie. Deze variatie maakt het mogelijk het effect van de uitstroompremie te scheiden van het effect van de andere instrumenten van het experiment.

3) Effect overige facetten experiment. Naast de arbeidspool en de uitstroompremie, bevat het experiment als instrumenten de inkomensvrijlating en de scholingsbonus. Daarnaast kan van het experiment een positief effect uitgaan omdat de experimentgemeenten vaak meer aandacht hebben gegeven aan alleenstaande ouders (bestaande uit bijvoorbeeld extra re-integratieactiviteiten of op frequentere basis gesprekken met de ouders). Het effect van de inkomensvrijlating, de scholingsbonus en de aandachtsaspecten zijn niet los van elkaar te identificeren omdat ze door alle experimentgemeenten vanaf hetzelfde moment zijn doorgevoerd.

In dit hoofdstuk vergelijken we de ontwikkelingen in de doelgroep en de controlegroep, in de experimentgemeenten en de controlegemeenten voor de maatstaven arbeidsparticipatie, arbeidsinkomen, uitkeringslast en uitstroom. Figuur 4-1 geeft de relatie tussen de maatstaven schematisch weer. Het is belangrijk om de resultaten van de verschillende stromen in het schema in combinatie te beschouwen. Immers, de experimentele instrumenten zouden een positief effect op het aantal uren arbeid kunnen hebben, maar bijvoorbeeld een negatief effect op de uitstroom uit de WWB. Het gevaar dat uitkeringsgerechtigden niet uitstromen vanwege de gunstige voorwaarden van de uitkering (in dit geval het experiment) wordt ook wel aangeduid als insluiting. Dit wordt enkel duidelijk wanneer we de resultaten in combinatie bekijken.

¹³ Bodegraven, Groningen, Nijmegen, Almere vanaf 2010, Enschede vanaf 2008, Schiedam vanaf 2009 en Zwolle vanaf 2009.

Figuur 4-1. Relatie tussen de maatstaven

De paragrafen in dit hoofdstuk behandelen de volgende vragen:

- Arbeidsparticipatie
 - Gaan alleenstaande bijstandsouders die bij aanvang van een WWB-uitkering niet actief waren op de arbeidsmarkt eerder deeltijdwerk verrichten als gevolg van het experiment?¹⁴
 - Blijven alleenstaande bijstandsouders, die bij aanvang van de WWB-uitkering deeltijdwerk verrichtten langer participeren op de arbeidsmarkt (naast hun WWB-uitkering) als gevolg van het experiment?
 - Hoe stabiel is het deeltijdwerk naast de WWB-uitkering?
- Arbeidsinkomen
 - Hoe hoog is het arbeidsinkomen van alleenstaande bijstandsouders die aan het werk gaan naast hun WWB-uitkering?
 - Gaan alleenstaande bijstandsouders die reeds participeren op de arbeidsmarkt meer werken? Zo ja, hoeveel meer?¹⁵
- Uitkeringslast
 - Zorgt het experiment voor een afname van de gemiddelde uitkeringslast?

¹⁴ In het 'Tijdelijk besluit bevordering arbeidsinschakeling alleenstaande ouders WWB' (*Staatsblad* 2008, 351) is met betrekking tot inactieve alleenstaande ouders het criterium opgenomen dat er in ieder geval sprake is van doeltreffende arbeidsinschakeling indien 5% van de alleenstaande ouders die bij aanvang van het experiment nog niet of minder dan 12 uur per week werkte, minimaal 12 uur per week arbeid is gaan verrichten.

¹⁵ Het Tijdelijk besluit geeft aan dat met betrekking tot participerende alleenstaande ouders er in ieder geval sprake is van een doeltreffende arbeidsinschakeling indien 25% van de alleenstaande ouders die bij aanvang van het experiment al minimaal 12 uur per week werkte, minimaal 8 uur per week meer is gaan werken.

- Uitstroom
 - Neemt de uitstroom van alleenstaande ouders uit de WWB toe als gevolg van het experiment?¹⁶

4.2 Arbeidsparticipatie van personen zonder deeltijdarbeid bij aanvang van de WWB-uitkering

Het experiment stimuleert parttime arbeid voor alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar. In deze paragraaf meten we het effect van het experiment op de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders in de bijstand. Meer specifiek: het effect van het experiment op de duur tot de eerste deeltijd baan naast de WWB-uitkering (gegeven dat men nog geen deeltijdarbeid verrichtte toen men in de bijstand stroomde). Het gaat hier om parttime arbeid, waarmee niet genoeg wordt verdiend om uit de bijstand te stromen (anders hebben we te maken met uitstroom, dit komt in paragraaf 4.7 aan bod). Eerst geven we het effect van het experiment grafisch weer, vervolgens bepalen we het effect met behulp van een model.

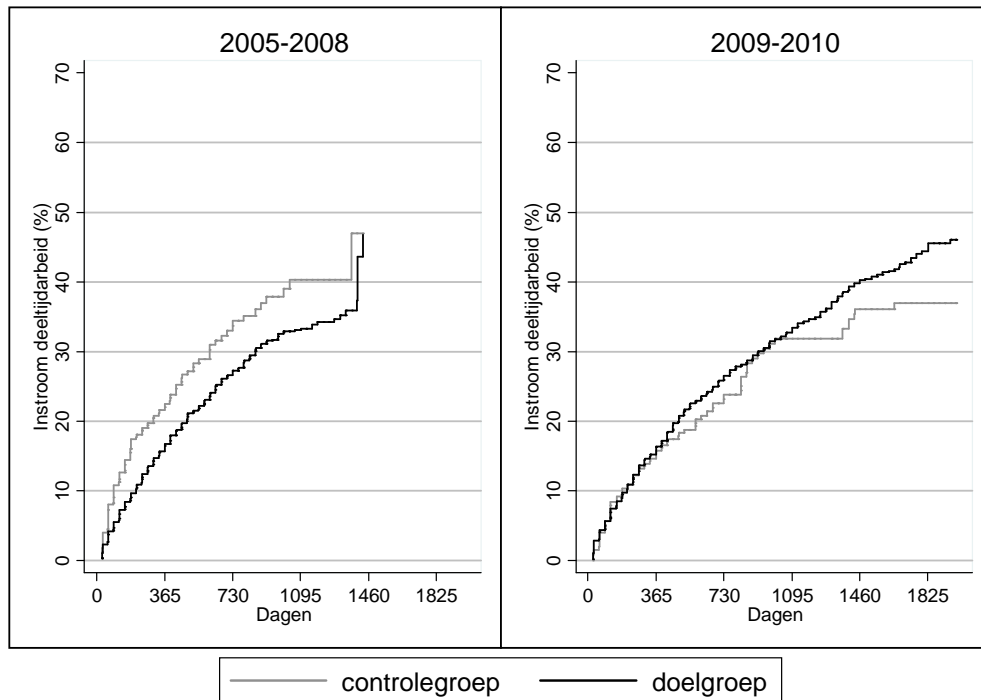
Figuur 4-2 geeft de instroom naar een deeltijd baan in de experimentgemeenten, voor de doel- en de controlegroep, gedurende de experimentperiode (rechts) en voorafgaand aan de experimentperiode (links). De horizontale as geeft de uitkeringsduur in dagen, de verticale as het percentage alleenstaande ouders dat bij een gegeven uitkeringsduur met deeltijdarbeid is begonnen. De figuur laat zien dat voorafgaand aan het experiment in de doelgroep na een jaar (365 dagen) zo'n 15% met deeltijdarbeid begonnen is (de zwarte lijn in de linkerfiguur). In de controlegroep is na een jaar 20% met deeltijdarbeid begonnen (de grijze lijn in de linkerfiguur). Na drie jaar (1095 dagen) is zo'n 33% van de ouders in de doelgroep en zo'n 39% van de ouders in de controlegroep begonnen met een deeltijd baan.

Wanneer we de periode voorafgaand aan het experiment vergelijken met de experimentperiode (de linker en de rechterfiguur) zien we dat in de controlegroep de instroom naar deeltijdarbeid afgenomen is, mogelijk als gevolg van de slechtere conjunctuur. Ondanks de slechtere conjunctuur is de instroom naar een deeltijd baan in de doelgroep echter niet afgenomen, wellicht als gevolg van het experiment. Echter, het kan ook zijn dat de conjunctuur weinig invloed heeft op de instroom naar deeltijdwerk onder alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar, en dat de instroom naar deeltijdwerk om die reden niet afneemt onder alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar (in vergelijking met alleenstaande ouders met oudere kinderen). Om dit te onderzoeken vergelijken we in figuur 4-3 de duur tot aan de eerste deeltijd baan in de experimentgemeenten met de overige Nederlandse gemeenten.

Figuur 4-3 laat zien dat voorafgaand aan het experiment de duur tot de eerste deeltijd baan ongeveer gelijk was in de experimentgemeenten als de controlegemeenten (de zwarte en grijze lijn in de linkerfiguur lopen tot bijna 3 jaar gelijk op). Tussen 2005-2008 en 2009-2010 is de grijze lijn gedaald: in 2005-2008 is na twee jaar zo'n 28% van

¹⁶ Het Tijdelijk besluit geeft aan dat het experiment in ieder geval doeltreffend is voor de uitstroom wanneer de uitstroom van alleenstaande ouders uit de bijstand, op wie gedurende minimaal 3 maanden het experiment van toepassing is geweest, minimaal 5% hoger is.

Figuur 4-2. Percentage alleenstaande ouders dat deeltijdwerk verricht na aanvang van de WWB uitkering. De doel- en de controlegroep in de experimentgemeenten.

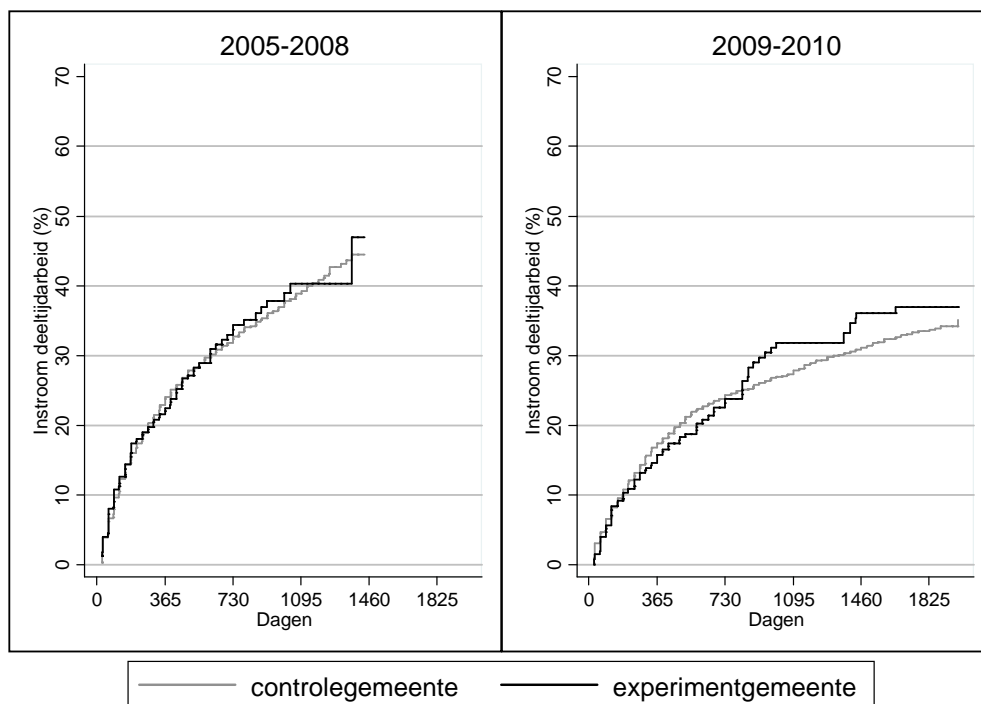
Figuur 4-3. Percentage alleenstaande ouders dat deeltijdwerk verricht na aanvang van de WWB uitkering. De doelgroep in de experimentgemeenten en de controlegemeenten.

de ouders in de controlegemeenten begonnen met de eerste deeltijd baan, in 2009-2010 is dit nog maar 24%. Daarentegen is in de experimentgemeenten het percentage ouders dat na twee jaar met een deeltijd baan is gestart gelijk gebleven (27%), dit wijst op een positief effect van het experiment.

Met behulp van figuur 4-4 onderzoeken we of de toename van deeltijdbanen voor de doelgroep in de experimentgemeenten niet heeft geleid tot een afname van deeltijdbanen voor de controlegroep in de experimentgemeenten (zogenaamde verdringing). We zien dat vergeleken met 2005-2008, de controlegroep in de experimentgemeenten in 2009-2010 geen lagere instroom naar een deeltijdbaan hebben dan de controlegroep in de overige Nederlandse gemeenten. Er lijkt dus geen sprake te zijn van verdringing.

Figuur 4-4. Aandeel alleenstaande ouders dat deeltijdwerk verricht na aanvang van de WWB uitkering. De controlegroep in de controlegemeenten en de experimentgemeenten.

Met behulp van de difference-in-difference-in-differences methode (beschreven in bijlage B) onderzoeken we of alleenstaande ouders in de WWB in de doelgroep van de experimentgemeenten significant eerder in deeltijd aan de slag gaan dan alleenstaande ouders in de controlegroep en in de overige Nederlandse gemeenten. In feite komt dit neer op het testen van de vraag of de zwarte lijnen in figuur 4-2 en 4-3 tussen 2005-2008 en 2009-2010 significant minder dalen dan de grijze lijnen. De figuren 4-2 en 4-3 geven aanwijzingen voor een positief effect van het experiment op de duur tot de eerste deeltijdbaan naast een WWB-uitkering. In deze figuren wordt echter niet gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken. Stel bijvoorbeeld dat de gemiddelde leeftijd van het jongste kind van alleenstaande ouders in de doelgroep van de experimentgemeenten relatief veel toegenomen is, dan zou om deze reden de arbeidsparticipatie in de doelgroep van de experimentgemeenten relatief veel toegenomen kunnen zijn. Dit is dan echter geen effect van het experiment. Voor dit soort verschillen corrigeren we met behulp van een model. In het model corrigeren we voor alle achtergrondkenmerken die in de Bijstandsuitkeringenstatistiek en de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) aanwezig zijn en die de arbeidsparticipatie mogelijk beïnvloeden: de leeftijd van het jongste kind, het aantal kinderen, het geslacht, de leeftijd, de etniciteit en de burgerlijke staat van de

alleenstaande ouder, uitkeringsduur, of een alleenstaande ouder alimentatie ontvangt, de oorzaak van de uitkering, en of de alleenstaande ouder een woning bezit.¹⁷

Om de te verklaren variabele, de duur tot aan de eerste deeltijdaanstelling, te analyseren gebruiken we een duurmodel (zie bijlage C voor de uitleg van het duurmodel). De uitgebreide schattingsresultaten zijn te vinden in bijlage E. We vinden dat het experiment (zonder arbeidspool) vanaf juli 2009 een sterk significante positieve invloed heeft op deeltijdarbeid onder allochtonen. Voor autochtonen vinden we geen significant effect. Allochtone alleenstaande ouders hebben a priori een lagere kans op deeltijdarbeid, maar hebben relatief meer baat bij het experiment. De arbeidspool heeft een positief significant effect voor zowel autochtonen als allochtonen. In de interviews noemt de helft van de alleenstaande ouders dat er geen passend werk voor hen is en dat dit een belangrijke reden is voor het niet verrichten van betaald werk. De arbeidspool heeft dus waarschijnlijk een positief effect op het verrichten van deeltijdwerk omdat het de alleenstaande ouders aan 'passend' werk helpt. Blijkbaar hebben veel alleenstaande ouders in de WWB hulp nodig bij het vinden van werk, en/of hebben zij begeleiding nodig bij de beoordeling of een baan passend is en of zij een baan aan kunnen. Gemeenten hebben aangegeven dat alleenstaande ouders soms meer kunnen dan ze zelf denken. Een deel voelt zich minderwaardig en kan met aandacht voor een passende baan geholpen worden.

De resultaten laten zien dat de alleenstaande ouders die voorafgaand aan het experiment al recht hadden op een uitstroompremie in een van de experimentgemeenten gemiddeld sneller in deeltijd werkzaam waren dan ouders in andere experimentgemeenten (dit resultaat is statistisch zwak significant). Wellicht speelt hier niet puur het recht op een uitstroompremie een rol, maar hadden deze gemeenten sowieso al meer aandacht voor re-integratieactiviteiten. De komst van het experiment betekent voor deze gemeenten dat alleen de inkomensvrijlating en de scholingsbonus er bij gekomen zijn (en eventueel de arbeidspool). De komst van de inkomensvrijlating en de scholingsbonus tezamen blijken geen significant positief effect te hebben op de duur tot de eerste deeltijdbaai.

Om de resultaten van het experiment te kwantificeren berekenen we de kans op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering, voor autochtone en allochtone referentiepersonen¹⁸ met en zonder experiment. (De resultaten komen uit één model, namelijk het model uit bijlage E.1). De bovenste regel van tabel 4-1 geeft de kans op deeltijdarbeid binnen een jaar na aanvang van de uitkering voor een autochtone referentiepersoon. De referentiepersoon is een 30-jarige alleenstaande moeder met twee kinderen, waarvan de jongste 5 jaar is. De referentiepersoon is gescheiden, maar ontvangt geen alimentatie. De oorzaak van de uitkering is het einde van een huwelijk, en zij is geen huiseigenaar. Haar kans om binnen een jaar deeltijdwerk te verrichten naast de WWB-uitkering is 14%.

Een uitstroompremie en aandacht voor re-integratie, zoals gegeven zijn door experimentgemeenten die voor aanvang van het experiment al een uitstroompremie verstrekten, vergroten haar kans op deeltijdwerk binnen een jaar met 4%-punten (18%-14%). Het experiment met arbeidspool vergroot haar kans op deeltijdwerk met 10%-

¹⁷ De resultaten blijven ook overeind wanneer we in het model niet corrigeren voor achtergrondkenmerken.

¹⁸ Een referentiepersoon is een fictieve persoon met een aantal toegewezen kenmerken.

punten (van 14% naar 24%). De overige instrumenten van het experiment hebben geen effect onder autochtone alleenstaande ouders.

De tweede regel van tabel 4-1 laat zien dat wanneer de referentiepersoon een man is in plaats van een vrouw (met verder dezelfde karakteristieken), de kans op deeltijdwerk binnen een jaar niet 14% maar slechts 8% is. Autochtone alleenstaande mannen hebben dus een lagere kans op deeltijdwerk dan autochtone alleenstaande vrouwen. De zorg over meer kinderen verlaagt de kans op deeltijdwerk licht en hoe hoger de leeftijd van het jongste kind, hoe hoger de kans op deeltijdarbeid binnen een jaar na aanvang van de uitkering. Alleenstaande ouders die een alimentatie ontvangen starten gemiddeld eerder met deeltijdwerk dan alleenstaande ouders zonder alimentatie en dit geldt ook voor 'einde arbeid' als oorzaak voor de WWB-uitkering (wellicht omdat deze mensen in ieder geval een arbeidsverleden hebben). Woningbezit is positief, maar niet statistisch significant, geassocieerd met de kans op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering.

Tabel 4-1. Kans op deeltijdarbeid binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering (%)

	geen experiment	uitstroompremie (en aandacht) ^b	experiment en arbeidspool ^b
autochtone referentiepersoon^a	14	18	24
<i>afwijkingen van de referentiepersoon^c</i>			
man	8	11	14
leeftijd 20	11	14	19
leeftijd 40	14	19	24
1 kind	16	21	27
3 kinderen	13	17	22
leeftijd jongste kind 1 jaar	12	16	21
leeftijd jongste kind 10 jaar	16	21	27
ongehuwd	15	19	24
alimentatie	21	26	34
oorzaak einde arbeid	21	27	34
huseigenaar	16	20	26

^a De referentiepersoon is een 30-jarige alleenstaande moeder van twee kinderen, waarvan de jongste 5 jaar is. Zij is gescheiden, maar ontvangt geen alimentatie. De oorzaak van de uitkering is het einde van een huwelijk, en zij is geen huseigenaar.

^b De arbeidspool verkort de duur tot deeltijdwerk significant (5%-significatie niveau). In gemeenten met een uitstroompremie is de duur tot deeltijdwerk gemiddeld korter, maar dit is zwak significant (10%-niveau).

^c De afwijkingen ten opzichte van de referentiepersoon zijn allemaal significant (1%-niveau), behalve voor 'ongehuwd' en 'huseigenaar'.

Tabel 4-2 geeft de kansen op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering voor dezelfde referentiepersoon als hierboven beschreven, echter nu is de alleenstaande ouder van niet-westerse allochtone afkomst in plaats van autochtoon. De kans voor de allochtone referentiepersoon op deeltijdwerk binnen een jaar is lager dan voor de autochtone referentiepersoon, namelijk 4% in plaats van 14% wanneer er geen sprake is van het experiment. De toegevoegde waarde van het experiment is echter relatief groot voor allochtonen. In gemeenten met een uitstroompremie voor aanvang van het experiment (en waarschijnlijk ook meer aandacht voor re-integratieactiviteiten in

het algemeen) was de kans op deeltijdwerk binnen een jaar 1%-punt hoger dan in experimentgemeenten waar men geen uitstroompremie kende. Het experiment verdubbelt de kans op deeltijdwerk voor de referentiepersoon (van 4% naar 8%). Dit effect is sterk significant. Wanneer er ook een arbeidspool aanwezig is in het kader van het experiment vergroot het experiment de kans op deeltijdarbeid zelfs met 11%-punten (van 4% naar 15%). De kans op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering voor de allochtone referentiepersoon is dus meer dan 3 maal hoger in een experimentgemeente met arbeidspool, dan in de situatie zonder experiment en zonder uitstroompremie.

Tabel 4-2. Kans op deeltijdarbeid binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering (%)

	geen experiment	uitstroompremie (en aandacht) ^b	experiment zonder arbeidspool ^b	experiment met arbeidspool ^b
allochtone referentiepersoon^a	4	5	8	15
<i>afwijkingen van de referentiepersoon^c</i>				
man	5	6	9	17
leeftijd 20	3	4	6	11
leeftijd 40	4	5	8	15
1 kind	5	6	9	16
3 kinderen	4	5	7	13
leeftijd jongste kind 1 jaar	3	4	7	13
leeftijd jongste kind 10 jaar	5	6	9	17
ongehuwd	5	6	10	18
alimentatie	6	8	12	21
oorzaak einde arbeid	7	9	15	25
huiseigenaar	4	6	9	16

^a De referentiepersoon is 30-jarige alleenstaande moeder van twee kinderen, waarvan de jongste 5 jaar is. Zij is gescheiden, maar ontvangt geen alimentatie. De oorzaak van de uitkering is het einde van een huwelijk, en zij is geen huiseigenaar.

^b De arbeidspool en het experiment verkorten de duur tot deeltijdarbeid significant (5%-niveau). In gemeenten met een uitstroompremie is de duur tot deeltijdwerk gemiddeld korter, maar dit is zwak significant (10%-niveau).

^c De afwijkingen ten opzichte van de referentiepersoon zijn allemaal significant (1%-niveau), behalve voor 'huiseigenaar'.

Voor zowel autochtonen als allochtonen stijgt de kans op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de WWB uitkering met 10%-punten als gevolg van het experiment met arbeidspool. Echter, het effect van het experiment zonder arbeidspool is groter voor allochtone dan voor autochtone alleenstaande ouders. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Allereerst komt deeltijdwerk naast de WWB-uitkering minder vaak voor onder allochtonen dan autochtonen, waardoor een verdubbeling van de kans op deeltijdwerk sowieso makkelijker te bereiken is. Allochtonen zouden ook gevoeliger kunnen zijn voor een inkomensvrijlating dan autochtonen, echter, dit argument wordt door de gemeenten verworpen. Uit een belronde langs verschillende gemeenten blijkt dat gemeenten niet meer aandacht geven aan allochtonen in vergelijking met autochtonen, de alleenstaande ouders zijn als één groep behandeld. Wat wel een rol kan spelen is dat allochtonen andere normen en waarden kennen dan autochtonen en zij veelal een hogere

drempel ervaren om hun kinderen naar de kinderopvang te brengen.¹⁹ Bij allochtone alleenstaande ouders is daarom wellicht nog meer te 'winnen' met de extra aandacht van het experiment voor de combinatie van arbeid en zorg.²⁰ Wat ook een rol kan spelen is dat allochtone alleenstaande ouders voorafgaand aan het experiment niet altijd de prioriteit kregen bij re-integratie activiteiten (bijvoorbeeld omdat zij eerst de taal nog moesten leren). Het 'verschil' in aandacht tussen de situatie met en zonder experiment is daardoor groter voor allochtonen dan voor autochtonen, waardoor het effect ook relatief groter is. Ten slotte geeft een grote gemeente in het experiment aan dat allochtonen vaak een ander toekomstbeeld hebben dan autochtone alleenstaande ouders. Autochtone alleenstaande ouders met jonge kinderen verwachten vaak dat er een nieuwe partner komt, terwijl allochtone alleenstaande ouders vaak meer vanuit zichzelf redeneren, hoe zij zelf verder moeten met hun leven.

4.3 Arbeidsparticipatie van personen die bij instroom in de WWB deeltijdwerk verrichtten

In deze paragraaf meten we het effect van het experiment op de kans dat deeltijdarbeid naast de WWB uitkering beëindigd wordt, gegeven dat men al deeltijdarbeid verrichtte bij instroom in de bijstand. Het experiment zou er voor moeten zorgen dat alleenstaande ouders die met een deeltijd baan in de bijstand zijn gestroomd langer werkzaam blijven in hun deeltijd baan (tenzij zij uit de bijstand stromen, uiteraard). Wederom gaat het hier om parttime arbeid, waarmee niet genoeg wordt verdiend om uit de bijstand te stromen.

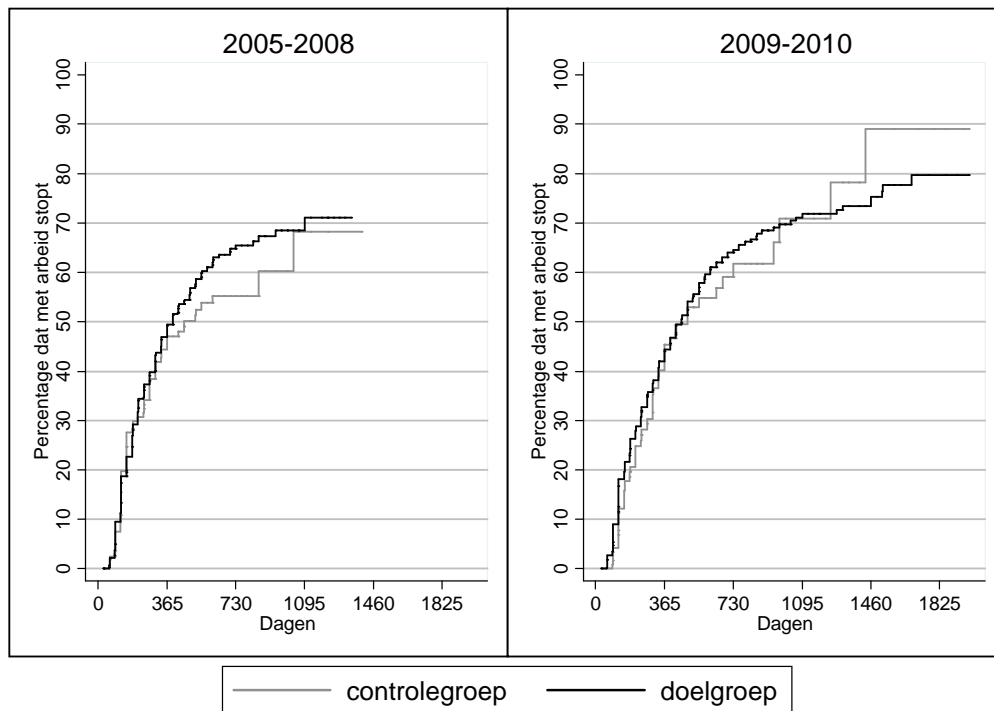
Allereerst geven we het effect van het experiment grafisch weer. Figuur 4-5 geeft het percentage alleenstaande ouders dat gestopt is met de deeltijdarbeid die ze bij instroom in de WWB verrichtten. De linkerfiguur geeft de uitstroom uit deeltijdarbeid voorafgaand aan het experiment en de rechterfiguur de uitstroom uit deeltijdarbeid tijdens het experiment. De horizontale as geeft de uitkeringsduur in dagen.

De figuur laat zien dat na een jaar ongeveer de helft van de personen die bij aanvang van de WWB deeltijdarbeid verrichtten niet meer werkzaam zijn. Dit geldt voor zowel de doelgroep als de controlegroep en voor zowel de experimentperiode als de periode voorafgaand aan het experiment. Het experiment lijkt dus nagenoeg geen effect te hebben op de duur van de deeltijdarbeid, wanneer deze deeltijdarbeid al verricht werd bij aanvang van de WWB-uitkering. Ook wanneer we de experimentgemeenten vergelijken met de overige Nederlandse gemeenten vinden we geen positief effect van het experiment (figuur 4-6).

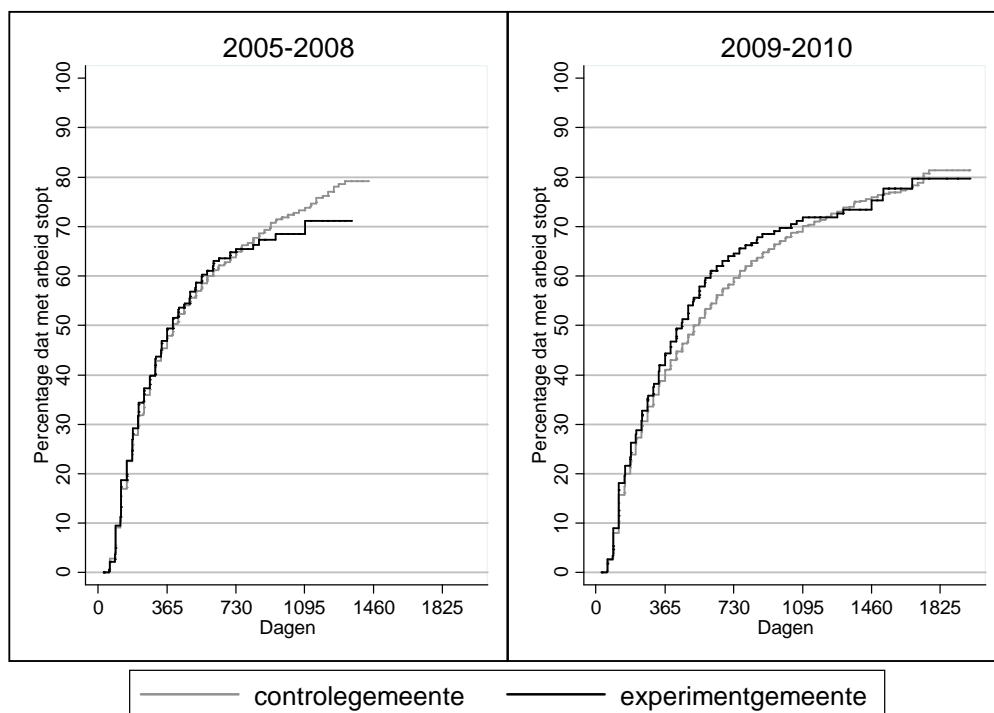
¹⁹ Uit onderzoek van Suzanne Kok, Nicole Bosch, Anja Deelen, en Rob Euwals (2011) blijkt dat allochtone vrouwen de trend in de arbeidsparticipatie van autochtone vrouwen volgen, maar dat voor sommige groepen allochtone vrouwen van de eerste generatie de participatie achterblijft mede als gevolg van verschillen in cultuur (Migrant women on the labour market, CPB discussion paper nr. 180).

²⁰ De interviews hebben laten zien dat alleenstaande ouders gedurende de experimentperiode gemiddeld positiever zijn geworden over de combinatie van arbeid en zorg.

Figuur 4-5. Percentage alleenstaande ouders dat niet meer in deeltijd werkzaam is na aanvang van de WWB-uitkering. De doelgroep en de controlegroep in de experimentgemeenten.

Figuur 4-6. Percentage alleenstaande ouders dat niet meer in deeltijd werkzaam is na aanvang van de WWB-uitkering. De doelgroep in de experimentgemeenten en de controlegemeenten.

Vervolgens modelleren we het aantal dagen dat alleenstaande ouders in deeltijdarbeid actief blijven na aanvang van de WWB-uitkering. De schattingsresultaten zijn te vinden in bijlage E. De resultaten laten zien dat het experiment (waaronder ook de

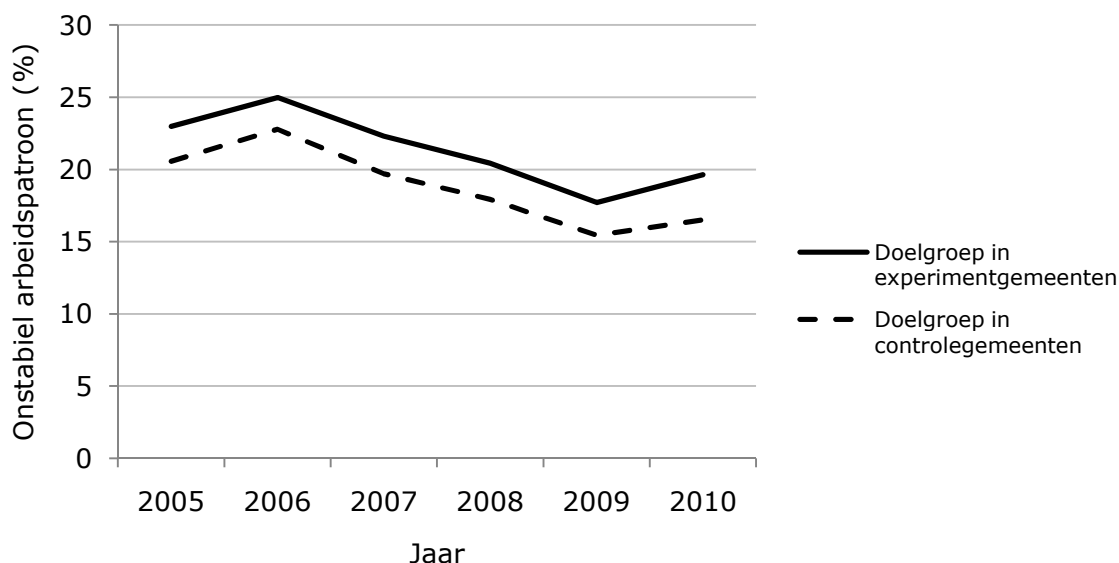
uitstroompremie en de arbeidspool) geen significant effect heeft op de duur van deeltijdwerk dat bij aanvang van de WWB-uitkering al verricht werd.

Verder laten de resultaten zien dat mannen langer actief blijven in een deeltijd baan naast de WWB-uitkering dan vrouwen en dat oudere alleenstaande ouders eerder stoppen met deeltijdwerk dan jonge alleenstaande ouders. Wanneer alleenstaande ouders al werkten voor aanvang van de WWB-uitkering is de leeftijd van hun jongste kind niet significant van invloed op de kans om te stoppen met deeltijdwerk. Wellicht omdat zij de zorg voor hun kind al geregeld hebben. De aanwezigheid van meer kinderen leidt wel tot een iets hogere kans om eerder te stoppen met deeltijdwerk en een ongehuwde alleenstaande ouder stopt significant minder snel dan een gescheiden alleenstaande ouder. Niet-westerse allochtonen van de eerste en tweede generatie stoppen significant eerder met deeltijdwerk dan autochtonen. Alleenstaande ouders die naar aanleiding van het einde van hun huwelijk een WWB-uitkering ontvangen blijven relatief lang doorgaan met deeltijdwerk dat zij bij aanvang van de WWB-uitkering al verrichtten, en dit geldt nog sterker voor alleenstaande ouders die ook alimentatie ontvangen.

4.4 Stabiliteit van arbeidsdeelname

In deze paragraaf onderzoeken we de stabiliteit van de arbeidsdeelname van alleenstaande ouders in de WWB. Figuur 4-7 presenteert het percentage werkende alleenstaande ouders in de WWB met een onstabiel arbeidspatroon (ten opzichte van het totaal aantal alleenstaande ouders dat arbeid heeft verricht naast de WWB-uitkering in een kalenderjaar).

Figuur 4-7. Percentage alleenstaande ouders met een onstabiel arbeidspatroon, ten opzichte van alle alleenstaande ouders in de WWB die arbeid hebben verricht naast hun WWB-uitkering

In deze figuur heeft iemand een onstabiel arbeidspatroon wanneer hij of zij een of meerdere keren binnen een kalenderjaar gestart en gestopt is met deeltijdarbeid binnen de WWB periode. Figuur 4-7 laat zien dat tussen 2005 en 2006 het percentage werkende

alleenstaande ouders in de WWB met een onstabiel arbeidspatroon toenam in alle Nederlandse gemeenten. Tussen 2006 en 2009 nam het percentage in heel Nederland af, waarna het tussen 2009 en 2010 weer toegenomen is (mogelijk als gevolg van de slechte conjunctuur). Alleenstaande ouders met jonge kinderen in de WWB zijn nauwelijks kwetsbaarder voor arbeidsschommelingen dan alleenstaande ouders met oudere kinderen in de WWB. Van de werkende alleenstaande ouders in de WWB met kinderen tot 12 jaar had tussen 2005 en 2010 21% een onstabiel arbeidspatroon en van de werkende alleenstaande ouders in de WWB met kinderen vanaf 12 jaar was dit 20%. Het percentage werkende alleenstaande ouders in de WWB dat een heel kalenderjaar werkt is wel hoger voor ouders met oude kinderen (gemiddeld 48%) dan voor ouders met jonge kinderen (gemiddeld 38%). Werkende ouders buiten de WWB zullen vermoedelijk nog vaker een heel kalenderjaar werkzaam zijn. We zien dat in de experimentperiode (2009-2010) voor de doelgroep in de experimentgemeenten het percentage werkende alleenstaande ouders met een onstabiel arbeidspatroon toegenomen is van ongeveer 18% naar 20%. Echter, in de controlegemeenten is het percentage werkende alleenstaande ouders met een onstabiel arbeidspatroon ook toegenomen. We kunnen dus concluderen dat het experiment een positief effect heeft op het starten van een deeltijd baan naast de WWB-uitkering (paragraaf 4.2), en daarnaast niet geleid heeft tot een relatief hoog percentage alleenstaande ouders met een onstabiel arbeidspatroon. In de telefonische interviews geeft 21% van de werkende alleenstaande ouders aan dat het aantal uren dat men door het jaar heen werkt wisselt, met name vanwege flexibele contracten.

4.5 Arbeidsinkomen deeltijdarbeid

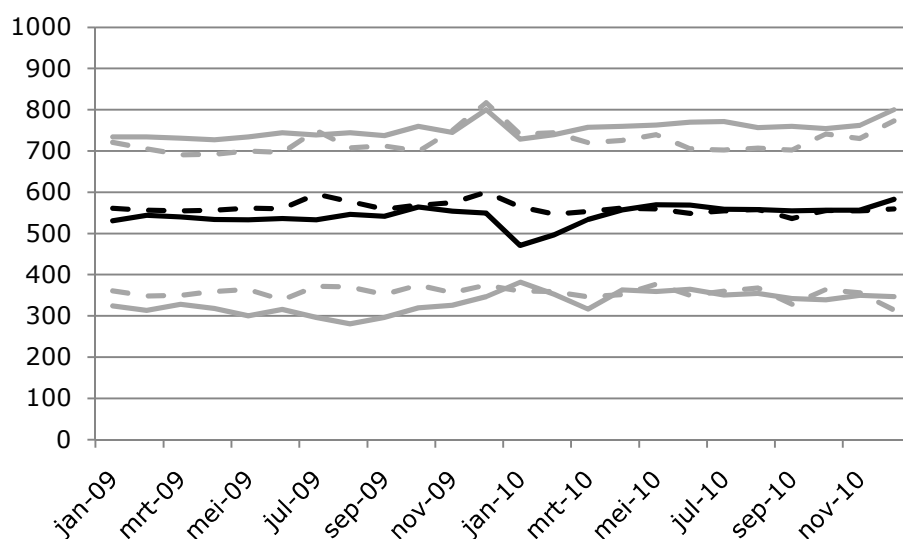
De experimentele instrumenten zouden alleenstaande ouders moeten stimuleren om meer uren te gaan werken naast hun WWB-uitkering, waardoor de arbeidsinkomsten toe zouden moeten nemen. Figuur 4-8 presenteert de ontwikkeling van de arbeidsinkomsten van werkende alleenstaande ouders in de experimentgemeenten. De figuur geeft het mediane inkomen in de doel- en de controlegroep, het 25^e en het 75^e percentiel.²¹ De mediane arbeidsinkomsten van alleenstaande ouders die deeltijdwerk verrichten ligt tussen de 500 en 600 euro per maand. De helft van de alleenstaande ouders die deeltijdwerk verrichten naast de WWB-uitkering ontvangen een arbeidsinkomen tussen 350 en 750 euro per maand. Het 25^e percentiel en het mediane inkomen is in de controlegroep iets hoger dan in de doelgroep, maar de verschillen zijn klein. De arbeidsinkomsten van de doelgroep nemen niet substantieel toe gedurende de experimentperiode, er lijkt dus geen effect te zijn van het experiment op het aantal uren dat alleenstaande ouders werkzaam zijn.

Uit de enquête onder de alleenstaande ouders blijkt dat de helft van de werkende ouders meer uren arbeid te zwaar vindt in combinatie met de zorg voor hun kinderen. Daarnaast noemt 16% van de werkende ouders dat zij niet meer uren willen werken omdat men geen leuk werk heeft en/of er belangrijkere dingen in het leven zijn. De

²¹ Wanneer we alle alleenstaande ouders die arbeidsinkomsten ontvangen in de volgorde van hun inkomen op een rij zetten, van lage arbeidsinkomsten naar hoge arbeidsinkomen, dan is het mediane inkomen het inkomen van de middelste alleenstaande ouder. Het 25^e percentiel is het inkomen van de alleenstaande ouder op een kwart van de rij en het 75^e percentiel is het inkomen van de alleenstaande ouder op driekwart van de rij.

inkomensvrijlating van het experiment brengt daar geen verandering in. Financiële prikkels lijken weinig succesvol om het aantal uren arbeid van alleenstaande ouders in de bijstand te verhogen. Dit correspondeert met wetenschappelijk onderzoek over Nederlandse vrouwen dat aantoonde dat positieve financiële prikkels wel de arbeidsparticipatie verhogen, maar niet het aantal uren dat zij werkzaam zijn op de arbeidsmarkt.²² Volgens onderzoek van het SCP (2008)²³ komt dit ondermeer omdat 40% van de Nederlanders vindt dat het gezin er onder leidt wanneer vrouwen fulltime werken.

Figuur 4-8. Arbeidsinkomsten per maand uit deeltijdwerk naast de WWB-uitkering

Deze figuur geeft de ontwikkeling van de arbeidsinkomsten van werkende ouders tijdens het experiment. De twee zwarte lijnen geven het mediane inkomen voor de doelgroep (doorgetrokken lijn) en de controlegroep (stippellijn). De grijze lijnen geven het 25^e en 75^e percentiel van de arbeidsinkomsten naast de WWB-uitkering.

4.6 Gemiddelde uitkeringslast per alleenstaande ouder

Paragraaf 4.2 heeft ons laten zien dat allochtone alleenstaande ouders als gevolg van het experiment eerder deeltijdarbeid verrichten na aanvang van hun WWB-uitkering. De vraag rijst in hoeverre dit ook zorgt voor een lagere gemiddelde uitkeringslast per alleenstaande ouders. Dit hangt ondermeer af van het aantal uren arbeid dat verricht wordt en het loon dat alleenstaande ouders ontvangen.

De figuren 4-10 en 4-11 geven de ontwikkeling van de gemiddelde uitkeringslast voor autochtonen en allochtonen grafisch weer. Zowel voor autochtonen als allochtonen zien we vanaf 2006 een stijgende trend in de gemiddelde uitkeringslast. Deze wordt onder

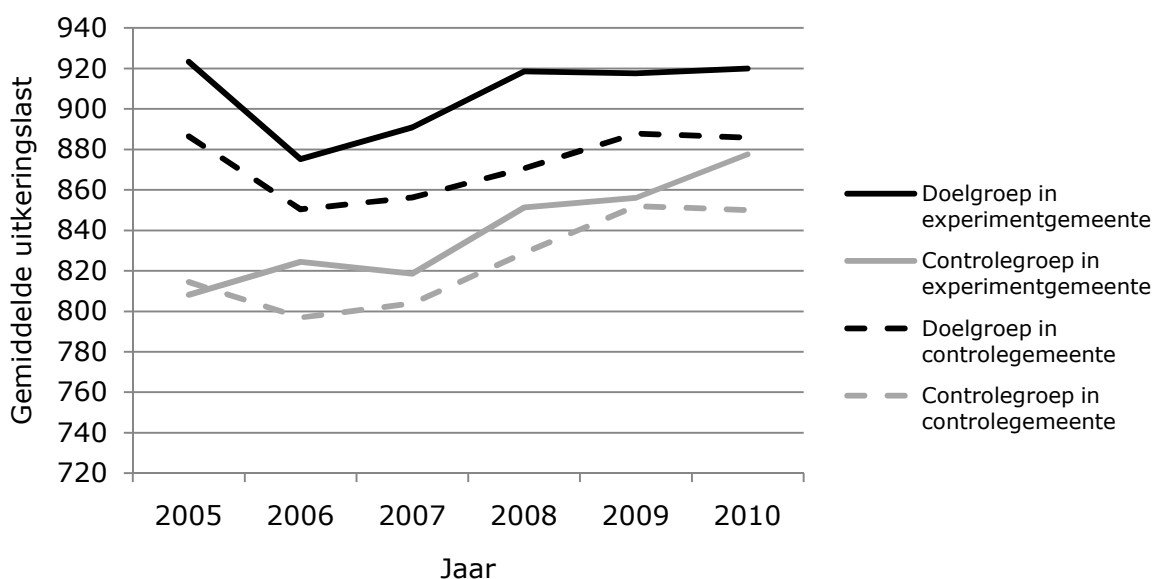
²² Bosch, N., Van der Klaauw, B. en J. van Ours (2009), "Female part-time work in the Netherlands", <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/3946>.

²³ Portegijs, W., Cloin, M., Keuzenkamp, S., Merens, A. en E. Steenvoorden (2008), "Verdeelde tijd: waarom vrouwen in deeltijd werken", *Sociaal Cultureel Planbureau*.
Portegijs, W. en S. Keuzenkamp (2008), "Nederland deeltijdland: vrouwen en deeltijdwerk", *Sociaal Cultureel Planbureau*.

andere veroorzaakt door een toename in de normbedragen tussen 2006 en 2010.²⁴ Opvallend is dat tussen 2009 en 2010 de uitkeringslast van allochtone ouders in de doelgroep af is genomen in zowel de experimentgemeenten als de controlegemeenten. De gemiddelde uitkeringslast is lager in de controlegroep dan in de doelgroep. Dit heeft te maken met het feit dat de arbeidsparticipatie, en daarmee de gemiddelde arbeidsinkomsten, hoger zijn in de controlegroep dan in de doelgroep, maar ook doordat bijvoorbeeld bepaalde heffingskortingen²⁵ niet in mindering worden gebracht bij alleenstaande ouders met kinderen jonger dan vijf jaar.

Wanneer we met behulp van een lineair regressiemodel corrigeren voor achtergrondkenmerken, vinden we dat het experiment onder allochtonen de gemiddelde uitkeringslast verlaagt met 39 euro (statistisch significant op 10%-niveau).²⁶ Dit wordt waarschijnlijk voornamelijk veroorzaakt doordat het experiment er voor heeft gezorgd dat meer allochtone alleenstaande ouders in deeltijd zijn gaan werken (paragraaf 4.2). Onder autochtonen heeft het experiment geen significante invloed op de gemiddelde uitkeringslast. De arbeidspool en de uitstroompremie hebben ook geen significante invloed op de gemiddelde uitkeringslast. De uitgebreide schattingsresultaten zijn weer te vinden in Bijlage E.

Figuur 4-10. Het gemiddelde betaalbaar gestelde bedrag per autochtone alleenstaande ouder

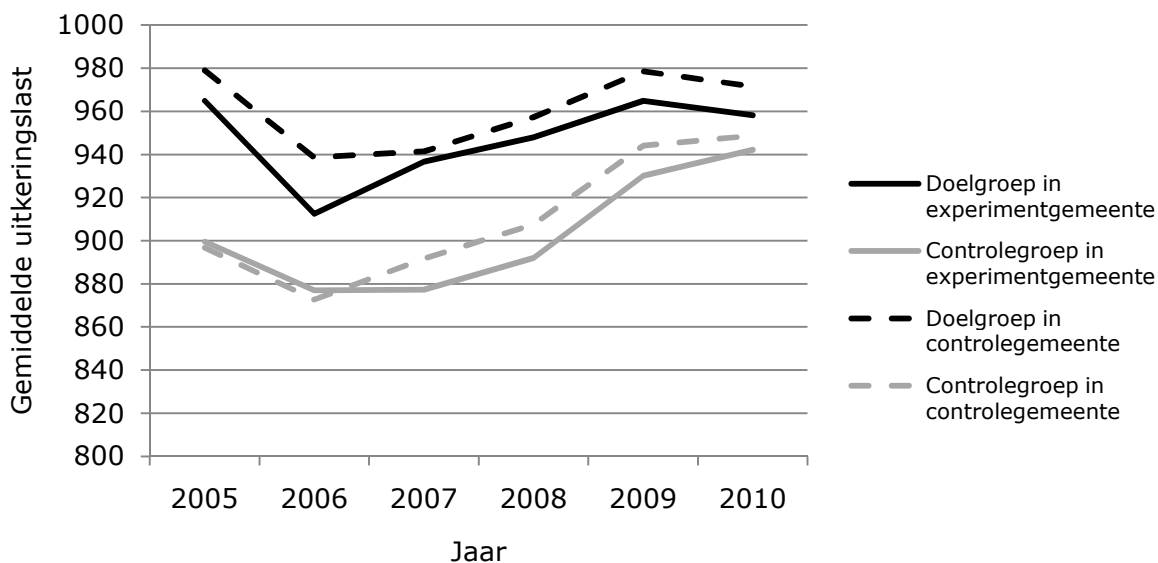

²⁴ Begin 2006 bedroeg de bijstandsnorm voor een alleenstaande ouder van 21 jaar of ouder 840,84 euro netto per maand, met een gemeentelijke toeslag van maximaal 240,24 euro per maand. Eind 2010 bedroeg deze bijstandsnorm 913,06 euro netto per maand, met een gemeentelijke toeslag van maximaal 260,87 euro per maand.

²⁵ Het gaat hier om de inkomensafhankelijke combinatiekorting (IACK) en de aanvullende alleenstaande ouderkorting (die vanaf 2011 anders genoemd wordt, namelijk 'het bedrag waarmee de alleenstaande ouderkorting wordt vermeerderd').

²⁶ Wanneer de extra aandacht en begeleiding voor allochtone alleenstaande ouders gemiddeld niet meer heeft gekost dan 39 euro per persoon per maand, dan is het experiment ongeveer kosten-effectief (afgezien van de scholingsbonussen, die relatief weinig uit zijn gekeerd).

Figuur 4-11. Het gemiddelde betaalbaar gestelde bedrag per allochtone alleenstaande ouder

4.7 Uitstroom uit de WWB

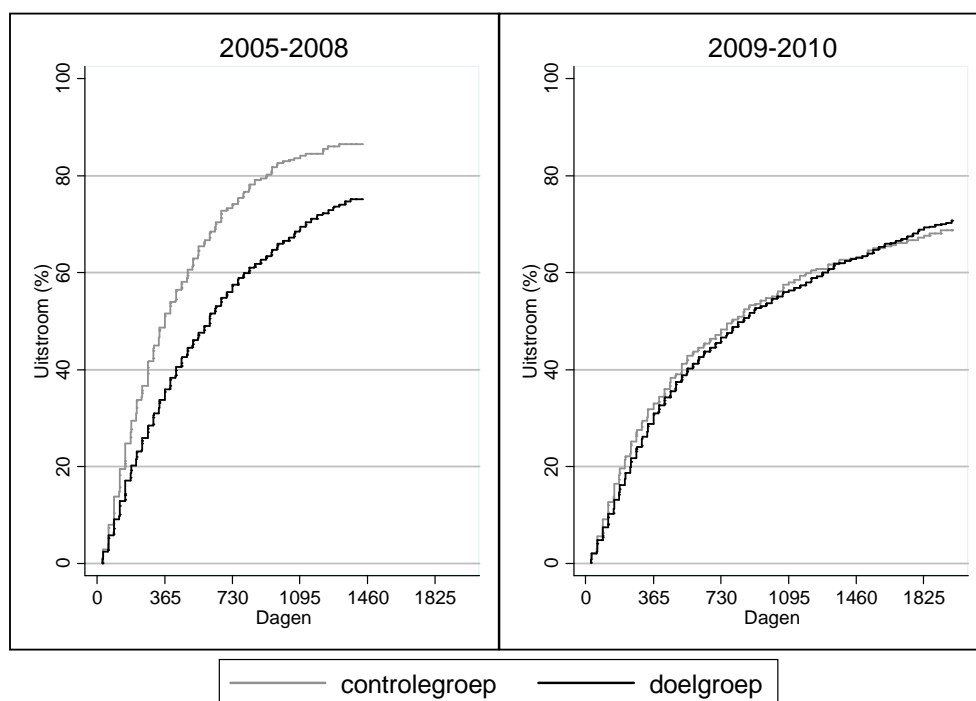
Naast het stimuleren van deeltijdwerk naast de WWB-uitkering beoogt het experiment ook uitstroom uit de WWB te stimuleren. Uitstroom op korte termijn wordt gestimuleerd door middel van een uitstroompremie. Deze paragraaf presenteert eerst het effect van het experiment op de uitstroom uit de WWB met behulp van figuren. Daarna schatten we het effect met behulp van een model.

Figuur 4-12 geeft de uitstroom uit de WWB in de experimentgemeenten voor de doel- en de controlegroep. De linkerfiguur presenteert de uitstroomcurve voorafgaand aan de experimentperiode, de rechterfiguur de uitstroomcurve gedurende de experimentperiode. De horizontale as geeft de uitkeringsduur in dagen, de verticale as het percentage alleenstaande ouders dat bij een gegeven uitkeringsduur uitgestroomd is.

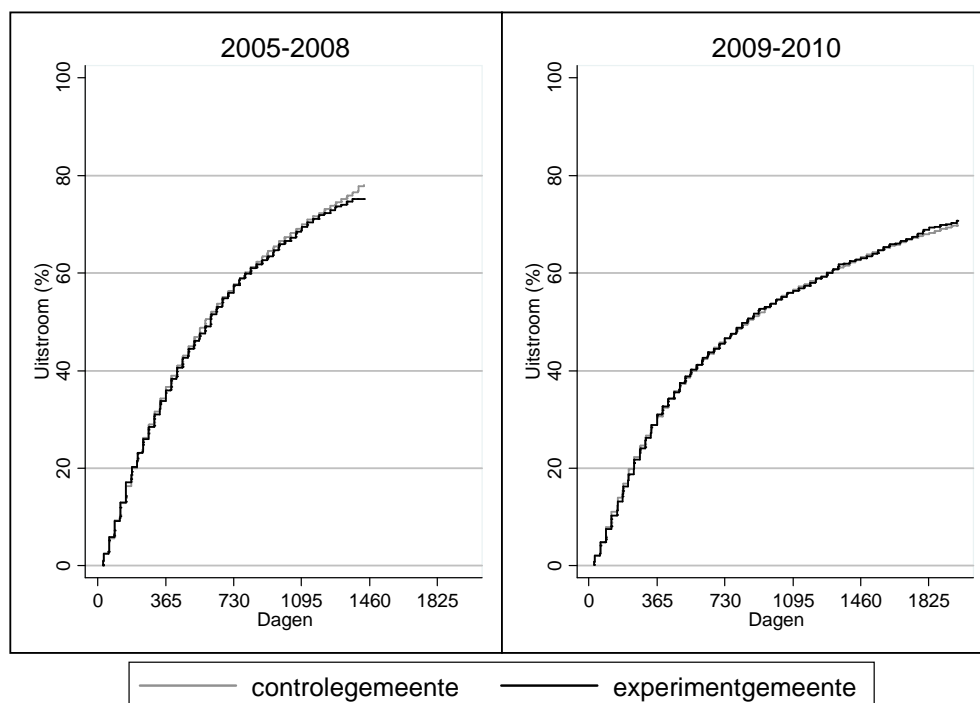
De linkerfiguur laat zien dat na een jaar ongeveer 35% van de ouders in de doelgroep uit de bijstand is gestroomd, na 2 jaar 57% en na drie jaar 69%. De uitstroom uit de WWB is hoger in de controlegroep dan in de doelgroep, omdat het voor alleenstaande ouders met jonge kinderen moeilijker is om genoeg uren te werken om uit de bijstand te stromen. In de rechterfiguur zien we dat voor de controlegroep de uitstroom uit de WWB gedurende de experimentperiode lager is dan voorafgaand aan het experiment, waarschijnlijk als gevolg van de relatief slechte conjunctuur gedurende de experimentperiode. Echter, de uitstroomcurve voor de doelgroep is veel minder omlaag gegaan in 2009-2010 ten opzichte van 2005-2008. Mogelijk heeft het experiment ervoor gezorgd dat de uitstroom van alleenstaande ouders met kinderen tot 12 jaar op peil is gebleven, maar het kan ook zijn dat de daling van de conjunctuur minder invloed heeft op alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar dan op alleenstaande ouders met kinderen van 12 jaar en ouder.

Om dit te onderzoeken vergelijken we in figuur 4-13 de uitstroom van de doelgroep in de experimentgemeenten met alle overige Nederlandse gemeenten. Voor de start van het

Figuur 4-12 Uitstroomcurve voor de doelgroep en de controlegroep in de experimentgemeenten

Figuur 4-13. Uitstroomcurve voor de doelgroep in de experimentgemeenten en de controlegemeenten

experiment (in de linkerfiguur) is de uitstroom in de experimentgemeenten en de overige Nederlandse gemeenten bijna gelijk. Ook gedurende het experiment (in de rechterfiguur) is de uitstroom in de experimentgemeenten en de niet-experimentgemeenten bijna

gelijk. In figuur 4-13 is geen effect van het experiment op de uitstroom te zien, omdat de uitstroom van de doelgroep in de experimentgemeenten niet gestegen is ten opzichte van de uitstroom in de overige Nederlandse gemeenten.

In de figuren 4-12 en 4-13 wordt niet gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken. Bij het modelleren van de uitkeringsduren corrigeren we wel voor de achtergrondkenmerken van alleenstaande ouders. De schattingsresultaten zijn te vinden in bijlage E. De resultaten laten zien dat het experiment (waaronder ook de uitstroompremie en de arbeidspool) geen significant effect heeft op de kans om uit de bijstand te stromen.²⁷ Uit de enquête onder de alleenstaande ouders blijkt dat een uitstroompremie voor de meeste alleenstaande ouders geen functie heeft, omdat zij sowieso wel uit de bijstand willen stromen; echter, vaak zeggen ze daarvoor zo veel uren te moeten gaan werken dat dit volgens hen te zwaar is in combinatie met de zorg voor de kinderen. Uitstroom kan ook plaatsvinden doordat alleenstaande ouders een partner vinden. In dat geval ontvangen zij geen uitstroompremie en heeft de uitstroompremie dus ook geen rol gespeeld bij de uitstroom uit de WWB.

Met betrekking tot de overige karakteristieken laat het model zien dat jonge alleenstaande ouders sneller uitstromen dan oude alleenstaande ouders en ouders met jonge kinderen minder snel uitstromen dan ouders met oude kinderen. Hoe minder kinderen een alleenstaande ouder heeft, hoe eerder uitstroom uit de WWB plaatsvindt. Een extra kind betekent ongeveer een 5% lagere kans op uitstroom uit de WWB. Autochtone alleenstaande ouders stromen significant sneller uit de WWB dan allochtonen en woningbezitters hebben een 26% hogere kans om uit de WWB te stromen dan niet-woningbezitters. Ten slotte, een gescheiden alleenstaande ouder stroomt significant sneller uit de WWB dan een alleenstaande moeder die altijd ongehuwd is geweest. Echter, alleenstaande ouders die alimentatie ontvangen stromen minder snel uit de WWB dan alleenstaande ouders die geen alimentatie ontvangen, ook al hebben zij een grotere kans op deeltijdwerk en hoeven zij vanwege hun alimentatie minder uren te werken om uit de WWB te stromen. Waarschijnlijk stromen ouders met een alimentatie minder snel uit de WWB vanwege andere redenen dan arbeid, bijvoorbeeld door het vinden van een partner. Rekening houdend met bovengenoemde karakteristieken van de alleenstaande ouders vinden we dat het experiment geen effect heeft op de uitstroom.

²⁷ Van der Klaauw, B. en J.C. Van Ours (2011) vinden ook geen effect van uitstroompremies op de uitstroom van bijstandsgerechtigden in de gemeente Rotterdam (Carrot and Stick: How Reemployment Bonuses and Benefit Sanctions Affect Exit Rates from Welfare, *Journal of Applied Econometrics*, forthcoming).

5 Werkwijze en ervaringen van gemeenten

In een telefonisch interview met de contactpersoon van elke experimentgemeente is ingegaan op de wijze waarop men het experiment had georganiseerd en de door gemeenten ervaren effecten van het experiment. Deze informatie kleurt de uitkomsten van de administratieve cijfers nader in.

5.1 Organisatie van het experiment

De wijze waarop de gemeenten het experiment georganiseerd hebben loopt nogal uiteen. Dit betreft zowel het informeren van de ouders, de spreiding van de doelgroep over de klantmanagers, het wel of niet organiseren van extra activiteiten voor de doelgroep als het aandeel van de doelgroep waarop men zich focuste.

1. Informeren van de ouders

Aan het begin van het experiment zijn de ouders die tot de doelgroep behoorden door alle experimentgemeenten per brief op de hoogte gesteld. De meeste gemeenten hebben de ouders daarna ook nog in een 1-op-1-gesprek geïnformeerd. In de gemeenten met een arbeidspool is het gesprek met de ouders veelal pas eind 2009 gehouden omdat de arbeidspools toen pas operationeel waren.

Het informeren van de ouders ging met name in de grotere gemeenten vaak in fasen, waarbij vaak de ouders met de kleinste afstand tot de arbeidsmarkt (ouders met relatief oude kinderen, ouders zonder gezondheid- of psychische problemen) het eerst zijn geïnformeerd. In één gemeente zijn alleen de ouders die aan het begin van het experiment al werkten individueel geïnformeerd. De overige ouders zijn alleen geïnformeerd via een regelmatig verschijnende nieuwskrant. Dit is gedaan omdat men, vanwege andere wijzigingen in de organisatie ook veel tijd en aandacht vroegen, voorzorg daardoor dat er onvoldoende capaciteit in de uitvoering was om de gevolgen van een individuele mailing adequaat te kunnen verwerken.

De meeste gemeenten hebben het bij een eenmalig informeren van de ouders gelaten (bij de start van het experiment). Twee gemeenten hebben nog een extra mailing verstuurd respectievelijk 1-2 gespreksronden gehouden in 2010. De nieuwe instroom²⁸ in de doelgroep werd geïnformeerd in het gesprek dat elk nieuwe instromer sowieso heeft. In twee gemeenten zijn deze instromers waarschijnlijk niet geïnformeerd, omdat het experiment daar niet leefde onder de klantmanagers en zij er (bewust of onbewust) niet aan dachten tijdens de gesprekken met nieuwe bijstandsouders.

In één gemeente vonden de klantmanagers het experiment lastig uit te leggen aan de ouders. Verder vond men unaniem dat het informeren per brief de snelste manier, maar het informeren in een gesprek de beste manier is om ouders te informeren. In het gesprek konden immers ook gelijk vervolgstappen met de ouders afgesproken worden.

2. Verdeling doelgroep over de klantmanagers

Vijf gemeenten hebben de doelgroep van het experiment toegewezen aan enkele klantmanagers (in één gemeente betrof dit een extern re-integratiebureau), terwijl acht

²⁸ personen die na de start van het experiment in de WWB zijn gestroomd.

gemeenten al hun klantmanagers in het experiment hebben betrokken. Er kan niet vastgesteld worden welke van de twee werkwijzen het meest effectief is of het prettigst werkt. Daarvoor is een aantal van 13 gemeenten te klein. Hoe het experiment op de werkvloer is ervaren hangt ook af van of de werkvloer inspraak heeft gehad in het wel of niet meedoen aan het experiment. In een deel van de gemeenten was dit niet het geval en dat ging nogal eens samen met weinig draagvlak/enthousiasme voor het experiment.

3. Wel of geen extra re-integratieactiviteiten

Afgezien van de arbeidspool die in zes gemeenten is opgericht in het kader van het experiment hebben acht gemeenten in het kader van het experiment ook extra re-integratieactiviteiten georganiseerd voor de doelgroep (wat in feite geen onderdeel van het experiment was). In zes van deze acht gemeenten waren deze activiteiten ook voor andere bijstandsontvangers beschikbaar, zodat ze geen gevolgen hebben voor de effectmeting (omdat de controlegroep ook de extra aandacht geniet). Vijf gemeenten hebben zich beperkt tot de financiële prikkels, waarvan er één wel een arbeidspool had.

4. Aandeel doelgroep waarop de focus lag

Twee gemeenten hebben maar een beperkt deel van de doelgroep actief in het experiment betrokken; zij hebben het experiment opgezet rondom één of twee re-integratietrajecten. De ene gemeente beperkte zich tot twee groepen ouders: de ene groep kreeg een baan in de arbeidspool en de andere groep (ouders die nog niet toe waren aan een baan) kwam in een traject dat de afstand tot de arbeidsmarkt verkleinde (hierin kwamen onder meer aan bod: sollicitatievaardigheden en het jezelf presenteren). De andere gemeente heeft het experiment georganiseerd rond een vmbo-opleiding Helpende (in de zorg) waarbij men met een zorggroep afspraken had gemaakt voor een gegarandeerde baan.

5.2 Ervaren effecten

Het effect van het experiment werd door de gemeenten verschillend ervaren. Sommige baseerden zich puur op de cijfers (en die waren bij sommige gemeenten gunstig en bij andere niet). Andere gemeenten merkten los van wat de cijfers lieten zien een houdingsverandering op bij de ouders. Zeker de gemeenten die extra aandacht aan de ouders besteedden (extra trajecten en gesprekken) zagen dat die aandacht, maar ook de inhoud van de trajecten, ouders enthousiaster maakten om (meer uren) te gaan werken. Eén gemeente noemde als effect van een traject dat ouders voorbereidt op de arbeidsmarkt, dat de ouders een reëler zelfbeeld kregen: een deel van de ouders heeft te weinig vertrouwen in wat men kan, maar anderen overschatten zichzelf. Vrijwel alle gemeenten hadden het idee dat alleen een financiële prikkel niet werkt, maar dat er extra aandacht, scholing, begeleiding etc. nodig is. Enkele gemeenten die groepsworkshops/-trajecten aanboden, zeiden dat de groepssetting voor de ouders stimulerend werkte; men werd uit een isolement gehaald en vond het leuk contact te hebben en ervaringen uit te wisselen met anderen die in een vergelijkbare situatie verkeren.

Eén gemeente schetste de beleving van ouders die geen betaald werk verrichten als volgt: "één van de grootste hobbels die genomen wordt door ouders is de beslissing om te gaan werken: als men eenmaal werkt is men de eerste week dat men aan het werk is nog met de gedachten "thuis" maar in de tweede week komt veelal een ommekeer: men ziet dat men nodig is op het werk, ziet het nut van het werk in, krijgt er plezier in en kan "thuis" loslaten".²⁹

In hoofdstuk 4 bleek dat de toename van deeltijdbanen voor de doelgroep in de experimentgemeenten niet heeft geleid tot een afname van deeltijdbanen voor de controlegroep in de experimentgemeenten; er is geen sprake van verdringing. Ook de gemeenten wezen op enkele aspecten waaruit we opmaken dat het experiment niet geleid heeft tot verdringing. Ten eerste boden de meeste gemeenten die extra re-integratieactiviteiten aanboden aan de doelgroep deze ook aan voor de bijstandsgerechtigden buiten de doelgroep. Ten tweede zijn in de gemeenten met een arbeidspool de banen in deze pool vaak geworven met extra inspanning die men kon verrichten met de vergoeding die men kreeg voor deelname aan het experiment. Een baan die voor de arbeidspool geworven werd voor de doelgroep zou zonder het experiment überhaupt niet zijn geworven (dus ook niet naar een andere bijstandsgerechtigde zijn gegaan). Daar staat tegenover dat niet in alle gemeenten extra capaciteit is ingezet voor de extra aandacht voor de doelgroep. En dan geldt wel dat de extra tijd die aan de ene groep besteed wordt ten koste kan gaan van andere groepen.

Ook over het effect van de recessie liepen de meningen uiteen. Een deel van de gemeenten zei hier weinig van gemerkt te hebben, mede omdat veel ouders in de zorg gaan werken en die sector onverminderd vacatures bleef houden tijdens de recessie. Iets meer gemeenten zeiden wél gemerkt te hebben dat de doelgroep minder gemakkelijk aan een baan kwam. Dit was bijvoorbeeld het geval in gemeenten waar relatief veel ouders als receptioniste/telefoniste of in de horeca of detailhandel gingen werken. Maar ook in twee gemeenten was de recessie waarneembaar in de zorg: zij zagen dat werkgevers nu meer keus hebben en dan kiezen voor mensen die zonder veel begeleiding aan de slag kunnen. De ouders in de doelgroep hebben vaak veel begeleiding nodig, aldus de gemeenten, waardoor zij minder vaak de voorkeur krijgen.

Daarnaast vermeldde één gemeente dat ouders in de zorg wel aan het werk konden blijven, maar soms "overgenomen" werden door een andere werkgever en dan een lager uurloon kregen.

De meest gevolgde opleidingen door de ouders zijn die tot helpende/verzorgende, sociaalpedagogisch werk (kinderopvang) en de opleiding tot gastouder (eveneens kinderopvang). De banen waarin de doelgroep het vaakst gaat werken zijn helpende/verzorgende in (thuis)zorg, gastouder/kinderopvang, schoonmaak en in mindere mate ook als telefonist(e)/receptionist(e) en in de horeca/catering.

²⁹ aldus de als laatste geïnterviewde gemeente; we hebben dit niet meer kunnen staven bij andere gemeenten.

6 Ervaringen van alleenstaande ouders

6.1 Inleiding

Gedurende het experiment is er twee keer een telefonische enquête onder de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten gehouden: in april 2009 en in april 2011. De eerste meting was enerzijds bedoeld voor een tussenevaluatie van het experiment en anderzijds om in combinatie met de tweede meting verandering in de houding van de ouders te onderzoeken.

In totaal zijn 292 ouders geïnterviewd³⁰: 118 in beide metingen, 120 alleen in 2009 en 54 alleen in 2011. Gerapporteerd wordt over alle 292 ouders: over de meeste aspecten wordt over één meting gerapporteerd (omdat veranderingen niet relevant zijn voor het onderzoek). Van de ouders die twee maal zijn geïnterviewd is dan de laatste meting meegenomen. Bij de verwachtingen van het onderzoeken wordt alleen over 2009 gerapporteerd, omdat in 2011 het experiment al was beëindigd en er geen sprake meer was van verwachtingen. Bij de houding van de ouders (paragraaf 6.8) wordt de verandering tussen beide metingen ook beschreven.

In de beschrijving van de resultaten maken we onderscheid tussen ouders die wel en die geen betaald werk verrichten; beide groepen omvatten 146 ouders. Dit onderscheid wordt gemaakt omdat de financiële prikkels van het experiment gericht zijn op het verkleinen van de afstand tot economische zelfstandigheid; deze afstand is voor degenen die betaald werk verrichten naast hun bijstandsuitkering kleiner dan voor degenen die geen betaald werk hebben. De beleving van de prikkels kan daarom verschillen tussen beide groepen ouders. Wel dient in gedachten gehouden te worden dat ouders met betaald werk slechts ±11% van de doelgroep uitmaken en ouders zonder betaald werk 89%. Wanneer er geen verschillen zijn tussen de ouders met en de ouders zonder betaald werk worden in de tabellen alleen de percentages voor de totale groep ouders vermeld.³¹

In de tabellen en de tekst die in dit hoofdstuk volgen wordt soms gerapporteerd over een subgroep van de doelgroep. Bijvoorbeeld, een percentage van 80% betekent dan 80% van deze subgroep en niet 80% van de gehele doelgroep van het experiment. Wanneer een tabel betrekking heeft op een subgroep staat met een noot vermeld welk deel van de totale doelgroep dit betreft.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt eerst ingegaan op de arbeidssituatie van de ouders en het gebruik van kinderopvang. Vervolgens worden de verwachtingen over en bekendheid met het experiment beschreven, gevolgd door het oordeel van de ouders over de financiële prikkels. Daarna wordt beschreven van welke scholing en re-integratieactiviteiten de ouders tijdens het experimenten gebruik hebben gemaakt. Tot slot wordt gekeken naar enkele standpunten van ouders omtrent werken en zorg en naar veranderingen hierin tussen het begin en het eind van het experiment.

³⁰ Zie bijlage F voor een uitgebreide onderzoeksverantwoording.

³¹ Verschillen zijn getoetst met een Pearson chi-kwadraattoets.

6.2 Arbeidssituatie

Ouders met betaald werk

Bij 21% van de werkende ouders wisselt het aantal uren dat men werkt door het jaar heen. Tussen 2009 en 2011 is dit percentage gelijk gebleven. De belangrijkste reden hiervoor is dat men een 'flexibel contract' heeft (nulurencontract, seizoensarbeid, freelancewerk of tijdelijke contracten van verschillende omvang). Andere redenen die soms genoemd worden zijn dat men in schoolvakanties meer thuis wil zijn voor de kinderen³² of dat men juist meer uren werkt tijdens vakanties.

Van de werkende ouders die al bij de start van het experiment in deeltijd werkten is 31% meer uren gaan werken in dezelfde baan; dit is 3% van alle ouders (inclusief de niet-werkende).³³ De belangrijkste (spontaan genoemde) reden om meer uren te gaan werken is het willen verkrijgen van meer inkomen/economische zelfstandigheid (zie tabel 6-1). Zeker de helft is niet op eigen initiatief meer uren gaan werken, maar deed dit op initiatief van de werkgever of de gemeente.³⁴ Geen van de ouders noemde de vrijlating uit het experiment als reden, maar het feit dat men meer inkomen noemde kan impliciet betekenen dat men op de vrijlating doelt.

Tabel 6-1. Redenen¹ om meer uren te zijn gaan werken na 1 januari 2009 (van werkende ouders die meer uren zijn gaan werken²)

	Percentage³
ter verkrijging van meer inkomen/economische zelfstandigheid	65%
op initiatief van de werkgever	39%
op initiatief van de gemeente	16%
omdat de zorg voor kinderen minder werd/kinderen zijn ouder, zelfstandiger	10%
er kwam meer kinderopvang/naschoolse opvang beschikbaar	10%
anders	6%
<i>N</i>	<i>31</i>

¹ meerdere antwoorden per ouder mogelijk; open vraag

² 3% van de doelgroep

³ vanwege het kleine aantal waarnemingen (31%) zijn de percentages indicatief³⁵

De (weinig³⁶) ouders die minder uren zijn gaan werken noemden het vaakst als reden dat de werkgever minder uren beschikbaar had en dat men het aantal uren dat men werkte te zwaar vond in combinatie met de zorg voor de kinderen.

³² Dit was een open vraag: ouders is dus niet gevraagd of het thuis willen zijn voor de kinderen een rol speelt.

³³ Bovenop dit percentage zijn er mogelijk ouders die bij verandering van baan meer uren zijn gaan werken; hierover is geen informatie bekend.

³⁴ Omdat niet expliciet aan elke ouder is gevraagd bij wie het initiatief lag is dit percentage mogelijk hoger.

³⁵ het 95%-betrouwbaarheidsinterval is ongeveer het genoemde percentage minus resp. plus 10/15 procentpunt, bv. 65% ligt met 95% zekerheid tussen 48 en 81% en 10% tussen 1 en 20%.

³⁶ acht in de steekproef; <1% van de ouders

Ouders zonder betaald werk

Van de ouders die geen betaald werk hebben heeft 86% in het verleden wel betaald werk verricht. 40% van deze groep is aan het begin van of gedurende het experiment (in 2009 of 2010) gestopt met werken.

6.3 Gebruik van kinderopvang

27% van de doelgroep maakt gebruik van de formele kinder- of naschoolse opvang: 42% van de ouders met betaald werk en ook een kwart van de ouders zonder betaald werk maakt hiervan gebruik. Voor een deel van deze groep geldt dat zij scholing volgen of recent gestopt zijn met werk.

Bijna driekwart van de ouders die geen gebruik maken van de formele opvang zegt dat hun kinderen geen opvang nodig hebben (zie tabel 6-2). Voor ouders met betaald werk geldt vaker dat hun kinderen opgevangen worden door anderen (informele opvang: familie, kennissen etc.): 37% maakt hiervan gebruik tegen 10% van de ouders zonder betaald werk. Door beide groepen wordt even vaak gezegd dat men zelf thuis wil zijn voor de kinderen (24%).

13% van de ouders noemt (meestal één) knelpunt met betrekking tot de kinderopvang: 3% vindt deze te duur, 6% noemt plaatsgebrek in de opvang en 4% is ontevreden over de opvang. Verder zegt 2% dat de kinderen extra zorg nodig hebben, waardoor zij niet naar de opvang kunnen.

Tabel 6-2. Redenen¹ om geen gebruik te maken van de (formele) kinder- of naschoolse opvang (in %)²

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk	Totaal
de kinderen hebben geen opvang nodig	74%	63%	73%
ik wil zelf thuis zijn voor de kinderen	24%	17%	24%
anderen vangen de kinderen op	10%**	37%**	13%
er is geen plaats in de kinder-/naschoolse opvang	6%	6%	6%
ik ben niet tevreden over de kinder-/ naschoolse opvang	4%	2%	4%
de opvang is te duur	3%	3%	3%
kinderen hebben problemen, waardoor ze niet naar opvang kunnen	2%	2%	2%
anders	3%	2%	3%
<i>n</i>	<i>110</i>	<i>99</i>	<i>200</i>

¹ van de alleenstaande ouders die geen gebruik maken van de formele kinder- of naschoolse opvang: 73% van de doelgroep

² meerdere antwoorden per ouder mogelijk; open vraag

** p<0,01

Samengevat worden knelpunten in de kinderopvang in relatief beperkte mate door de ouders genoemd als reden om geen gebruik van de formele kinderopvang te maken. Wel

houdt het antwoord zelf thuis te willen zijn voor de kinderen mogelijk een impliciete diskwalificatie van de kinderopvang in.³⁷

6.4 Kennis van het experiment

Iets meer dan de helft van de ouders zegt over het experiment te zijn geïnformeerd door de gemeente (zie tabel 6-3). Een kwart is alleen schriftelijk geïnformeerd, 13% alleen mondeling en 11% zowel schriftelijk als mondeling. Het lijkt erop dat de informatie in de loop van de tijd wegebt: van degenen die in 2009 zeiden geïnformeerd te zijn zegt 2 jaar later 40% niet over het experiment te zijn geïnformeerd. Dit waren vrijwel alleen personen die alleen schriftelijk waren geïnformeerd.

Aan de ouders die minder dan zes maanden geleden geïnformeerd zijn is gevraagd of de informatie duidelijk was. Van degenen die schriftelijk zijn geïnformeerd vond 72% deze duidelijk, van de 20 ouders die zeiden (ook) mondeling te zijn geïnformeerd vonden allen op één na deze duidelijk. Het vaakst was in de schriftelijke informatie onduidelijk wat de regeling voor de ouder persoonlijk betekent/of men recht heeft op de regeling. Daarnaast werden meerdere keren genoemd: moeilijke formuleringen, erg veel tekst en ingewikkelde regeling (10%).

Tabel 6-3. Ontvangen informatie over het experiment (in %)

	Percentage
niet geïnformeerd	41%
weet niet (meer) of zij/hij is geïnformeerd	3%
wel geïnformeerd:	56%:
- schriftelijk/via een brief of folder	27%
- mondeling/in een gesprek	13%
- zowel schriftelijk als mondeling	11%
- vergeten of dit schriftelijk of mondeling was	5%
<i>n</i>	292

Om te kijken wat er is blijven hangen van de informatie en om een indicatie te krijgen voor eventuele sociaalwenselijke antwoorden³⁸ is aan de ouders die zeiden geïnformeerd te zijn over het experiment gevraagd of zij konden zeggen wat het experiment inhoudt (zie tabel 6-4). 40% van de ouders wist vervolgens niets te noemen. Voor deze ouders geldt ofwel dat ze sociaalwenselijk hebben geantwoord ("ja" zeggen op de vraag of men is geïnformeerd, terwijl dit niet het geval is) ofwel dat men wel informatie heeft gehad, maar deze niet heeft onthouden.

Van de ouders die wel inhoudelijke aspecten van de regeling noemden, noemde 77% van de ouders één van de maatregelen die het experiment officieel omvat

³⁷ De helft van de ouders die dit antwoorden zijn het eens met de stelling dat de kinder-/naschoolse opvang niet geschikt is voor de eigen kinderen. Dit betekent geen diskwalificatie van deze opvang in absolute zin, maar wel dat de eisen die deze ouders stellen voor de eigen kinderen hoger liggen dan hetgeen de opvang volgens hen biedt. Voor een deel gaat het hier om ouders met kinderen die extra zorg nodig hebben.

³⁸ De respondent geeft een antwoord waarvan hij denkt dat de interviewer het graag wil horen of waarmee hij een gunstig beeld van zichzelf creëert.

(inkomensvrijlating, bonus bij scholing en bij uitstroom, en de arbeidspool bij een deel van de gemeenten). Ouders met betaald werk noemen vaker dan ouders zonder betaald werk de inkomensvrijlating als men meer uren gaat werken (42% versus 18%), terwijl de inkomensvrijlating indien men gaat werken door beide groepen even vaak wordt genoemd.

De premie bij uitstroom uit de bijstand noemt 17% en de bonus bij het volgen van scholing noemt 12%. Ouders zonder betaald werk noemen relatief vaak extra hulp bij het zoeken naar werk (20% versus 8% van de ouders met betaald werk). Bijna 18% van de ouders noemt één of meer aspecten die niet expliciet deel uitmaken van het experiment: (extra scholing, korting op de uitkering als je geen werk vindt). Het kan echter zijn dat bepaalde gemeenten de extra scholing wel in hun contact met de ouders hebben genoemd in het kader van de scholingsbonus.³⁹ De door 2% van de ouders genoemde korting op bijstand als de ouders geen werk vindt is echter in geen van de gemeenten van toepassing.

Tabel 6-4. Antwoorden van ouders die zeggen geïnformeerd te zijn over het experiment¹, op de vraag naar de inhoud van het experiment (in %)²

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk	Totaal
weet niks te noemen	40%	34%	40%
inkomensvrijlating als men gaat werken	22%	20%	22%
inkomensvrijlating als men meer uren gaat werken	18%**	42%**	21%
extra hulp bij zoeken naar werk	20%~	8%~	19%
premie bij uitstroom uit de bijstand	16%	20%	17%
extra scholing volgen	16%	11%	16%
bonus bij volgen van scholing	13%	5%	12%
korting op bijstand als je geen werk vindt	2%	1%	2%
er wordt een arbeidspool ingericht	2%	3%	2%
anders	4%	3%	4%
<i>n</i>	88	68	156

¹ 59% van de doelgroep

² meerdere antwoorden per ouder mogelijk; open vraag. Niet gesteld aan ouders die zeiden niet geïnformeerd te zijn over het experiment.

** $p < 0,01$; ~ $p = 0,051$

Ook zijn alle drie de instrumenten voorgelegd aan de ouders met de vraag of men van deze maatregel op de hoogte is. Ook deze vragen kunnen tot sociaalwenselijke antwoorden leiden en dus een overschatting van het aandeel ouders dat de instrumenten kent. Uit tabel 6-5 blijkt dat veel ouders er ruiterlijk voor uitkomen de instrumenten niet te kennen. Elk instrument is bij minder dan de helft van de ouders bekend. Slechts een kwart kent de bonus bij scholing. Ouders met betaald werkt lijken de extra inkomensvrijlating per extra gewerkt uur iets vaker te kennen dan ouders zonder betaald werk (55% versus 38%) en 43% zegt te weten dat men een uitstroompremie krijgt indien men een half jaar uit de bijstand is.

³⁹ Ook is het mogelijk dat deze maatregelen deel uitmaken van andere trajecten die bij (een deel van) de gemeenten lopen, waardoor ouders de verschillende trajecten met elkaar verwarren, of dat men eigenlijk geen antwoord wist en daarom heeft gegokt.

In totaal geldt voor 33% van alle ouders dat men geen enkel instrument (her)kent en tevens niet geïnformeerd zegt te zijn. Dit hoge percentage duidt erop dat dergelijke informatie (bij de door gemeenten gehanteerde wijzen van informatievoorziening) niet goed blijft hangen bij de alleenstaande ouders. Dit kan mede komen doordat de informatie voor een deel van de ouders betrekking heeft op zaken die "ver van hun bed zijn", met name de scholingsbonus en de uitstroompremie. Daarbij komt nog 8% van de ouders die weliswaar zegt geïnformeerd te zijn, maar vervolgens geen van de drie instrumenten herkent. Ook bij hen is het doel van de informatieverstrekking niet bereikt. Het gaat hier om personen die even vaak alleen schriftelijk als (ook) mondeling zijn geïnformeerd, en waarvan de informatie vaak al meer dan een half jaar geleden is verstrekt.

Tabel 6-5. Bekendheid experimentele instrumenten bij de ouders⁴⁰ (in %)

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk	Totaal
<i>Instrument</i>			
extra inkomensvrijlating per extra gewerkt uur	38%^	55%^	40%
bonus bij scholing	26%	26%	26%
uitstroompremie na een half jaar uit de bijstand	43%	52%	43%
kent geen van de drie instrumenten	41%^	26%^	41%
<i>n</i>	87	53	140

^p < 0,10

Samengevat kan geconcludeerd worden dat ondanks het feit dat de gemeenten vrijwel alle ouders individueel op de hoogte hebben gesteld van de inhoud van het experiment en de financiële extra's, deze informatie maar bij iets meer dan de helft van de ouders (in zekere mate) beklijft.

6.5 Verwachtingen van het experiment

In 2009, enkele maanden na de start van het experiment, is gevraagd naar de verwachtingen die men had van het experiment. De verwachtingen blijken samen te hangen met het wel of niet geïnformeerd zijn over het experiment (zie tabel 6-6). De wijze waarop verschilt echter tussen ouders zonder en ouders met betaald werk.

Van de ouders zonder betaalde baan die zeggen niet te zijn geïnformeerd over de inhoud van het experiment⁴¹ dacht 11% door het experiment meer kans te hebben op een betaalde baan, 24% dacht van niet en 66% kon dit niet inschatten. Van de wel

⁴⁰ Deze vraag is gesteld samen met de vragen naar voor- en nadelen van de maatregelen (zie paragraaf 5.7); deze zijn alleen gesteld aan de ouders die aan het eind van het experiment nog bijstand ontvingen.

⁴¹ maar aan wie tijdens het interview wel was verteld dat het experiment maatregelen bevatte om het voor alleenstaande ouders in de bijstand aantrekkelijker te maken om betaald te verrichten.

geïnformeerde ouders was het aandeel dat het niet kon inschatten kleiner, terwijl het aandeel dat dacht meer kans te hebben met 34% een stuk groter was.

Aan ouders die al betaald werk verrichtten is gevraagd of het experiment de kans op een baan waarmee men geheel uit de bijstand zou komen zou vergroten. Ook hier kon een groot deel (52%) van de niet over het experiment geïnformeerde ouders niet inschatten of er een effect zou zijn; 22% verwachtte meer kans te hebben en 26% verwachtte dat niet. Onder de geïnformeerde ouders was het aandeel dat het niet kon inschatten aanzienlijk lager (17%), terwijl het aandeel dat geen effect verwachtte aanzienlijk hoger lag (54%). Kortom, niet werkende ouders zijn als ze weten wat het experiment inhoudt positiever over het hun kansen op betaald werk, terwijl werkende ouders als ze weten wat het experiment inhoudt negatiever zijn.

Terecht merkte een deel van de ouders overigens op dat de kans op een baan (waarmee men geheel uit de bijstand komt) mede afhankelijk is van de beschikbaarheid van banen, en daar heeft het experiment geen effect op. Anders gezegd: de financiële prikkels vergroten mogelijk de motivatie bij de ouder, maar de kans op een baan niet per definitie.

Voor degenen die zeggen niet te weten of men door het experiment meer kans heeft op een betaalde baan of op een baan waarmee men geheel uit de bijstand kan komen geldt in 80% van de gevallen dat men het experiment niet kent dan wel geen inschatting kan maken of het de kans vergroot. Daarnaast komt het voor dat men wel voordelen ziet aan het experiment (meer begeleiding, meer opleidingsmogelijkheden), maar daarnaast een negatief effect van de recessie op de beschikbaarheid aan banen verwacht.

Tabel 6-6. Verwachting over effect van het experiment op de kans op een betaalde baan, enkele maanden na de start van het experiment (in %)

	Ouders zonder betaald werk			Ouders met betaald werk		
	niet geïnformeerd	wel geïnformeerd	totaal	niet geïnformeerd	wel geïnformeerd	totaal
verwachting dat men door het experiment meer kans heeft op een betaalde baan						
- ja	11%**	34%**	22%			
- nee	24%	28%	26%			
- weet niet	66%**	38%**	52%			
verwachting dat men door het experiment meer kans heeft op een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt						
- ja				22%	30%	25%
- nee				26%**	54%**	41%
- weet niet				52%**	17%**	34%
<i>n</i>	60	66	126	54	73	127

Als motivering voor hun inschatting dat het experiment de kans op een baan (waarmee men geheel uit de bijstand komt) niet vergroot, wordt door beide groepen het vaakst genoemd dat men de instrumenten niet zinvol vindt (zie tabel 6-7). Ouders zonder betaalde baan zeggen verder dat de kans op een betaalde baan vooral van de eigen inzet afhangt (30%), hiermee impliciet aangevend dat het experiment hierop geen invloed heeft. Dit argument wordt veel minder vaak genoemd (7%) als het gaat om een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt (gevraagd aan ouders met betaald werk). Als reden waarom zij denken dat het experiment de kans op een baan waarmee zij geheel uit de bijstand komen niet vergroot, noemen zij relatief vaak dat de zorg voor kinderen een/de bepalende factor hiervoor is. Dit wordt door ouders zonder betaald werk weer nauwelijks genoemd. Een gebrek aan banen door de recessie wordt door 18% van de ouders zonder betaald werk genoemd als reden.

Tabel 6-7. Motivering¹ van de inschatting dat het experiment de kans op een baan c.q. een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt niet vergroot²

	Ouders zonder betaald werk³	Ouders met betaald werk⁴	Totaal
de maatregelen uit het experiment zijn niet zinvol	43%	55%	45%
eigen inzet is bepalend	30%**	7%**	14%
door de recessie zijn er te weinig banen	19%	8%	16%
kan geen expliciete redenen noemen	9%	7%	8%
daarvoor moet ik meer/andere opleidingen volgen	6%	5%	6%
de gemeente werkt niet mee	3%	3%	3%
gezondheidsproblemen	3%	7%	3%
kinderen zijn bepalende factor	1%*	23%*	6%
financieel niet aantrekkelijk	-	7%	2%
te weinig banen/uren beschikbaar, niet door recessie	-	6%	1%
anders	11%	8%	10%
<i>n</i>	29	47	76

¹ meerdere antwoorden per ouder mogelijk; open vraag

² betreft alleen de ouders die denken dat het experiment de kans op een baan c.q. waarmee een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt niet vergroot: 29% van de doelgroep

³ betreft de kans op een baan

⁴ betreft de kans op een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

De ouders die denken dat het experiment de kans op een baan respectievelijk een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt wel vergroot noemen hiervoor als belangrijkste redenen (zie tabel 6-8) de stimulans die ervan uitgaat (48%), het beter begeleid worden (47%) en de mogelijkheid om meer opleidingen te volgen (45%).

Nadere analyse laat zien dat 69% van de ouders die zeggen dat het experiment hen stimuleert een baan te zoeken tevens zegt ofwel beter begeleid te worden of meer opleidingen te kunnen volgen. Bij hen vormt dus niet alleen (of niet) de financiële prikkel de stimulans. Het aandeel ouders dat alleen het financiële aspect als reden noemt waarom de kans dat men eerder een baan vindt (resp. een baan vindt waarmee men

geheel uit de bijstand komt) stijgt door het experiment, komt daarmee op hooguit 3%⁴² van alle ouders (en op 14% van de ouders die denken dat het experiment de kans op een baan respectievelijk een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt vergroot).

Tabel 6-8. Motivering¹ van de mening dat het experiment de kans op (meer uren) werk wel vergroot²

	Percentage
het experiment stimuleert me een baan te zoeken/vinden	48%
ik word nu beter begeleid	47%
ik kan nu meer opleidingen volgen	45%
kan geen expliciete redenen noemen	1%
anders	9%
<i>n</i>	50

¹ meerdere antwoorden per ouder mogelijk; open vraag

² betreft alleen de ouders die denken dat het experiment de kans op een baan c.q. waarmee een baan waarmee men geheel uit de bijstand komt vergroot: 23% van de doelgroep

Samengevat denkt van de ouders die bekend zijn met het experiment niet meer dan een op de drie dat het experiment ertoe leidt dat men eerder een baan heeft respectievelijk een baan heeft waarmee men geheel uit de bijstand komt. Daarnaast lijken de extra begeleiding en scholingsmogelijkheden aantrekkelijker te zijn voor de ouders dan de financiële extra's.

6.6 Mening over de experimentele instrumenten

6.6.1 Aantrekkelijkheid van de instrumenten

Met betrekking tot de drie financiële prikkels van het experiment is aan de ouders gevraagd in hoeverre deze het voor hen aantrekkelijk maken om datgene te gaan doen waarop het instrument is gericht, dat wil zeggen:

- (meer uren) betaald werk gaan verrichten
- scholing volgen naast het verrichten van betaald werk
- ernaar streven om (door voldoende inkomen te genereren uit betaald werk) volledig uit de bijstand te komen.⁴³

Om inzicht te krijgen in of de drie instrumenten ouders daadwerkelijk zouden stimuleren tot deze vormen van actie, is ten eerste per instrument gevraagd of dit het voor de ouders aantrekkelijk maakt om (meer uren) te gaan werken, scholing te gaan volgen naast betaald werk, enzovoort. Indien men dit bevestigde is vervolgens gevraagd of er ook negatieve kanten zijn aan (meer uren) gaan werken, scholing naast werk en geheel uit de bijstand komen. Dit is gedaan omdat ouders weliswaar een instrument aantrekkelijk kunnen vinden, maar als ze vervolgens ook negatieve kanten noemen aan

⁴² berekend als: 23% * 48% * (100%-69%): 23% denkt dat de kans groter wordt; daarvan zegt 48% dat het experiment hen stimuleert, en daarvan noemt 69% ook niet-financiële onderdelen van het experiment.

⁴³ Aan ouders die in 2011 geen bijstand meer ontvingen zijn in de eindmeting geen vragen meer over het experiment gesteld; bij hen zijn de antwoorden uit 2009 gebruikt, mits zij toen zijn geënquêteerd. Dit laatste geldt voor drie ouders niet; zij ontbreken in deze paragraaf.

hetgeen ze ervoor moeten doen, dan is de kans groot dat het instrument bij hen geen effect zal hebben. De kans dat een ouder (meer uren) gaat werken is het grootst bij de ouders die de inkomensvrijlating aantrekkelijk vinden en geen negatieve kanten zeggen te zien aan (meer uren) gaan werken (hetzelfde geldt voor de twee andere instrumenten).

Uit tabel 6-9 blijkt dat de groep ouders die een maatregel zonder voorbehoud (zonder het noemen van negatieve kanten) als stimulans ervaart bij alle drie de instrumenten maar een beperkt aandeel vormt: 27% bij de inkomensvrijlating per gewerkt uur, 11% bij de scholingsbonus en 18% bij de uitstroompremie.

De helft tot driekwart ziet de instrumenten überhaupt niet als (extra) stimulans (51% bij de inkomensvrijlating, 75% bij de scholingsbonus en 71% bij de uitstroompremie). Hiervoor geeft een groot deel van de ouders als reden dat men sowieso gemotiveerd is om (meer uren) te gaan werken, scholing naast werk te volgen respectievelijk geheel uit de bijstand te komen.

De derde groep, die een instrument wel aantrekkelijk zegt te vinden maar vervolgens wel onaantrekkelijke kanten noemt aan hetgeen waarop het instrument is gericht, betreft bij de inkomensvrijlating 25% van de ouders, bij de scholingsbonus 14% en bij de uitstroompremie 12%. In paragraaf 6.6.2 - 6.6.4 wordt ingegaan op de genoemde onaantrekkelijke aspecten.

Vergelijking 2009 en 2011.

Bij ouders waarvan de arbeidssituatie (wel of geen betaald werk) op beide meetmomenten gelijk was, is de mening over de drie instrumenten in 2009 met die in 2011 vergeleken.⁴⁴ Een derde deel van de ouders is gedurende het experiment positiever gaan denken over de inkomensvrijlating, een derde negatiever en bij een derde is het oordeel niet veranderd.⁴⁵ Over de bonus voor scholing is 55% niet van mening veranderd, een derde is negatiever geworden en 12% positiever.

Over de premie nadat men een half jaar uit de bijstand is 60% niet van mening veranderd en is een vijfde deel positiever en een vijfde deel negatiever gaan denken.

⁴⁴ Dit is gedaan omdat het oordeel over de maatregelen samenhangt met of men wel of geen werk heeft. Indien de arbeidsmarktsituatie is veranderd is de veranderde mening over maatregelen mede een gevolg daarvan en niet van een veranderde houding tegenover de maatregelen. Bovendien zou dan onderscheid gemaakt moeten worden tussen ouders die in de eerste meting wel werkten en in de tweede niet werkten en ouders waarvoor het omgekeerde geldt; hiervoor zijn de aantallen te klein.

⁴⁵ Vanwege de kleine aantallen is het niet mogelijk om te analyseren of de bezwaren tegen (meer uren) gaan werken veranderd zijn tussen beide meetmomenten.

Tabel 6-9. Stimulans van experimentele instrumenten (in %)

<i>Instrument</i>	Percentage
inkomensvrijlating per extra gewerkt uur	
- geen stimulans om (meer uren) te gaan werken	51%
- wel stimulans, zonder voorbehoud	24%
- wel stimulans, met voorbehoud (men noemt ook negatieve kanten aan (meer uren) gaan werken	25%
bonus bij scholing	
- geen stimulans om scholing te volgen naast betaald werk	75%
- wel stimulans, zonder voorbehoud	11%
- wel stimulans, met voorbehoud (men noemt ook negatieve kanten aan (meer uren) gaan werken	14%
uitstroompremie bij een half jaar uit de bijstand	
- geen stimulans te streven uit de bijstand te komen	71%
- wel stimulans, zonder voorbehoud	17%
- wel stimulans, met voorbehoud (men noemt ook negatieve kanten aan (meer uren) gaan werken	12%
<i>n</i>	289

6.6.2 (Meer uren) gaan werken

In tabel 6-10 staat voor alle ouders (ongeacht of zij de vrijlating per extra gewerkt uur aantrekkelijk vinden) hoe vaak een bezwaar genoemd wordt tegen (meer uren) gaan werken. Voor ouders zonder betaald werk vormen het te zwaar zijn van de combinatie werk en zorg voor de kinderen en gezondheidsproblemen elk bij een op de vijf een bezwaar. Verder zijn er nog drie bezwaren die elk door 10% van de niet-werkende ouders worden genoemd: er financieel weinig of niets mee opschieten, niet gekwalificeerd zijn voor het werk dat men zou willen doen en de afwezigheid van aantrekkelijke banen (voor de uren dat men beschikbaar is).

Bij ouders met betaald werk is het te zwaar zijn van de combinatie van betaald werk en zorg voor de kinderen verreweg het vaakst genoemde bezwaar: de helft noemt dit. Daarnaast zegt 16% niet meer uren te willen werken dan men nu doet omdat het werk niet leuk genoeg is en/of er andere dingen in het leven zijn waaraan men tijd wil besteden.

Om na te gaan welke factoren, anders dan de experimentele maatregelen, een rol spelen in de overweging om wel of niet (meer uren) te willen werken is gekeken naar de samenhang tussen een aantal kenmerken van de ouders (zowel feitelijke kenmerken als hun houding ten opzichte van diverse zaken rondom werken en kinderopvang) en het wel

of geen bezwaren noemen tegen (meer uren) gaan werken.⁴⁶ De uitkomsten van de analyse staan in tabel 6-11.

Tabel 6-10. Genoemde bezwaren tegen (meer uren) gaan werken (in %)

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk
(meer uren) betaald werk is (te) zwaar in combinatie met de zorg voor mijn kind(eren)	21%**	51%**
gezondheidsproblemen	19%*	5%*
ik houd er netto bijna niks aan over	11%	7%
ik ben niet gekwalificeerd voor het werk dat ik graag zou doen	11%	-
wil gewoon niet meer uren werken (geen leuk werk, belangrijkere dingen in het leven)	-	16%
er zijn geen "leuke" banen (voor het beperkte aantal uren dat ik kan werken)	9%	-
wil kinderen niet meer uren naar de opvang brengen anders	-	4%
	3%	6%
<i>n</i>	146	143

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

⁴⁶ door middel van logistische regressie-analyse waarin alle houding- en objectieve tegelijkertijd zijn opgenomen. Hiermee wordt elk effect gecorrigeerd voor het effect van de andere factoren en komen de belangrijkste factoren 'bovendrijven'.

Tabel 6-11. Factoren die samenhangen met het noemen van bezwaren tegen (meer uren) gaan werken¹

	Ouders zonder betaald werk (exp (B))	Ouders met betaald werk (exp (B))
<i>Houding/beleving</i>		
de meeste van mijn vrienden/kennissen met jonge kinderen maken gebruik van kinder- of naschoolse opvang ²	0	0
meer dan 20 uur werken in de week is voor mij goed te combineren met de zorg voor mijn kind(eren)	0	0
kinder-/naschoolse opvang is niet geschikt voor mijn kinderen	+ ^	0
ik zie ertegenop om (meer uren) te gaan werken	0	+ *
alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 zouden vrijgesteld moeten worden van de verplichting om betaald werk te zoeken	0	0
<i>Objectieve kenmerken</i>		
leeftijd jongste kind	0	0
aantal jaren in de bijstand	0	0
leeftijd ouder	0	0
opleidingsniveau	0	- *
<i>n</i>	89	92

^p<0,10; * p<0,05;

¹ ouders die geen mening hadden bij deze aspecten zijn buiten de analyse gelaten;

0= geen samenhang; - : negatieve samenhang; + : positieve samenhang

² dit is eigenlijk geen houdingsaspect, maar omdat het niet gebaseerd is op een objectieve telling van het aandeel vrienden/kennissen dat van opvang gebruikmaakt, beschouwen dit als een beleving van de ouders.

Bij ouders zonder betaald werk blijkt dat alleen de mening dat kinder-/naschoolse opvang niet geschikt is voor de eigen kinderen samengaat met het vaker noemen van bezwaren tegen het gaan verrichten van betaald werk.

Ouders die al in deeltijd werken noemen vaker bezwaren tegen meer uren gaan werken als zij ertegenop zien om meer uren te werken en naarmate men lager is opgeleid.

6.6.3 Scholing naast betaald werk

In tabel 6-12 staat voor alle ouders (ongeacht of zij de scholingsbonus aantrekkelijk vinden) hoe vaak een bezwaar genoemd wordt tegen het volgen van scholing naast het verrichten van betaald werk. Net als bij (meer uren) gaan werken vormen het te zwaar zijn van de combinatie van werken, scholing en de zorg voor de kinderen en gezondheidsproblemen bij een op vijf ouders zonder betaald werk een bezwaar. Daarnaast zegt 16% dat er geen opleidingen zijn die men wil volgen.

Bij ouders met betaald werk is het te zwaar zijn van de combinatie van werken, scholing en de zorg voor de kinderen het meest genoemde bezwaar (door 35%), maar ook het ontbreken van opleidingen die men aantrekkelijk vindt om te volgen wordt relatief vaak (door een kwart) genoemd. Het bezwaar dat 50 euro een te lage bonus is noemt 11% van alle ouders.

Tabel 6-12. Genoemde bezwaren tegen het volgen van scholing naast het verrichten van betaald werk (in %)

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk
de combinatie van scholing, werk en zorg voor de kinderen is te zwaar	22%*	35%*
gezondheidsproblemen	21%**	4%**
50 euro is een te lage bonus (tov. de kosten)	12%	11%
er zijn geen opleidingen/cursussen die ik wil volgen	16%*	26%*
anders	8%	9%
<i>n</i>	146	143

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

6.6.4 Streven naar verlaten bijstand

In tabel 6-13 staat voor alle ouders (ongeacht of zij de uitstroompremie aantrekkelijk vinden) hoe vaak een onaantrekkelijk aspect genoemd wordt tegen het ernaar streven geheel uit de bijstand te raken. Evenals bij (meer uren) gaan werken en het volgen van scholing naast het verrichten van betaald werk vormen bij ouders zonder betaald werk het te zwaar zijn van de combinatie van werken en de zorg voor de kinderen en gezondheidsproblemen de meest genoemde bezwaren (18% respectievelijk 15%). Daarnaast zegt 11% te veel uren te moeten gaan werken. Dit laatste aspect noemen ouders die al betaald werk verrichten vaker (20%), even vaak als het te zwaar zijn van de combinatie van betaald werk en de zorg voor de kinderen. Daarnaast noemt een kleine 10% van de ouders met betaald werk het er financieel weinig of niets mee opschieten, gezondheidsproblemen en/of het niet kunnen vinden van een baan die voldoende oplevert om helemaal uit de bijstand te komen.

Tabel 6-13. Genoemde onaantrekkelijke kanten aan het streven om geheel uit de bijstand te komen (in %)

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk
combinatie van werk en zorg voor de kinderen is te zwaar	18%	19%
gezondheidsproblemen	15%	9%
ik schiet er financieel (bijna) niets mee op	6%	9%
daarvoor moet ik te veel uren gaan werken	11%*	20%*
het lukt bijna niet om een baan te vinden die voldoende oplevert om helemaal uit de bijstand te komen	5%	7%
anders	3%	5%
<i>n</i>	146	143

* $p < 0,05$

Het er financieel weinig of niets mee opschieten wordt wél vaker als nadeel genoemd door ouders die inmiddels uit de bijstand zijn omdat zij een baan hebben waarmee zij boven de bijstandsgrens uitkomen. Dit betrof 32 ouders. Tweederde zegt overigens geen nadelen te ervaren van het geheel uit de bijstand zijn, maar eenderde wel. Van de 10 ouders die nadelen noemen⁴⁷ zeggen er 8 dat men er financieel bijna niets aan overhoudt, 4 dat men de combinatie van werken en zorg voor de kinderen zwaar vindt en 3 dat men eigenlijk meer tijd beschikbaar wil zijn voor de kinderen.

Samengevat worden de drie financiële instrumenten (vrijlating, scholingsbonus en uitstroompremie) elk maar door een klein deel (25%, 17% respectievelijk 11%) van de ouders zonder voorbehoud als stimulans ervaren. Meest genoemde onaantrekkelijke kanten aan (meer uren) gaan werken, scholing volgen naast betaald werk respectievelijk het geheel uit de bijstand komen zijn:

- het te zwaar zijn van de combinatie van (meer uren) werken, (scholing volgen) en zorgen voor de kinderen
- gezondheidsproblemen
- het ontbreken van aantrekkelijk werk dat past bij het eigen opleidingsniveau en/of het (soms beperkte) aantal uren dat men wil werken.

6.7 Scholing en re-integratieactiviteiten

De scholing die ouders tijdens het experiment hebben gevolgd (zowel naast betaald werk als zonder dat men betaald werk had) betreft in de helft van de gevallen beroepsgerichte scholing en even zo vaak algemeen vormende scholing (sollicitatietraining, sociale vaardigheden etc.). Dit verschilt niet tussen ouders met en ouders zonder betaald werk. Van de 14 ouders die werk en scholing combineerden, lopen de meningen over de zwaarte van de combinatie sterk uiteen.

In tabel 6-14 staat een overzicht van de verschillende re-integratieactiviteiten die de cliënt zijn aangeboden gedurende het experiment. De helft zegt geen aanbod gehad te hebben. De meest aangeboden activiteit is begeleiding bij sollicitatie: 23% van de ouders zonder betaald werk heeft deze begeleiding ontvangen en 10% van de ouders met betaald werk. Daarnaast heeft 8% een omscholingstraject gevolgd en 17% een andere vorm van scholing. Verder is bij 10% van de ouders gekeken onder welke voorwaarden meer uren werken mogelijk is en is 3% met een re-integratietraject gestart.

In hoeverre deze re-integratieactiviteiten nu vaker aan deze doelgroep worden aangeboden dan vóór het experiment, en dus een vorm van extra aandacht zijn naast de experimentele instrumenten, is niet bekend.⁴⁸

⁴⁷ Men kon meer dan 1 nadeel noemen.

⁴⁸ dit geldt niet voor een baan in de arbeidspool, die wel onderdeel was van het experiment.

Tabel 6-14. Aanbod¹ aan re-integratieactiviteiten tijdens experiment aan cliënt (in %)

	Ouders zonder betaald werk	Ouders met betaald werk	Totaal
geen	52%	67%	54%
begeleiding bij sollicitatie	23%**	9%**	21%
een cursus/opleiding (niet gericht op omscholing)	17%	11%	17%
gekeken onder welke voorwaarden meer uren werken mogelijk is	10%	7%	10%
een omscholingstraject	8%	7%	8%
baan in arbeidspool ²	3%	6%	4%
een re-integratietraject	3%	2%	2%
anders	<1%	2%	1%
<i>n</i>	146	143	289

¹ meerdere antwoorden per ouder mogelijk; open vraag.

² uit de administratieve data bleek dat 3% van de doelgroep een baan in de arbeidspool heeft gewerkt, hetgeen erop duidt dat de groep respondenten op dit punt representatief is voor de gehele doelgroep.

** p<0,01

6.8 Verandering in de houding

Aan de ouders is gevraagd hoe zij denken over het verrichten van betaald werk, het combineren van werk, scholing en zorg voor de kinderen en het gebruik van kinderopvang. Gekeken is of zij het wel of niet eens zijn met een zestal standpunten en of hun mening veranderd is gedurende het experiment. Voor de ouders die zowel in 2009 als in 2011 zijn geïnterviewd wordt eerst ingegaan op hun mening aan het eind van het experiment en vervolgens op veranderingen in hun houding gedurende het experiment.

Op twee van de zes aspecten (zie tabel 6-15) zijn er verschillen in de houding tussen ouders met en ouders zonder betaald werk. Ouders met betaald werk (74%) zijn vaker dan ouders zonder betaald werk (56%) van mening dat meer dan 20 uur werken per week goed te combineren is met de zorg voor de kinderen. Ook vinden ouders met betaald werk vaker dat alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 niet vrijgesteld moeten worden van de verplichting om betaald werk te zoeken (67% versus 49%). Op de overige vier aspecten is er geen verschil: 22% van de ouders zegt de combinatie van scholing en werk niet zwaar te vinden, maar 78% vindt deze combinatie wel zwaar. 32% zegt dat kinder- of naschoolse opvang niet geschikt is voor de eigen kinderen. 70% van de ouders zegt er niet tegenop te zien om (meer uren) te gaan werken en van degenen die gebruik maken van de kinder- of naschoolse opvang voelt 70% zich daar niet schuldig over.

Tabel 6-15. Houding ten aanzien van werken, zorgen en kinderopvang aan het eind van het experiment.

	mee eens in 2011			n
	Geen betaald werk	Wel betaald werk	Totaal	
de combinatie van scholing en werk is niet zwaar	22%	23%	22%	89
meer dan 20 uur werken in de week is voor mij goed te combineren met de zorg voor mijn kind(eren)	56%*	74%*	63%	118
kinder-/naschoolse opvang is niet geschikt voor mijn kinderen	32%	31%	32%	118
er niet tegenop zien om (meer uren) te gaan werken	70%	73%	70%	89
alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 moeten niet vrijgesteld worden van de verplichting om betaald werk te zoeken	49%*	67%*	50%	118
zich niet schuldig voelen dat de eigen kinderen naar de kinder-/naschoolse opvang gaan ¹	63%	81%	70%	44

¹ dit is alleen gevraagd aan ouders die hun kind(eren) naar de kinder/naschoolse opvang brengen (27% van de totale doelgroep)

Opvallend is dat enerzijds driekwart van de ouders met betaald werk meer dan 20 uur werken per week goed te combineren vindt met de zorg voor de kinderen en eenzelfde percentage er niet tegenop zegt te zien meer uren te gaan werken, terwijl anderzijds in paragraaf 6.2.2. is gebleken dat de helft zegt meer uren werken te zwaar te vinden in combinatie met de zorg voor de kinderen. Dit lijkt tegenstrijdig maar is het niet. Ten eerste: minder dan de helft van de ouders met betaald werk is het met *beide* stellingen eens. Anders gezegd, iets meer dan de helft vindt ofwel meer dan 20 uur werken per week niet goed te combineren met de zorg voor de kinderen ofwel ziet er wel tegenop om meer uren te gaan werken. Daarnaast wordt deze schijnbare tegenstelling mede veroorzaakt doordat 40% van de ouders die 20 uur werken goed te combineren vindt met de zorg voor de kinderen al meer dan 20 uur werkt. Hun huidige aantal arbeidsuren vinden zij goed te combineren met de zorg voor de kinderen, maar nog meer uren werken vinden ze te zwaar. Verder speelt mogelijk ook een definitiekwestie: als men gevraagd wordt of er ook negatieve kanten aan meer uren werken zitten dan noemt men de te zware combinatie van werk en zorg, terwijl dit nog niet hoeft te betekenen dat men er echt tegenop ziet. Ook is het mogelijk dat ouders er niet tegenop zien omdat men toch niet van plan is meer uren te gaan werken.

In tabel 6-16 staat welk deel van de ouders tussen april 2009 en april 2011 van mening is veranderd op de zes aspecten. Over het combineren van scholing en werk zijn ouders met betaald werk vaker positiever gaan denken dan ouders zonder betaald werk. Over het combineren van meer dan 20 uur werken per week met de zorg voor de kinderen zijn alle ouders gemiddeld positiever geworden: 36% denkt hier nu positiever over dan aan het begin van het experiment en 9% negatiever.

Tabel 6-16. Verandering in de houding ten aanzien van werken, zorgen en kinderopvang ten opzichte van 2009

	Sterker mee eens geworden			Sterker mee eens oneens geworden			n
	Geen bet. werk	Wel bet. werk	Totaal	Geen bet. werk	Wel bet. werk	Totaal	
de combinatie van scholing en werk is niet zwaar ¹	12%*	27%*	15%	28%*	8%*	23%	89
meer dan 20 uur werken in de week is voor mij goed te combineren met de zorg voor mijn kind(eren)	30%	32%	36%¹	10%	7%	9%¹	118
kinder-/naschoolse opvang is niet geschikt voor mijn kinderen	25%*	15%*	23%	27%*	14%*	24%	118
er niet tegenop zien om (meer uren) te gaan werken	26%*	17%*	25%	18%	15%	17%	89
alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 moeten niet vrijgesteld worden van de verplichting om betaald werk te zoeken*	29%**	10%**	24%	16%	14%	16%	118
zich niet schuldig voelen dat de eigen kinderen naar de kinderopvang/naschoolse opvang gaan ²	12%^	0%^	8%	0%^	5%^	1%	44

^p<0,10; *p<0,05; **p<0,01;

¹ vet afgedrukt: statistisch significant (p<0,01) verschil tussen het aandeel dat het sterker eens geworden is en het aandeel dat het sterker oneens geworden is

² dit is alleen gevraagd aan ouders die hun kind(eren) naar de kind-/naschoolse opvang brengen (27% van de totale doelgroep)

Over het geschikt zijn van kinder-/naschoolse opvang voor de eigen kinderen zijn ouders zonder betaald werk zowel vaker positiever als negatiever gaan denken dan de ouders met betaald werk (die dus vaker niet van mening zijn veranderd). Verder zijn ouders zonder betaald werk er vaker minder tegenop gaan zien om meer uren te gaan werken dan ouders met betaald werk. En hoewel ouders met betaald werk vaker vinden dat alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar niet vrijgesteld moeten worden van de verplichting om betaald werk te zoeken (zoals bleek uit tabel 6-15) zijn het vooral de ouders zonder betaald werk die tussen 2009 en 2011 vaker vinden dat geen vrijstelling moet worden verleend. Verder voelen ouders zonder betaald werk zich in 2011, ten opzichte van 2009, minder vaak schuldig dat zij hun kinderen naar de kinder-/naschoolse opvang brengen, terwijl dit voor ouders met betaald werk niet is veranderd.

Er is ook nog gekeken of de houding van de ouders die tijdens het experiment zijn begonnen met het verrichten van betaald werk verschilt van de houding van ouders die gedurende het experiment geen betaald werk zijn gaan verrichten. Dit bleek niet het geval, hetgeen mede wordt veroorzaakt door het kleine aantal geïnterviewde ouders (25) dat betaald werk is gaan verrichten tijdens het experiment.⁴⁹

⁴⁹ Bij kleine aantallen in één of meer van de groepen die men vergelijkt moet het verschil tussen de groepen erg groot zijn om statistisch als significant naar voren te komen.

7 Samenvatting en conclusie

In 2008 heeft het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een experiment opgezet om een betere arbeidsinschakeling van bijstandsgerechtigde alleenstaande ouders met kinderen tot 12 jaar te onderzoeken. Het experiment is op 1 januari 2009 van start gegaan en liep tot en met 31 december 2010. In deze periode hebben 13 Nederlandse gemeenten een aantal instrumenten ingezet waarvan we de effectiviteit hebben onderzocht. De experimentele instrumenten betreffen een inkomensvrijlating, een scholingsbonus, een uitstroompremie en een gemeentelijke arbeidspool. Om de effectiviteit van de instrumenten te onderzoeken hebben we gebruikt gemaakt van administratieve data die we verzameld hebben bij de deelnemende gemeenten, van administratieve data die verzameld zijn door het CBS, van telefonische interviews onder gemeenten en van twee telefonische enquêtes onder alleenstaande ouders. In paragraaf 7.1 beantwoorden we de centrale onderzoeksvraag:

In welke mate stimuleren de experimentele instrumenten de arbeidsinschakeling van alleenstaande ouders in de WWB met kinderen jonger dan 12 jaar voor wat betreft de toetreding tot de arbeidsmarkt, de stabiliteit van de arbeidsinschakeling en de uitstroom uit de bijstand?

In paragraaf 7.2 beantwoorden we de deelvragen omtrent de werkwijze van de gemeenten en de verwachtingen, meningen en attitudes van de alleenstaande ouders (genoemd in bijlage A). We sluiten af met de beleidsimplicaties van het experiment (7.3).

7.1 Effecten van het experiment

Effect van het experiment op de arbeidsinschakeling

Het experiment heeft de duur tot een deeltijdbaan na aanvang van de WWB-uitkering voor alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar verkort, zonder te leiden tot verdringing van deeltijdarbeid onder alleenstaande ouders met kinderen van 12 jaar en ouder. Evenmin heeft het geleid tot meer alleenstaande ouders met een onstabiel arbeidspatroon (wel wisselt voor 21% van de werkende ouders het aantal uren dat men werkt door het jaar heen, met name vanwege flexibele contracten). Alleenstaande ouders die al in deeltijd werkzaam waren, zijn als gevolg van het experiment niet meer uren gaan werken en de uitstroom uit de bijstand is (nog) niet toegenomen als gevolg van het experiment.

Criteria doeltreffende arbeidsinschakeling

Voor aanvang van het experiment zijn in het Tijdelijk besluit criteria opgesteld, die aangeven wanneer de arbeidsinschakeling van alleenstaande ouders als doeltreffend kan worden beschouwd. Aan het criterium voor een doeltreffende uitstroom uit de WWB wordt niet voldaan, ook zijn reeds participerende alleenstaande ouders niet meer gaan werken door het experiment. De kans op deeltijdarbeid binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering is voor alleenstaande ouders in experimentgemeenten met arbeidspool ten minste 5%-punten toegenomen als gevolg van het experiment. Onder allochtonen is

de kans op deeltijdarbeid binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering ook bijna 5%-punten toegenomen in experimentgemeenten zonder arbeidspool. Het uren criterium (arbeid voor minimaal 12 uur per week) kan niet worden getoetst, omdat het aantal uren niet betrouwbaar gemeten kan worden.

Effecten van de verschillende instrumenten

Arbeidspool

Van de verschillende instrumenten in het experiment is de arbeidspool het meest effectief geweest. Dit betekent dat gemeenten er in zijn geslaagd genoeg mensen⁵⁰ aan het werk te krijgen in de arbeidspool, die zonder de arbeidspool niet aan het werk zouden zijn gegaan.

Het experiment met arbeidspool verhoogt de kans op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de WWB-uitkering met zo'n 10%-punten. Zelfs in deze tijd van laagconjunctuur lukt het gemeenten banen te vinden voor een arbeidspool, zonder verdringing van banen onder alleenstaande ouders met oudere kinderen. De alleenstaande ouders die aan het werk zijn gegaan in een arbeidspool werken gemiddeld zo'n 20 uur per week (dat is meer dan de minimale 12 uur per week die binnen de arbeidspool vereist is). Het verschil tussen de arbeidspool en de drie financiële instrumenten is dat het initiatief bij de arbeidspool (vrijwel) geheel bij de gemeente ligt. Voor het verkrijgen van de inkomensvrijlating, de scholingsbonus en de uitstroompremie ligt het initiatief veel sterker bij de ouders zelf. Bij het effect van de arbeidspool moet wel in gedachten worden gehouden dat de werkgever vaak slechts betaalt voor de mate waarin de ouder productief is.

Inkomensvrijlating en scholingsbonus

De inkomensvrijlating en de scholingsbonus hebben geen significant effect op de duur tot de eerste deeltijdbaan. Dit wordt bevestigd door het oordeel dat de ouders hebben over deze instrumenten: maar een kwart beschouwt de inkomensvrijlating en één op de tien de scholingsbonus zonder voorbehoud als stimulans. Daarbij geven veel ouders aan sowieso gemotiveerd te zijn om te gaan werken, zodat de inkomensvrijlating geen extra prikkel vormt. Relatief weinig ouders hebben scholing gevolgd naast hun betaalde baan, enerzijds omdat alleenstaande ouders aangeven dat de combinatie van arbeid en scholing belastend is en anderzijds omdat de WWB ook ruimte biedt om scholing te volgen alvorens men betaald werk gaat verrichten.

Uitstroompremie (en aandacht?)

De uitstroompremie heeft geen effect op de uitstroom van de ouders uit de bijstand. Wel zien we dat in gemeenten die voor aanvang van het experiment al een uitstroompremie verstrekten alleenstaande ouders al een hogere kans op deeltijdwerk hadden vergeleken met alleenstaande ouders in experimentgemeenten die nog geen uitstroompremie kenden. De vraag is of het de uitstroompremie zelf is die ouders motiveert om betaald werk te gaan verrichten. Het is immers een financiële prikkel die voor nog niet werkende ouders pas op de lange termijn merkbaar is en we vinden geen direct effect van de uitstroompremie op de uitstroom uit de WWB. Uit de enquête onder de ouders blijkt bovendien dat slechts 16% van de ouders de experimentele premie bij uitstroom kent en maar een kwart deze als een stimulans beschouwt. Onbekend is overigens welk deel van

⁵⁰ Dat wil zeggen een voldoende groot aantal om een effect te vinden.

de ouders de niet-experimentele uitstroompremie voor aanvang van het experiment kende. Als het niet de uitstroompremie is die ouders ertoe aanzet betaald werk te gaan verrichten, dan is het iets anders dat deze gemeenten naast de uitstroompremie aanboden wat maakt dat ouders relatief snel betaald werk gingen verrichten. Wellicht hadden gemeenten die al een uitstroompremie kenden sowieso al meer aandacht voor re-integratieactiviteiten (waardoor ze ook een uitstroompremie hadden). Uit de interviews met de gemeenten en de enquête onder de ouders blijkt dat extra aandacht in de vorm van re-integratieactiviteiten (scholing, workshops, begeleiding, gesprekken) als een belangrijker aspect wordt gezien dan de financiële beloning. Gemeenten geven aan dat deze activiteiten ouders enthousiast maakten om te gaan werken, met name dat deel van de ouders dat in een isolement zit en weinig zelfvertrouwen heeft. Deze ouders zijn gebaat bij groeps cursussen waarbij men andere alleenstaande ouders ontmoet. Ook signaleerde een gemeente dat ouders over de 'werkdrempel' geholpen moeten worden: zolang men nog niet werkt ziet men vooral bezwaren, maar als men eenmaal werkt ervaart men na enige tijd (ook) de positieve kanten.

In experimentgemeenten zonder arbeidspool is de kans op deeltijdwerk toegenomen voor allochtonen. Voor hen is de kans op deeltijdwerk binnen een jaar na aanvang van de uitkering twee keer zo hoog in een experimentgemeente zonder arbeidspool als in een gemeente zonder experiment. Ook hier speelt de extra aandacht die allochtonen in het experiment hebben ontvangen waarschijnlijk een belangrijke rol (allochtonen hebben in het experiment niet meer aandacht gekregen dan autochtonen, maar zij ontvangen in het experiment vaak wel meer aandacht dan zij zonder experiment ontvingen). De gemiddelde uitkeringslast onder allochtone alleenstaande ouders is ongeveer 39 euro per maand gedaald als gevolg van het toegenomen aantal ouders met deeltijdwerk door het experiment (statistisch significant op 10%-niveau).

Generaliseerbaarheid van de resultaten

De (observeerbare) kenmerken van de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten komen in grote lijnen overeen met de kenmerken van de alleenstaande ouders in de overige Nederlandse gemeenten. Ook liggen de experimentgemeenten geografisch verspreid over het land. We kunnen daarom in redelijkheid de resultaten uit dit onderzoek generaliseren naar heel Nederland. Echter, voorzichtigheid is geboden voor de vier grote steden, omdat Amsterdam niet in de effectmeting betrokken is. Een experiment als dit bleek moeilijk uit voeren in een grote gemeente zoals Amsterdam.

7.2 Overige uitkomsten van het experiment

Werkwijze gemeenten

Rondom de inzet van de tot het experiment behorende instrumenten hebben de gemeenten de ruimte genomen om zelf invulling te geven aan het experiment. Dit heeft geleid tot verschillen in de opzet van het experiment, waarvan het belangrijkste verschil bestaat uit het wel of niet aanbieden van extra re-integratieactiviteiten ("aandacht") aan de ouders buiten de standaard re-integratieactiviteiten.

Een ander verschil tussen de gemeenten was de informatievoorziening aan de ouders. Hierdoor bleken ouders in de ene gemeente beter op de hoogte van hetgeen het experiment bood dan in andere gemeenten. Eén gemeente heeft een deel van de ouders niet individueel geïnformeerd vanwege de grote omvang van de doelgroep. Ook waren gemeenten vaak selectief in de keuze voor ouders waaraan men extra aandacht besteedde: in ouders waarvan men wist dat deze door bijvoorbeeld gezondheid- of psychische problemen van zichzelf of van de kinderen zeer lastig aan het werk zijn te helpen, werd niet geïnvesteerd. Bij het informeren van de ouders over het experiment werden eveneens door een aantal gemeenten eerst de ouders met de kleinste afstand tot de arbeidsmarkt geïnformeerd (ouders die al in deeltijd werkten, ouders met relatief oude kinderen).

Informatie over en verwachtingen van het experiment

Hoewel volgens de gemeenten (vrijwel) alle ouders zijn geïnformeerd over het experiment zei 33% van de ouders niet geïnformeerd te zijn én geen van de instrumenten te kennen. Deze tegenstrijdigheid wordt mede veroorzaakt doordat de informatie niet bij iedereen blijft hangen: 40% van degenen die in 2009 zeiden geïnformeerd te zijn, zei in 2011 dat men nooit is geïnformeerd over het experiment. Daarnaast wist 40% van de ouders die zeiden wel geïnformeerd te zijn niets te noemen op de vraag wat het experiment inhield en was elk instrument apart bij een minderheid van de ouders bekend. Wel vonden verreweg de meeste geïnformeerde ouders de informatie over het experiment duidelijk.

De verwachtingen van de ouders over de kans op een baan (waarmee men geheel uit de bijstand zou komen) als gevolg van de instrumenten, waren niet erg hoog gespannen. Van de ouders zonder betaald werk dacht een kwart dat ze meer kans op een baan zouden hebben en ook van de ouders met betaald werk dacht een kwart dat men door het experiment meer kans had op een baan waarmee men geheel uit de bijstand zou komen. Veel ouders hadden echter geen idee waar het experiment toe zou leiden, mede omdat men zei niet geïnformeerd te zijn over de inhoud van het experiment. Geïnformeerde ouders zonder betaald werk waren optimistischer over het effect van het experiment dan niet-geïnformeerde ouders, terwijl voor werkende ouders het omgekeerde gold: degenen die wisten wat het experiment inhield waren negatiever over hun kans op een baan waarmee men geheel uit de bijstand zou komen. Daarbij merkte een deel van de ouders overigens terecht op dat de kans op een baan (waarmee men geheel uit de bijstand komt) mede afhankelijk is van de beschikbaarheid van banen en daar heeft het experiment geen effect op.

Mening van de ouders

De drie financiële instrumenten (vrijlating, scholingsbonus en uitstroompremie) worden elk maar door een klein deel (respectievelijk 25%, 17% en 11%) van de ouders zonder voorbehoud als stimulans ervaren. Een meerderheid van de ouders noemde onaantrekkelijke kanten aan (meer uren) gaan werken, scholing volgen naast werk respectievelijk het geheel uit de bijstand raken. Van de ouders die al in deeltijd werken vindt de helft meer uren arbeid te zwaar in combinatie met de zorg voor hun kinderen en wil 16% niet meer werken omdat men geen leuk werk heeft en/of er belangrijkere dingen in het leven zijn. Dit verklaart waarschijnlijk mede waarom er geen doorgroei naar grotere dienstverbanden werd gevonden.

Ouders zonder betaald werk noemen hoofdzakelijk drie redenen (elk 20%) om geen betaald werk te verrichten. Dit zijn ten eerste het te zwaar zijn van de combinatie van werk en zorg, en gezondheidsproblemen. Daarnaast wordt door de ouders als knelpunt genoemd dat er geen aantrekkelijk werk is dat past bij het eigen opleidingsniveau en/of het (soms beperkte) aantal uren dat men wil werken.

Knelpunten in de kinderopvang (kosten, beschikbaarheid, kwaliteit) worden relatief weinig expliciet genoemd, maar wel zegt 18% van alle ouders dat men zelf thuis wil zijn voor de kinderen en vindt 32% de kinder- of naschoolse opvang niet geschikt voor de eigen kinderen.

Het noemen van bezwaren tegen het verrichten van betaald werk komt wat vaker voor bij ouders die van mening zijn dat de professionele kinderopvang niet geschikt is voor hun kinderen. De mate waarin ouders menen werk en zorg te kunnen combineren en hun houding ten aanzien van algehele vrijstelling van de arbeidsplicht voor ouders van jonge kinderen hangen niet samen met het noemen van bezwaren tegen (meer uren) gaan werken.

Omdat er maar relatief weinig ouders betaald werk gaan verrichten gedurende het experiment kan niet gezegd worden of bezwaren af- of toenemen als men eenmaal aan het werk is. De hierboven gesignaleerde ommekeer in de houding van ouders die voor het eerst (weer) betaald werk gaan verrichten, zou hierop kunnen duiden, maar de mate van voorkomen van deze ommekeer is niet onderzocht. Wel zijn ouders (ongeacht of zij wel of geen betaalde arbeid verrichtten) gedurende het experiment gemiddeld positiever gaan denken over de mogelijkheid om meer dan 20 uur werken in de week te kunnen combineren met de zorg voor de kinderen. Driekwart van de ouders met betaald werk is hier positief over en 56% van de ouders zonder betaald werk. Ouders die al meer dan 20 uur werken, vinden overigens nog meer uren gaan werken vaak te zwaar in combinatie met de zorg voor hun kind(eren).

Effecten op lange termijn

Het experiment (met arbeidspool) zorgt ervoor dat voor elke 100 ingestroomde alleenstaande ouders zonder deeltijdbaan er binnen een jaar ongeveer 10 extra ouders in deeltijd werkzaam zijn naast de WWB-uitkering. Omdat ouders die in deeltijd werken gemiddeld sneller uitstromen dan ouders zonder deeltijdwerk kan dit op termijn ook de uitstroom uit de WWB verhogen. Op 'korte' termijn zal de extra uitstroom gering zijn. (Na 2 jaar is de uitstroom onder deeltijdwerkers met kinderen jonger dan 12 jaar maar zo'n 13%-punten hoger dan onder ouders zonder deeltijdbaan) Op de lange termijn, wanneer de kinderen van de alleenstaande ouders ouder zijn en over het algemeen minder zorg meer nodig hebben, kan deeltijdwerk en de opgedane werkervaring mogelijk tot meer uitstroom uit de WWB leiden.

7.3 Beleidsimplicaties

Positieve financiële prikkels zoals een inkomensvrijlating, een scholingsbonus en een uitstroompriemie leiden in dit experiment niet tot meer deeltijdarbeid naast de WWB-uitkering bij alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar. Voor alleenstaande

ouders die nog niet in deeltijd werkzaam zijn, liggen de positieve financiële prikkels wellicht nog te ver in de toekomst (met name de scholingsbonus en de uitstroompremie, omdat zij eerst nog de stap naar betaald werk moeten zetten). Alleenstaande ouders met jonge kinderen die al wel een deeltijdbaan hebben breiden hun deeltijdbaan nauwelijks uit, voornamelijk in verband met de zorg voor hun kinderen. Knelpunten in de kinderopvang spelen hierbij niet vaak een rol. Het lijkt erop dat we voor de groep alleenstaande ouders met kinderen jonger dan 12 jaar in de WWB veelal genoeg moeten nemen met deeltijdarbeid. Het percentage alleenstaande ouders dat deeltijdwerk verricht kan echter nog wel worden verhoogd. Om deeltijdwerk onder alleenstaande ouders met jonge kinderen te verhogen is een arbeidspool effectief en lijken aandacht en begeleiding betere middelen dan financiële prikkels.

A Onderzoeksvragen en methoden

Overzicht onderzoeksvragen en methoden voor het beantwoorden van de deelvragen

Deelvraag	Administratieve data	Interviews gemeenten	Interviews participanten
1. Werkt de financiële prikkel: het niet tot de middelen rekenen van maximaal € 120 netto per maand in combinatie met de bonus voor scholing en de premie bij volledige uitstroom uit de bijstand?	X		
2. In welke mate draagt een tijdelijke dienstbetrekking tussen gemeente en alleenstaande ouder met een vast overeengekomen arbeidsomvang van minimaal 12 uur per week (welke arbeidsomvang tijdens het experiment wordt uitgebreid) bij aan de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders?	X		
3. In de gemeenten waar geen arbeidspool wordt opgezet: Is er sprake van doorgroei naar een groter dienstverband (meer uren)? Leidt meer lonen ook (vanzelf) tot meer werken of zijn er daarnaast verdere re-integratieactiviteiten door de gemeente nodig?	X	X	X
4. Wat zijn de effecten van het experiment op de inzet van scholing door gemeenten voor de doelgroep alleenstaande ouders, zowel in kwantitatief als in kwalitatief opzicht?	X	(X)	(X)
5. In welke mate draagt de combinatie van werk en scholing bij aan verhoging van het inkomen uit arbeid en van de verdien capaciteit van de alleenstaande ouder?	X		
6. Hoe stabiel is het arbeidspatroon van alleenstaande ouders in de bijstand; Indien niet stabiel: wat zijn oorzaken?	X		X
7. Neemt in de deelnemende gemeenten de uitstroom uit de bijstand van alleenstaande ouders toe door de in het kader van het experiment ingezette maatregelen?	X		
8. Hoe maken gemeenten gebruik van de mogelijkheden die de financiële prikkel, de inzet van scholing en de inzet van een gemeentelijke arbeidspool voor alleenstaande ouders biedt; in welke mate ervaart de gemeente de financiële prikkel, de inzet van scholing en de inzet van een gemeentelijke arbeidspool voor alleenstaande ouders als een hulpmiddel om mensen uit de bijstand te krijgen?		X	
9. Is er in het kader van het experiment sprake van een doeltreffende arbeidsinschakeling, beoordeeld aan de hand van de criteria van artikel 7 van het Tijdelijk besluit bevordering arbeidsinschakeling alleenstaande ouders WWB?	X		
10. Wat is in de deelnemende gemeenten het effect op de arbeidsparticipatie van de totale doelgroep alleenstaande ouders? Treedt er al dan niet een afroomeffect op, in die zin dat onderscheid wordt gemaakt tussen meer en minder kansrijke alleenstaande ouders? En/of wordt er onderscheid gemaakt op andere gronden, zoals de leeftijd van het kind/de kinderen?	X	X	
11. Wat is het effect op de arbeidsparticipatie van andere groepen in de bijstand? Treedt er verdringing op waardoor deze minder worden bediend?	X	X	
12. Kan de regeling eenvoudig worden uitgelegd aan de doelgroep en wat is de beste manier om de doelgroep te benaderen/informereren?		X	X
13. Welke activiteiten heeft de alleenstaande ouder voor het experiment ontplooid en hoe dacht hij/zij over zijn/haar kansen? Heeft het feit dat hij/zij is benaderd voor en/of heeft deelgenomen aan het experiment hem/haar tot andere gedachten en (vooral) actie gebracht?		(X)**	X
14. Wat is zijn/haar oordeel over het experiment: a. vergroot het experiment zijn/haar (kans op) arbeidsinschakeling? b. stimuleert de financiële prikkel tot (meer) werken? c. wordt de combinatie van werk en scholing als belastend ervaren? d. wat betreft de mogelijkheid om zorg, werk en scholing te combineren?		(X)**	X
15. Welke andere factoren (kinderopvang, integratie, opvattingen over de verzorgende rol, en meer) spelen een rol?		(X)**	X
16. Welke belemmeringen ervaart de alleenstaande ouders bij de combinatie van werk en zorg? En kijkt de werkende alleenstaande ouder anders tegen deze belemmeringen aan dan toen hij of zij nog niet aan het werk was?		(X)**	X

* X: hoofdbron

(X): aanvullende bron

** als uitwerking van vraag 8

B De difference-in-difference-in-differences methode

Binnen het onderhavige experiment willen we meten of de arbeidsparticipatie en de uitstroom uit de WWB toe is genomen door de prikkels van het experiment. Echter, gedurende het experiment is de arbeidsparticipatie en de uitstroom uit de WWB ook veranderd als gevolg van andere ontwikkelingen. Het vergelijken van de arbeidsparticipatie en de uitstroom van de doelgroep voor en tijdens het experiment geeft daarom geen informatie over de rol die het experiment speelt. De arbeidsparticipatie kan bijvoorbeeld af zijn genomen door de financiële crisis of doordat een groot bedrijf zich uit een gemeente teruggetrokken heeft. Door echter de verandering in de arbeidsparticipatie en de uitstroom in de doelgroep van de experimentgemeenten te vergelijken met de ontwikkelingen in de controlegroep en de overige Nederlandse gemeenten kunnen we het effect van het experiment meten.

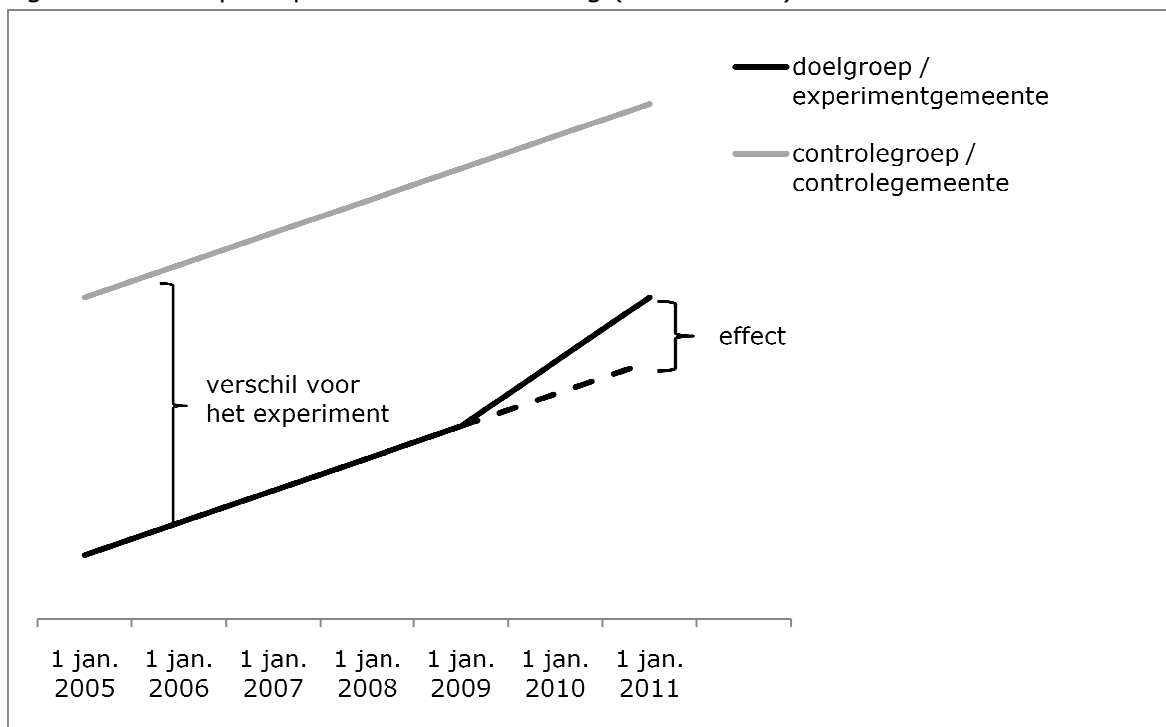
De data bieden ons de mogelijkheid om een robuuste schatting van de effecten van het experiment te maken (een zogenaamde difference-in-difference-in-differences schatting). Dit komt omdat we twee identificatie strategieën kunnen combineren:

- 1) De eerste strategie om het effect van het experiment te identificeren is om in de experimentgemeenten de ontwikkeling in de doel- en de controlegroep voor en tijdens het experiment te vergelijken. Door de doel- en de controlegroep voor en tijdens het experiment te vergelijken houden we rekening met permanente verschillen tussen deze groepen. Tevens houden we er op deze manier rekening mee dat veranderingen in de doelgroep tussen de pre-experimentperiode en de experimentperiode ook veroorzaakt kunnen zijn door andere trends (bijvoorbeeld de conjunctuur, die zowel de doel- als de controlegroep beïnvloedt). Een potentieel probleem van deze strategie is dat factoren, ongerelateerd aan het experiment, een effect kunnen hebben op de uitkomst van de doelgroep ten opzichte van de controlegroep. Stel bijvoorbeeld dat de conjunctuur een groter effect heeft op de controlegroep dan op de doelgroep, dan zou dit de resultaten vertekenen. Echter, indien de conjunctuur een ander effect heeft op de doelgroep dan op de controlegroep dan kunnen we hier rekening mee houden door de ontwikkeling van de doelgroep in de experimentgemeenten te vergelijken met de ontwikkeling van de doelgroep in de overige Nederlandse gemeenten (de niet-experiment gemeenten), dat is wat de tweede strategie doet.
- 2) De tweede strategie om het effect van het experiment te identificeren is om de ontwikkelingen van de doelgroep in de experimentgemeenten en de overige gemeenten voor en tijdens het experiment te vergelijken. Door de experiment- en controlegemeenten voor en tijdens het experiment te vergelijken houden we rekening met permanente verschillen tussen deze gemeenten. Daarnaast houden we met behulp van deze methode rekening met het feit dat ook andere trends veranderingen kunnen veroorzaken tussen de pre-experimentperiode en de experimentperiode in de experimentgemeenten (bijvoorbeeld de conjunctuur, die zowel de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten als de controlegemeenten beïnvloedt). Een potentieel probleem van deze strategie is dat de uitkomstvariabelen systematisch verschillend kunnen zijn tussen

gemeenten. Denk bijvoorbeeld aan een sluiting van een fabriek in een experimentgemeente. Echter, een sluiting van een fabriek zal ook gevolgen hebben voor de controlegroep in de experimentgemeenten en dit wordt opgepakt door de eerste identificatiestrategie.

Figuur B-1 is een fictieve figuur die het principe van de effectmeting grafisch weergeeft. Zowel in de doelgroep als in de controlegroep stijgt hier de kans op werk. We veronderstellen dat, wanneer er geen experiment is, de stijging in de doel- en controlegroep gelijk is (de doorgetrokken lijnen van de doel- en controlegroep lopen parallel). Het effect van het experiment in deze fictieve figuur is de 'extra' stijging van de doelgroep ten opzichte van de controlegroep. De belangrijkste assumptie van de difference-in-differences methode is dan ook dat bij afwezigheid van het experiment de veranderingen in de doel- en controlegroep gelijk zijn.

Figuur B-1. Het principe van de effectmeting (voorbeeld 1)

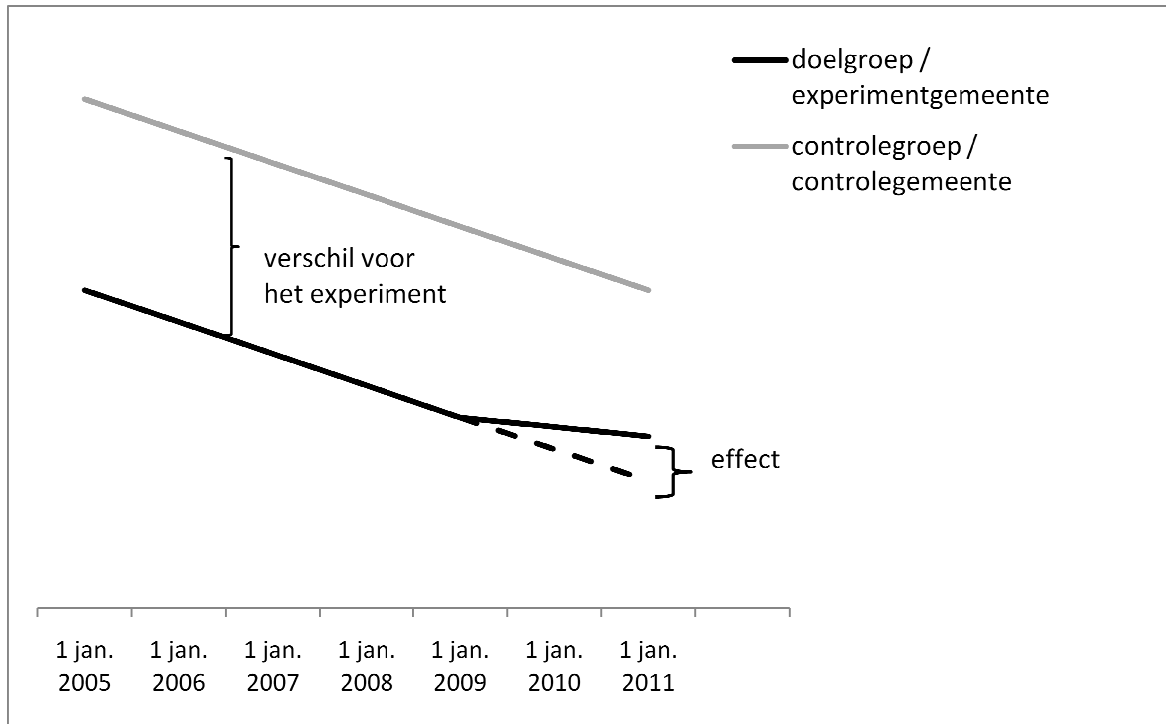

In het voorbeeld heeft de controlegroep in de uitgangssituatie een hogere kans op arbeid dan de doelgroep. Dit is echter voor de effectmeting niet van belang, omdat we naar veranderingen kijken in de tijd en deze vergelijken. Ook zien we dat de kans op arbeid stijgt, maar ook dit is niet relevant omdat we kijken naar de extra stijging bovenop de stijging die ook in de controlegroep wordt waargenomen.

Ter illustratie laat figuur B-2 een tweede voorbeeld zien waarin de kans op arbeid juist daalt (zoals in een laagconjunctuur). Zowel in de doelgroep als in de controlegroep daalt hier de kans op arbeid. We veronderstellen dat, wanneer er geen experiment is, de daling in de doel- en controlegroep gelijk zal zijn (wederom lopen de doorgetrokken lijnen van de doel- en controlegroep parallel). Het effect van het experiment in deze fictieve figuur is de mate waarin de daling kleiner is voor de doelgroep dan voor de

controlegroep.

Figuur B-2. Het principe van de effectmeting (voorbeeld 2)

In onze modellen zullen we controleren voor een aantal relevante achtergrondvariabelen, zoals leeftijd van de alleenstaande ouder, leeftijd van de kinderen en uitkeringsduur. Personen met een relatief korte uitkeringsduur zullen naar verwachting bijvoorbeeld een hogere kans hebben om uit de WWB te stromen. De assumptie van de difference-in-differences methode verandert door het toevoegen van controlevariabelen en wordt nu: zonder het experiment zijn de veranderingen in de doel- en controlegroep, gecorrigeerd voor achtergrondkenmerken, gelijk.

C Toelichting duurmodellen

Met behulp van een duurmodel kunnen we tijdsduren relateren aan persoonskenmerken en aan het feit of de alleenstaande ouder wel of niet recht hebben gehad op de experimentele instrumenten. De schattingsresultaten van een duurmodel geven aan welke persoonskenmerken en omstandigheden er toe bijdragen dat iemand er langer of korter over doet om uit de bijstand te stromen of bijvoorbeeld met deeltijdarbeid te beginnen naast de bijstandsuitkering.

De kans dat iemand op een bepaald moment uit de bijstand stroomt wordt de uitstroomintensiteit of hazard rate genoemd. Deze varieert tussen individuen met verschillende geobserveerde kenmerken, denk bijvoorbeeld aan het aantal kinderen, de leeftijd van het jongste kind en het geslacht van de alleenstaande ouder. Tevens speelt de verstreken uitkeringsduur een rol. Over het algemeen daalt de kans op uitstroom wanneer iemand lang in een uitkering verblijft, bijvoorbeeld als gevolg van

stigmatisering of het verouderen van kennis.

Naast geobserveerde kenmerken en de verstreken uitkeringsduur houden we ook rekening met ongeobserveerde kenmerken (denk bijvoorbeeld aan de motivatie van de alleenstaande ouder om aan het werk te gaan). Dit is belangrijk omdat de samenstelling van de groep alleenstaande ouders steeds selectiever wordt met het toenemen van de uitkeringsduur. Met het toenemen van de uitkeringsduur zijn de meest kansrijke alleenstaande ouders al uit de bijstand gestroomd en blijven de minst kansrijke alleenstaande ouders over (met betrekking tot geobserveerde en niet geobserveerde eigenschappen).

Technisch ziet de modelvergelijking er als volgt uit:

$$\theta(t_i|X_i, D_i, u_i) = u_i \lambda(t) \exp(X_i \beta + D_i \gamma)$$

De vector X bevat de achtergrondvariabelen waar we voor corrigeren in het model: geslacht, leeftijd, leeftijd jongste kind, aantal kinderen in het huishouden, burgerlijke staat, etniciteit, oorzaak van de uitkering, het wel of niet ontvangen van alimentatie, en woningbezit. De vector X bevat ook indicatoren voor de verschillende onderzoeksjaren en voor de verschillende gemeenten, zodat rekening gehouden wordt met periodespecifieke en gemeentespecifieke kenmerken.

De term $\lambda(t)$ beschrijft de duurzaamheidskans: het proces van stigmatisering en/of veroudering van kennis waardoor de kans op uitstroom uit de bijstand afneemt. We specificeren $\lambda(t)$ als een stapfunctie, door de duurzaamheidskans op te delen in een aantal perioden die samen de totale waargenomen periode vormen. u_i is een individuspecifieke term die de invloed van niet-waargenomen achtergrondkenmerken uitdrukt (niet-waargenomen heterogeniteit). We veronderstellen dat de term u_i verdeeld is volgens een Gamma verdeling met variantie σ^2 . Voor een uitgebreide beschrijving van duurmodellen verwijzen we naar bijvoorbeeld Kiefer (1988) en Lancaster (1990).

De vector D bevat de variabelen die nodig zijn voor de difference-in-difference-in-differences schatting. $D\gamma$ ziet er als volgt uit:

$$\begin{aligned} D\gamma = & \gamma_1 \text{doelgroep} + \gamma_2 \text{ experimentgemeente} \cdot \text{doelgroep} + \gamma_3 \text{ experimentperiode} \\ & + \gamma_4 \text{ experimentgemeente} \cdot \text{experimentperiode} \\ & + \gamma_5 \text{ doelgroep} \cdot \text{experimentperiode} \\ & + \gamma_6 \text{ experimentgemeente} \cdot \text{doelgroep} \cdot \text{experimentperiode} \\ & + \gamma_7 \text{ arbeidspoolgemeente} \cdot \text{doelgroep} \\ & + \gamma_8 \text{ arbeidspoolgemeente} \cdot \text{experimentperiode} \\ & + \gamma_9 \text{ arbeidspoolgemeente} \cdot \text{doelgroep} \cdot \text{experimentperiode} \\ & + \gamma_{10} \text{ experimentgemeente met uitstroompremie} \\ & + \gamma_{11} \text{ experimentgemeente met uitstroompremie} \cdot \text{doelgroep} \\ & + \gamma_{12} \text{ experimentgemeente met uitstroompremie} \cdot \text{experimentperiode} \end{aligned}$$

De belangrijkste parameters in deze vergelijking zijn: γ_6 , γ_9 en γ_{10} . Zij geven het effect van het experiment, de arbeidspool en de uitstroompremie. Hieronder beschrijven we de

verschillende componenten van de vergelijking.

De variabele 'doelgroep' geeft aan of iemand kinderen jonger dan 12 jaar heeft of niet (en dus tot de doelgroep behoort of niet). De parameter γ_2 geeft aan of de doelgroep het in de experimentgemeenten relatief goed of slecht deed gedurende de periode 2005-2009 in vergelijking tot de overige Nederlandse gemeenten (gemeente-specifieke effecten zijn al opgenomen in de vector X). γ_3 geeft het effect van de experimentperiode voor alle Nederlandse gemeenten (de relatief slechte conjunctuur gedurende het experiment kan bijvoorbeeld voor een lagere arbeidsparticipatie zorgen), waarna γ_4 meet in hoeverre het effect van de experimentperiode afwijkt in de experimentgemeenten ten opzichte van de overige Nederlandse gemeenten. γ_5 laat zien of de doelgroep het relatief goed of slecht deed in de experimentperiode. γ_6 is belangrijk: deze parameter geeft het effect van het experiment weer, namelijk, in hoeverre de doelgroep in de experimentgemeenten gedurende de experimentperiode beter af was.

De parameters γ_7 tot en met γ_9 onderscheiden het effect van de arbeidspool. γ_7 geeft aan of de doelgroep het gedurende 2005-2009 relatief goed of slecht deed in de arbeidspoolgemeenten (omdat we al rekening houden met gemeente-specifieke effecten voor alle gemeenten hoeven we niet meer expliciet de variabele 'arbeidspoolgemeente' op te nemen). γ_8 laat zien of de arbeidspoolgemeenten het relatief goed of slecht deden gedurende de experimentperiode, voor de doel- en de controlegroep. γ_9 geeft het effect van de arbeidspool: was de doelgroep in de arbeidspoolgemeenten relatief goed af gedurende de experimentperiode (in vergelijking met de overige experimentgemeenten)? γ_{10} geeft het effect van een uitstroompremie, namelijk of alleenstaande ouders buiten het experiment relatief goed af zijn wanneer zij recht hebben op een uitstroompremie. De uitstroompremie heeft mogelijk een ander effect op alleenstaande ouders in de doelgroep dan op alleenstaande ouders in de controlegroep (parameter γ_{11}). γ_{12} laat zien of het effect van de uitstroompremie groter of kleiner is voor de controlegroep gedurende de experimentperiode, ten opzichte van de periode voorafgaand aan het experiment (2005-2008).

D Data

De analyses in dit rapport zijn gebaseerd op data uit drie verschillende bronnen, (1) de data die experimentgemeenten gedurende het experiment aangeleverd hebben, (2) de Bijstandsuitkeringenstatistiek (BUS) van het Centraal Bureau van de Statistiek en (3) de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA).

D.1 Dataverzameling bij experimentgemeenten

Eind 2008 hebben zevenentwintig gemeenten zich aangemeld voor deelname aan het experiment. Om organisatorisch redenen hebben een aantal gemeenten uiteindelijk niet deelgenomen aan het experiment, dit zijn de gemeenten Hilversum, Weesp, Rijssen-Holten, Zoetermeer, Hellevoetsluis, Purmerend, De Marne, Winsum, Raalte, Deventer, Langedijk en Twenterand. Gedurende het experiment hebben de experimentgemeenten elk kwartaal gegevens aangeleverd over de alleenstaande ouders in de WWB in hun gemeente. Om een zo volledig mogelijke en kwalitatief goede aanlevering van de gegevens voor het experiment te waarborgen hebben we richtlijnen opgesteld, een zogenaamd datadocument⁵¹. Bij de start van het experiment vergde de dataverzameling bij de gemeenten veel tijd, zowel voor de gemeenten als de onderzoekers. Met name in kleine gemeenten is niet altijd genoeg kennis aanwezig om gegevens uit het systeem te halen. In een volgend experiment kan gedacht worden aan het inhuren van een ICT'er die bekend is met de systemen bij de gemeenten en hen kan helpen bij de uitvraag van gegevens. Op deze manier kan de deelname van kleine gemeenten bevorderd worden.

Bij de opzet van het experiment is ervoor gekozen de inkomensvrijlating te baseren op het aantal gewerkte uren (in plaats van bijvoorbeeld een percentage van het arbeidsinkomen). Voor vrijwel alle gemeenten is het moeilijk gebleken om het aantal uren betaalde arbeid op te leveren. Met name voor de groep alleenstaande ouders met kinderen van 12 jaar of ouder is het zwaar om het aantal uren werk te registreren, omdat er geen vrijlating aan verbonden is. Het kost de gemeenten veel tijd om voor iedereen na te gaan hoeveel uren zij gewerkt hebben. Daarnaast blijken deze gegevens vaak onbetrouwbaar. Vanwege de (buitenproportionele) administratieve lasten voor de gemeenten en de onbetrouwbaarheid van het aantal gewerkte uren is voorgesteld om voor de controlegroep (alleenstaande ouders waarvan alle kinderen 12 jaar of ouder zijn) af te zien van de verzameling van het aantal uren betaalde arbeid. De maatstaf voor de effectmeting wordt dan "inkomen uit arbeid". Het arbeidsinkomen geeft een indicatie van het aantal gewerkte uren. Bekend is dat slechts 32% van de alleenstaande ouders in de bijstand een startkwalificatie heeft (niveau MBO2 en hoger, zie Memorie van toelichting op de Wet verbetering arbeidsmarktpositie alleenstaande ouders). Het loon van veel alleenstaande ouders in de bijstand zal daarom veelal niet ver boven het minimumloon zitten. In de literatuur is het werken met arbeidsinkomens als indicator voor arbeidsdeelname niet ongebruikelijk, ook vanwege meetproblemen.

De gemeenten hebben ons bestanden aangeleverd waarin we per maand kunnen zien wie er in de uitkeringenadministratie aanwezig waren. Het kan voorkomen dat uitkeringen met terugwerkende kracht toegekend worden, of dat de einddatum van een uitkering

⁵¹ Geïnteresseerden kunnen dit datadocument opvragen bij CentERdata.

verandert. Zo kan bijvoorbeeld blijken dat het recht op uitkering al een paar weken eerder voor het laatst van toepassing was. Op deze manier kan de historie blijven veranderen. In de analyses nemen we de veranderende historie niet mee, we veronderstellen dus dat iedereen die in een bepaalde maand in de bijstandsuitkeringenstatistiek staat, hier daadwerkelijk recht op heeft.

D.2 Bijstandsuitkeringenstatistiek en Gemeentelijke Basisadministratie

De Bijstandsuitkeringenstatistiek (BUS) geeft informatie over alle bijstandsgerechtigden in Nederland die vanaf januari 2005 tot en met december 2010 een WWB-uitkering hebben ontvangen. Door gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) aan de BUS te koppelen verrijken we de BUS met informatie over het aantal kinderen en de leeftijden van kinderen van bijstandsgerechtigden. De BUS biedt ons de mogelijkheid om de experimentperiode (2009-2010) te vergelijken met jaren voorafgaand aan het experiment (2005-2008). Ook kunnen we met behulp van de BUS de ontwikkelingen in de experimentgemeenten vergelijken met ontwikkelingen in de overige Nederlandse gemeenten.

In ons analysebestand selecteren we alle bijstandsgerechtigde alleenstaande ouders in Nederland die tussen 1 januari 2005 en 31 december 2010 in de bijstand zijn gestroomd, die jonger dan 65 jaar zijn en minstens 1 kind jonger dan 18 jaar hebben.

Tabel D-1 geeft de jaarlijkse instroom van alleenstaande ouders in de WWB in de vier groepen die we onderscheiden: de experimentgemeenten, de controlegemeenten, de doelgroep (alleenstaande ouders met kinderen tot 12 jaar) en de controlegroep (alleenstaande ouders met kinderen tussen 12-18 jaar).

Tabel D-1. Jaarlijkse instroom van alleenstaande ouders

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totaal
Experiment	Doelgroep	2453	2187	2011	1953	2241	2436	13281
Gemeenten	Controlegroep	272	292	301	328	469	446	2108
Controle	Doelgroep	10846	9346	8334	8269	9577	10139	56511
gemeenten	Controlegroep	1294	1329	1393	1470	2134	2202	9822
Totaal		14865	13154	12039	12020	14421	15223	81722

In totaal observeren we 81722 bijstandsperiodes. Voor de meeste alleenstaande ouders (86%) observeren we slechts een bijstandsperiode. Er zijn ook een aantal bijstandsouders voor wie we meer dan 1 bijstandsperiode tussen 2005-2010 observeren.

Tabel D-2. Aantal bijstandsperiodes dat we per persoon observeren

Aantal bijstandsperiodes	Aantal personen	Percentage
1	60933	86,18
2	8663	12,25
3	987	1,40
4	113	0,16
5	10	0,01
Totaal	70706	100

Het totaal aantal alleenstaande ouders dat we observeren is 70706. Tabel D-3 geeft het aantal alleenstaande ouders dat we per jaar observeren in de doel- en de controlegroep. Het aantal alleenstaande ouders dat we observeren neemt toe, dit komt omdat we alle alleenstaande ouders selecteren die sinds 1 januari 2005 in de bijstand zijn gestroomd, dat worden er steeds meer.

Tabel D-3. Aantal personen dat we per jaar observeren

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	Totaal
Experiment	Doelgroep	2425	4074	4887	5331	6038	7098	29853
gemeenten	Controlegroep	270	531	721	848	1152	1549	5071
Controle	Doelgroep	10718	17992	20959	22485	24909	28985	126048
gemeenten	Controlegroep	1287	2521	3430	4058	5380	7316	23992
Totaal		14700	25118	29997	32722	37479	44948	184964

Tabel D-4 presenteert de kenmerken van de alleenstaande ouders.

Vergelijking doelgroep en controlegroep

Tabel D-4 laat zien dat het merendeel van de alleenstaande ouders in de WWB vrouw is. In de controlegroep zitten meer mannen (5%) dan in de doelgroep (ruim 2%). De gemiddelde leeftijd van ouders in de doelgroep is ruim 34 jaar, in de controlegroep is dit ongeveer 43 jaar. De gemiddelde leeftijd van het jongste kind is zo'n 4,5 jaar in de doelgroep en zo'n 14,5 jaar in de controlegroep. Het gemiddeld aantal inwonende kinderen onder de alleenstaande ouders in de doelgroep is iets minder dan 2, in de controlegroep is het aantal kinderen enigszins kleiner dan in de doelgroep.

De doelgroep bevat veel ongehuwde alleenstaande ouders, terwijl de controlegroep meer gescheiden ouders bevat. Tussen 2005-2008 en 2009-2010 is het aantal gescheiden alleenstaande ouders toegenomen en het percentage gehuwden afgenomen. Omdat het allemaal alleenstaande ouders betreft heeft dit wellicht te maken met het feit dat scheidingen sneller doorgang vinden of met een snellere verwerking van scheidingen in de administratie.

Van de doelgroep zijn via de telefonische enquête ook opleidingsgegevens van de ouders bekend. Bijna de helft van de ouders heeft als hoogst voltooide opleiding de basisschool (10%) of vmbo/lbo/mavo (37%). Een middelbaar eindniveau in de vorm van mbo heeft 39% en 5% heeft een havo- of vwo-diploma. De resterende 9% is hoger opgeleid (8%

hbo en 1% universitair). Dit betekent dat grofweg de helft van de ouders een startkwalificatie⁵² heeft (53% heeft minimaal een mbo-opleiding).

Vergelijking experimentgemeenten en controlegemeenten

In de periode 2009-2010 is bijna de helft van de ouders in de experimentgemeenten eerste generatie niet-westers allochtoon, 46,8% in de doelgroep en 44,2% in de controlegroep. Het percentage niet-westerse allochtonen van de eerste generatie is bijna 14%-punten hoger in de experimentgemeenten dan in de overige Nederlandse gemeenten. Dit komt met name door de aanwezigheid van Amsterdam in de groep experimentgemeenten. Wanneer we Amsterdam buiten beschouwing laten is het percentage niet-westerse allochtonen nog maar 3%-punten hoger in de experimentgemeenten dan in de controlegemeenten.

De alleenstaande ouders in de experimentgemeenten ontvangen minder vaak alimentatie dan de alleenstaande ouders in de controlegemeenten (10% versus 15%). Ook wordt in de experimentgemeenten 'einde huwelijk' minder vaak genoemd als oorzaak voor de uitkering. De oorzaak van de WWB-uitkering is vaak 'overig' of 'onbekend'. Het percentage alleenstaande ouders dat een eigen huis bezit is laag, namelijk 3%. Een ontheffing van de arbeidsplicht komt in de experimentgemeenten iets minder vaak voor dan in de controlegemeenten (12% versus 15%).

Tabel D-4. Kenmerken van alleenstaande ouders in de WWB

	Experimentgemeenten				Overige Nederlandse gemeenten			
	2005-2008		2009-2010		2005-2008		2009-2010	
	doel- groep	controle- groep	doel- groep	controle- groep	doel- groep	controle- groep	doel- groep	controle- groep
% mannen	2,5	6,0	2,8	5,1	2,2	5,2	2,6	5,0
gemiddelde leeftijd	33,2	37,8	34,0	41,8	33,4	38,4	34,3	42,6
gemiddelde lft jongste kind	4,1	14,7	4,5	14,3	4,2	14,6	4,7	14,2
gemiddeld aantal kinderen	1,9	1,7	1,9	1,6	1,9	1,7	2,0	1,7
% ongehuwd	50,2	44,7	52,4	39,0	42,9	37,4	46,4	27,8
% gescheiden	27,5	38,2	30,9	46,4	30,4	42,6	34,5	56,1
% gehuwd	21,7	15,4	16,2	13,1	25,8	18,5	18,4	15,0
% weduwen	0,5	1,7	0,4	1,4	0,6	1,3	0,5	1,1
% geregistreerd partnerschap	0,1	0,0	0,1	0,1	0,3	0,2	0,2	0,1
% nw-allochtonen 1e gen.	45,5	37,0	46,8	44,2	31,3	23,1	33,4	29,5
% nw-allochtonen 2e gen.	10,0	8,1	12,3	6,2	4,9	3,9	6,4	2,7
% westerse allochtonen	9,5	12,4	9,1	11,8	10,7	12,2	10,8	12,6
% ontvangt alimentatie	9,5	9,6	10,7	12,1	14,6	14,3	15,7	17,5
% oorzaak: einde huwelijk	26,5	14,9	24,1	19,3	41,7	26,9	36,0	28,5
% oorzaak: einde arbeid	8,8	15,1	10,3	13,5	7,1	12,7	7,6	11,0
% oorzaak: einde studie	2,3	1,5	2,5	0,8	2,0	3,0	2,0	1,0
% huiseigenaar	2,4	2,8	2,4	2,6	3,7	3,2	3,0	3,5
% ontheffing arbeidsplicht	12,0	11,5	10,5	13,0	16,4	14,6	12,4	14,0

⁵² Voor een startkwalificatie dient minimaal mbo-2-niveau behaald te zijn, dus waarschijnlijk hebben niet alle ouders met een mbo-opleiding een startkwalificatie.

E Schattingsresultaten

E.1 Schattingsresultaten arbeidsparticipatie van personen zonder deeltijdarbeid bij aanvang van de WWB-uitkering (4.2)

Afhankelijke variabele: duur tot instroom in deeltijdwerk

variabelen	coëfficiënt	s.e.	p-waarde
doelgroep	0.04	0.05	0.483
experimentgemeente * doelgroep	-0.03	0.17	0.870
experimentperiode 1 (januari - juni 2009)	-0.50	0.12	0.000
experimentperiode 2 (juli 2009 - december 2010)	-0.46	0.07	0.000
experimentgemeente * experimentperiode 1	0.02	0.36	0.953
experimentgemeente * experimentperiode 2	0.01	0.28	0.983
experimentperiode 1 * doelgroep	0.26	0.12	0.027
experimentperiode 2 * doelgroep	0.17	0.07	0.013
experimentgemeente * experimentperiode 1 * doelgroep	-0.07	0.39	0.854
experimentgemeente * experimentperiode 2 * doelgroep^a	-0.05	0.30	0.873
doelgroep * nw-allochtoon	-0.27	0.08	0.001
experimentgemeente * doelgroep * nw-allochtoon	0.02	0.09	0.853
experimentperiode 1 * nw-allochtoon	0.13	0.20	0.503
experimentperiode 2 * nw-allochtoon	-0.10	0.12	0.425
experimentgemeente * experimentperiode 1 * nw-alloch.	-0.33	0.53	0.536
experimentgemeente * experimentperiode 2 * nw-alloch.	-0.45	0.29	0.127
experimentperiode 1 * doelgroep * nw-allochtoon	-0.14	0.22	0.525
experimentperiode 2 * doelgroep * nw-allochtoon	0.05	0.13	0.736
experimentgemeente * experimentperiode 1 * doelgroep * nw	0.42	0.59	0.479
experimentgemeente * experimentperiode 2 * doelgroep * nw^b	0.79	0.33	0.016
arbeidspoolgemeente * doelgroep	0.00	0.20	0.993
arbeidspoolperiode	0.03	0.28	0.925
arbeidspoolgemeente * arbeidspoolperiode * doelgroep^c	0.61	0.30	0.043
uitstroompremie (buiten het experiment)^d	0.41	0.22	0.064
uitstroompremie * doelgroep (buiten de experimentperiode)^e	-0.09	0.22	0.704
uitstroompremie * experimentperiode (controlegroep)	-0.05	0.32	0.877
man	-0.57	0.09	0.000
man * nw-allochtoon	0.70	0.14	0.000
leeftijd	0.09	0.01	0.000
leeftijd ²	0.00	0.00	0.000
leeftijd jongste kind	0.05	0.01	0.000
leeftijd jongste kind ²	0.00	0.00	0.000
aantal kinderen	-0.12	0.01	0.000
ongetrouwd	0.02	0.03	0.488
ongetrouwd * nw-allochtoon	0.17	0.05	0.000
weduwe/weduwenaar	-0.79	0.28	0.004

variabelen	coëfficiënt	s.e.	p-waarde
weduwe/weduwenaar * nw-allochtoon	0.70	0.34	0.036
nw-allochtoon 1e generatie	-0.48	0.08	0.000
nw-allochtoon 2e generatie	-0.24	0.09	0.009
westerse allochtoon	-0.14	0.03	0.000
ontvangt alimentatie	0.41	0.03	0.000
oorzaak uitkering: einde huwelijk	0.02	0.03	0.353
oorzaak uitkering: einde huwelijk * nw-allochtoon	-0.20	0.05	0.000
oorzaak uitkering: einde arbeid	0.44	0.03	0.000
oorzaak uitkering: einde studie	0.11	0.07	0.145
huiseigenaar	0.09	0.06	0.113
uitkeringsduur 30-60 dagen	-0.01	0.05	0.843
uitkeringsduur 61-90 dagen	-0.32	0.05	0.000
uitkeringsduur 91-180 dagen	-0.35	0.05	0.000
uitkeringsduur 181-365 dagen	-0.67	0.05	0.000
uitkeringsduur 366-730 dagen	-0.91	0.05	0.000
uitkeringsduur langer dan 730 dagen	-1.17	0.06	0.000
gemeentedummies	ja	-	-
jaardummies	ja	-	-
constante	-8.40	0.19	0.000
sigma ²	0.39	0.07	
aantal observaties	956740		
aantal personen	52123		
aantal uitkeringsduren	59027		
aantal failures	11840		
log likelihood	-39644.98		

^a Effect van het experiment voor autochtonen tussen juli 2009 en december 2010.

^b Effect van het experiment voor allochtonen tussen juli 2009 en december 2010.

^c Effect van de arbeidspool.

^d Effect van de uitstroompremie buiten de experimentperiode en voor de controlegroep ook tijdens de experimentperiode.

^e Additioneel effect van de uitstroompremie voor de doelgroep.

E.2 Schattingsresultaten arbeidsparticipatie van personen die bij instroom in de WWB deeltijdwerk verichtten (4.3)

Afhankelijke variabele: duur tot het einde van de deeltijdbaan

variabelen	coëfficiënt	s.e.	p-waarde
doelgroep	0.05	0.07	0.426
experimentgemeente * doelgroep	0.06	0.20	0.771
experimentperiode	-0.19	0.07	0.007
experimentgemeente * experimentperiode	0.22	0.34	0.514
experimentperiode * doelgroep	-0.03	0.07	0.701
experimentgemeente * experimentperiode * doelgroep^a	-0.16	0.36	0.653
arbeidspoolgemeente * doelgroep	0.19	0.26	0.474
arbeidspoolperiode	-0.19	0.34	0.590

variabelen	coëfficiënt	s.e.	p-waarde
arbeidspoolgemeente * arbeidspoolperiode * doelgroep^b	0.02	0.37	0.964
uitstroompremie (buiten het experiment)^c	0.28	0.30	0.350
uitstroompremie * doelgroep (buiten de experimentperiode)^d	-0.47	0.31	0.131
uitstroompremie * experimentperiode (controlegroep)	-0.14	0.44	0.754
man	0.26	0.12	0.029
leeftijd	-0.06	0.01	0.000
leeftijd ²	0.00	0.00	0.005
leeftijd jongste kind	0.01	0.01	0.417
leeftijd jongste kind ²	0.00	0.00	0.715
aantal kinderen	0.08	0.02	0.000
ongetrouwd	-0.07	0.03	0.020
weduwe/weduwenaar	-0.25	0.22	0.256
nw-allochtoon 1e generatie	0.09	0.03	0.008
nw-allochtoon 2e generatie	0.18	0.07	0.008
westerse allochtoon	0.01	0.04	0.860
ontvangt alimentatie	-0.58	0.04	0.000
oorzaak uitkering: einde huwelijk	-0.12	0.03	0.000
oorzaak uitkering: einde arbeid	0.14	0.04	0.001
oorzaak uitkering: einde studie	0.27	0.10	0.009
huiseigenaar	-0.04	0.07	0.602
uitkeringsduur 120-365 dagen	0.71	0.03	0.000
uitkeringsduur langer dan 365 dagen	0.28	0.06	0.000
gemeentedummies	ja	-	-
jaardummies	ja	-	-
constante	-5.54	0.26	0.000
sigma ²	0.24	0.06	
aantal observaties	170292		
aantal personen	15377		
aantal uitkeringsduren	16165		
aantal failures	6865		
log likelihood	-15000.88		

^a Effect van het experiment.

^b Effect van de arbeidspool.

^c Effect van de uitstroompremie buiten de experimentperiode en voor de controlegroep ook tijdens de experimentperiode.

^d Additioneel effect van de uitstroompremie voor de doelgroep.

E.3 Schattingsresultaten gemiddelde uitkeringslast per alleenstaande ouder (4.6)

Afhankelijke variabele: uitkeringslast variabelen	Niet-westerse allochtonen			Autochtonen en westerse allochtonen		
	coëfficiënt	s.e. ^a	p-waarde	coëfficiënt	s.e. ^a	p-waarde
doelgroep	20.93	6.78	0.002	0.71	5.58	0.899
experimentgemeente * doelgroep	12.41	25.48	0.626	6.17	18.11	0.734
experimentperiode	46.03	7.67	0.000	43.43	5.48	0.000
experimentgemeente * experimentperiode	44.66	22.99	0.052	12.68	21.74	0.560
experimentperiode * doelgroep	-34.41	6.35	0.000	-18.92	5.24	0.000
experimentgemeente * experimentperiode * doelgroep^b	-39.42	23.70	0.096	-18.68	23.25	0.422
arbeidspoolgemeente * doelgroep	0.25	25.44	0.992	22.87	23.71	0.335
arbeidspoolperiode	7.29	19.24	0.705	-11.55	22.05	0.600
arbeidspoolgemeente * arbeidspoolperiode * doelgroep^c	-26.43	20.48	0.197	-11.15	24.17	0.645
uitstroompremie (buiten het experiment)^d	22.53	30.39	0.459	-17.18	25.67	0.503
uitstroompremie * doelgroep (buiten de experimentperiode)^e	-21.14	30.91	0.494	-3.95	27.04	0.884
uitstroompremie * experimentperiode (controlegroep)	-59.50	33.56	0.076	-0.18	31.30	0.996
man	26.31	7.64	0.001	92.90	6.17	0.000
leeftijd	18.17	1.52	0.000	17.65	1.36	0.000
leeftijd ²	-0.25	0.02	0.000	-0.23	0.02	0.000
leeftijd jongste kind	-3.91	0.70	0.000	-8.23	0.65	0.000
leeftijd jongste kind ²	0.05	0.05	0.313	0.19	0.03	0.000
aantal kinderen	5.23	1.08	0.000	8.83	1.39	0.000
ongehuwd	4.09	2.54	0.107	17.56	2.86	0.000
weduwe/weduwenaar	4.25	10.30	0.680	-11.26	21.98	0.608
nw-allochtoon 1e generatie	2.09	3.58	0.559			
westerse allochtoon				19.93	3.17	0.000
ontvangt alimentatie	-160.51	5.09	0.000	-147.13	2.84	0.000
oorzaak uitkering: einde huwelijk	-3.72	2.86	0.193	-11.81	2.65	0.000
oorzaak uitkering: einde arbeid	-23.96	4.89	0.000	-22.72	4.56	0.000
oorzaak uitkering: einde studie	13.09	5.83	0.025	22.40	10.37	0.031
huiseigenaar	-35.12	12.82	0.006	-9.42	6.43	0.143
uitkeringsduur 30-60 dagen	-31.22	6.71	0.000	-21.57	4.93	0.000
uitkeringsduur 61-90 dagen	-142.15	5.36	0.000	-85.40	3.79	0.000
uitkeringsduur 91-180 dagen	-211.95	5.56	0.000	-179.01	4.01	0.000
uitkeringsduur 181-365 dagen	-213.85	5.64	0.000	-192.88	4.15	0.000
uitkeringsduur 366-730 dagen	-200.12	5.69	0.000	-175.85	4.28	0.000
uitkeringsduur langer dan 730 dagen	-165.41	5.61	0.000	-134.16	4.27	0.000
gemeentedummies	ja	-	-	ja	-	-
jaardummies	ja	-	-	ja	-	-
constante	819.38	27.89	0.000	737.11	24.10	0.000

aantal observaties	499646	744012
R ²	0.0529	0.0648

^a De standaardfouten zijn gecorrigeerd voor het feit dat meerdere observaties bij een alleenstaande ouder horen.

^b Effect van het experiment.

^c Effect van de arbeidspool.

^d Effect van de uitstroompremie buiten de experimentperiode en voor de controlegroep ook tijdens de experimentperiode.

^e Additioneel effect van de uitstroompremie voor de doelgroep.

E.4 Schattingsresultaten uitstroom uit de WWB (4.7)

Afhankelijke variabele: uitkeringsduur

variabelen	coëfficiënt	s.e.	p-waarde
doelgroep	-0.26	0.02	0.000
experimentgemeente * doelgroep	-0.06	0.08	0.419
experimentperiode	-0.76	0.03	0.000
experimentgemeente * experimentperiode	0.05	0.12	0.683
experimentperiode * doelgroep	0.26	0.03	0.000
experimentgemeente * experimentperiode * doelgroep^a	0.02	0.12	0.868
arbeidspoolgemeente * doelgroep	-0.06	0.09	0.518
arbeidspoolperiode	-0.21	0.14	0.116
arbeidspoolgemeente * arbeidspoolperiode * doelgroep^b	0.00	0.15	0.992
uitstroompremie (buiten het experiment)^c	-0.04	0.11	0.682
uitstroompremie * doelgroep (buiten de experimentperiode)^d	-0.02	0.11	0.815
uitstroompremie * experimentperiode (controlegroep)	-0.03	0.16	0.852
man	0.40	0.03	0.000
leeftijd	-0.03	0.00	0.000
leeftijd ²	0.00	0.00	0.097
leeftijd jongste kind	0.02	0.00	0.000
leeftijd jongste kind ²	0.00	0.00	0.002
aantal kinderen	-0.05	0.01	0.000
ongetrouwd	-0.16	0.01	0.000
weduwe/weduwenaar	0.11	0.06	0.067
nw-allochtoon 1e generatie	-0.37	0.01	0.000
nw-allochtoon 2e generatie	-0.12	0.02	0.000
westerse allochtoon	-0.10	0.02	0.000
ontvangt alimentatie	-0.35	0.02	0.000
oorzaak uitkering: einde huwelijk	-0.08	0.01	0.000
oorzaak uitkering: einde arbeid	0.18	0.02	0.000
oorzaak uitkering: einde studie	0.19	0.03	0.000
huiseigenaar	0.23	0.03	0.000
uitkeringsduur 30-60 dagen	0.08	0.05	0.077
uitkeringsduur 61-90 dagen	0.39	0.04	0.000
uitkeringsduur 91-180 dagen	0.54	0.04	0.000
uitkeringsduur 181-365 dagen	0.49	0.04	0.000

variabelen	coëfficiënt	s.e.	p-waarde
uitkeringsduur 366-730 dagen	0.29	0.04	0.000
uitkeringsduur langer dan 730 dagen	-0.02	0.05	0.671
gemeentedummies	ja	-	-
jaardummies	ja	-	-
constante	-5.76	0.10	0.000
σ^2	0.03	0.02	
aantal observaties	1392846		
aantal personen	65197		
aantal uitkeringsduren	75192		
aantal failures	41029		
log likelihood	-90671.17		

^a Effect van het experiment.

^b Effect van de arbeidspool.

^c Effect van de uitstroompremie buiten de experimentperiode en voor de controlegroep ook tijdens de experimentperiode.

^d Additioneel effect van de uitstroompremie voor de doelgroep.

F Onderzoeksofzet enquête ouders

Gedurende het experiment is er twee keer een telefonische enquête onder de alleenstaande ouders in de experimentgemeenten gehouden: in april 2009 en in april 2011. De eerste meting was enerzijds bedoeld voor een tussenevaluatie op grond waarvan beslist is of het experiment bijsturing behoefde. Daarnaast diende deze in combinatie met de tweede meting om verandering in de houding van de ouders te onderzoeken.

In de eerste meting zijn 293 ouders geïnterviewd. Het streven was in 2011 zoveel mogelijk dezelfde ouders opnieuw te interviewen, omdat op deze wijze de vergelijking tussen beide jaren het best gemaakt kan worden. 136 ouders uit de eerste meting zijn uiteindelijk opnieuw bereikt. 18 ervan zijn buiten de analyse gelaten omdat zij niet meer tot de doelgroep bleken te behoren (ofwel omdat ze uitgestroomd waren om een andere reden dan het verrichten van betaald werk ofwel omdat hun jongste kind ouder was dan 12 jaar).

Deze groep is vervolgens aangevuld met 54⁵³ "nieuwe" ouders. Hierbij is gekozen voor ouders die ten tijde van de eerste meting nog niet tot de doelgroep behoorden. Dit maakte het mogelijk ook aan deze ouders nog te vragen naar de informatievoorziening over het experiment zonder dat dit al twee jaar geleden was (waardoor de herinnering vervaagd zou zijn).

Tabel 1. Aantal geïnterviewde ouders per gemeente in 2009 en 2011

Gemeente	aantal ouders in de analyse	geïnterviewd in 2009 en 2011	alleen in 2009 geïnterviewd	alleen in 2011 geïnterviewd
Almere	38	21	11	6
Amsterdam	54	22	32	0
Bodegraven	5	2	2	1
Breda	15	7	7	1
Echt-Susteren	4	0	0	4
Enschede	10	0	0	10
Groningen	41	19	17	5
Heerenveen	31	17	9	5
Nijmegen	10	0	0	10
Oldambt	10	1	3	6
Schiedam	18	4	14	0
Vlaardingen	27	11	14	2
Zwolle	29	14	11	4
Totaal	292	118	120	54

⁵³ Er zijn 64 "nieuwe" ouders geïnterviewd, waarvan er 10 uiteindelijk niet tot de doelgroep bleken te behoren (om dezelfde redenen als genoemd bij de 18 "uitvallers" uit de in 2009 ook geïnterviewde groep).

De telefonische enquêtes zijn zowel in 2009 als in 2011 afgenomen door drie personen (waarvan één interviewer in beide jaren betrokken was). In de enquête is gevraagd naar de arbeidsmarktpositie (incl. het volgen van scholing), kennis van het experiment, verwachtingen ervan, oordeel over de financiële prikkels (vrijlating, scholingsbonus en uitstroompremie), negatieve kanten aan hetgeen men moet doen om deze 'bonussen' te krijgen ((meer uren) gaan werken, scholing volgen naast het verrichten van betaald werk respectievelijk uitstromen uit de bijstand) en de houding op het gebied van werken, zorg voor kinderen en kinderopvang. De vragen waren veelal gesloten, behalve die wanneer gevraagd werd naar redenen (om een experimentele regeling niet aantrekkelijk te vinden) en naar bezwaren tegen (meer uren) gaan werken, het volgen van scholing naast het verrichten van betaald werk en tegen het uitstromen uit de bijstand. Deze vragen werden als open vraag gesteld, waarbij de antwoorden deels al voorgedeed stonden voor de interviewers; zij deelde het antwoord in. Daarbij hadden zij de mogelijkheid het antwoord bij 'anders, namelijk' in te vullen. De antwoorden die daar zijn ingevuld zijn tijdens de analyse van de gegevens zoveel mogelijk samengevoegd tot nieuwe of al bestaande antwoordcategorieën.

Weging van de cijfers

De cijfers zijn representatief gemaakt voor de experimentgemeenten. Daarvoor is gewogen naar het aantal ouders in de doelgroep in grote, middelgrote en kleine gemeenten⁵⁴ en naar de verhouding tussen werkende en niet-werkende ouders in de doelgroep (11%-89%⁵⁵). Qua leeftijd en sekseverdeling bleken de respondenten representatief voor de zowel doelgroep in de 13 pilotgemeenten als voor de gehele doelgroep in Nederland waardoor weging op deze punten niet nodig was.

⁵⁴ minder dan 50.000 inwoners, 50.000 - 150.000 inwoners en meer dan 150.000 inwoners

⁵⁵ De gemiddelde verhouding in de 13 gemeenten.